

A Leho na Apostolo

A Nita Vakalohoka

Ra puhu na raukea iea, A Leho na Apostolo, i hudo talea a Velenga Kamumu ne Isu i herea e Lukas. Rua varago i here a bakovi ala taku, e Lukas. A ngava ranga ni matai na ngava muga na puhu iea i here mugea, i bele tabu na puhu na hinere iea.

A maka maki ni here puru na puhu iea, i bele na pida i ravulu tolu, i lobo na tahuna e Paulus ni tagari na ruma o Rom na pida i rua. E Paulus i mate na pida 67 AD o i muga, pali e Lukas i uka ma i ta kavakava vona. I mata manga e Lukas i herea a puhu iea na tahuna e Paulus i tababana i mahuri. Bara puhu iea ia kikeri ni here, a ra vuhuna ni taki ni here muri ne Paulus i mate. A puhu iea ni here muri na Velenga Kamumu i herea e Lukas. E huriki a bakovi na lohokanga ri taki a puhu nga varago ni here na kurukuruna pida e 80 o e 90 AD.

I uka ma ni lohoka vona e Lukas i made vai na tahuna i herea a puhu iea. Pali ni lohoka vona a Velenga Kamumu i made o Rom i herea.

A puhu iea ni here lakea ne Tiopilus, i manga a Velenga Kamumu e Lukas i here lakea vona muga.

A maki dagi i ta vona a puhu iea, i taki e huriki a murimuri ne Isu hosi, i muga ria a Hanu Kiripiripi, ri vakalongo a Velenga Kamumu ne Isu o Ierusalem, na tabeke lobo ne Iudea, ne Samaria,

i lakea na harena malala lobo (1:8). I tuverei a rabu ni luhoi torea e Kristo, i tubu ne huriki a Iuda, i lakea ne huriki lobo na malala. A viri i herea a puhu iea, i ngaru ni vakalohoka e huriki vona i uka ma ri ngaru ni ratapile e Rom re huriki ri luhoi torea e Kristo. I vakalohoka ria vona a niluhoi ne Kristo i ratea a lotu ne huriki a Iuda i bele muholi.

A puhu iea ni veru na tabeke i tolu, i vakasiri a tabeke ni vakalongo a Velenga Kamumu ne Isu vona:

- (1) I tubu o Ierusalem muri ne Isu i hamule sike na hunu.
- (2) I pagitala na tabeke ranga na malala ne Israel.
- (3) I padi kudu na dari na kurukuruna malala, i bele o Rom.

E huriki a ngatavine hosi ni taki ri polotano, i uka rane ria. Pali ra puhu iea, A Leho na Apostolo, i ta na maka leho i rata e huriki a ngatavine, ne vona a Velenga Kamumu ge bele dagi. E huriki a ngatavine ri made vonga na tahuna ri dava, ri vasileki, muga na Hanu Kiripiripi i puru valai (Apostolo 1:14). A viri i mahuri mule muga i uka ma a bakovi, iea a ngatavine a rana e Tabita, ra leho vona ni matakari a havuri (9:36-41). Na tahuna e Paulus i vakalongo a Velenga Kamumu o Masedonia, a ngatavine i pulo mugea a vilona, e Lidia (16:9,14-15). A mata girihina rua ru turana e Paulus, e Akuila e Prisila, ni kilala muga bala a viri ngatavine, e Prisila (18:2-3,18,26).

A maki i vakarike a hatene huriki a tara ne Kristo ni vakalongo a Velenga Kamumu na parava iea, ra Hanu Kiripiripi. I kupo a maka maki i bele, ni here puru na puhu iea i ta na Hanu

Kiripiripi, i muga, i vakatora e huriki a tara na Vure. E huriki ranga ri ta maea, ra puhu iea ni gi gale, A Leho na Hanu Kiripiripi, a vuhuna a Hanu Kiripiripi i leho dagi na maka maki i bele na parava iea.

A puhu iea i ta na Velenga Kamumu i pagitala kamumu ne huriki i uka ma ria a Iuda, pali na tanga lobo, a Velenga Kamumu i tubu na roho ni kavurike a Vure ne huriki a Iuda. E huriki a tara ne Kristo i ta vona a puhu iea, e huriki a Iuda, turana e huriki i uka ma ria a Iuda. Ra puhu iea, A leho na Apostolo, i tuverei na nitubu na tara ne Kristo.

E Lukas i matai a nuverei na malala ni veru na tabeke i tolu. A viri muga a vinara turana e huriki a propet. E Ioanes a mari ni vahilolo, i vakalobo a leho vona na parava nga. A ruana, a leho ne Isu koea na malala. A toluna, a leho ne huriki a tara ne Kristo. A puhu na Apostolo i vakatubu na parava nga.

E Lukas i Here Tabua Tara Puhu na Raukea

¹ *O Tiopilus, bakovi dagi. A puhu na raukea nau a here mugea, a tuverei a maka maki e Isu i vakatubu ni rata, ni tovo e huriki, ² *i vano i harena na tahuna e Isu ni bole sike na hunu.

Muga ne ia ni bole sike na hunu, na nitora na Hanu Kiripiripi i vakalongo e huriki a apostolo vona, i vulaki pali ria na leho ri gi ratea. ³ *Muri ne Isu i mate, i luve ne ria, i vakasiri kavakava ria, ne ia i mahuri mule pali. Na parava i ravulu va, i

* **1:1:** Luk 1:3 * **1:2:** Mrk 16:19; Luk 24:49-51 * **1:3:** Luk 24:36-49; Apo 10:41

bele balaka kupo ne ria, i tovo ria na harikianga na Vure.

⁴*Na parava tara, na tahuna i kani turane ria, i vakuku ria, i ta maea, “Naha ni pea e Ierusalem. Mu davea a Viri e Tata i ta muholi vona muga ge rudu lakene ne mua, ra a vakalongo mua vona pali. ⁵*E Ioanes i vahilolo mua na naru, pali girira bara ni vahilolo mua na Hanu Kiripiripi.”

⁶*Na parava tara ri vapopo, lakea e huriki a apostolo ri nanea, “Bakovi Dagi, ngane go ratea e Israel ge matakari tabu e huriki a robo ranga?”

⁷*E Isu i koli, i ta maea, “E Tata i ru pali a parava ge bele a maki nga. Ia kikeri i tahoka a nitora ni ru a parava iea. I uka ma a maki mua mu gu lohoka vona. ⁸*Pali na tahuna a Hanu Kiripiripi i valai ne mua, bara mu bole a nitora ni vakalongo a velenga nau o Ierusalem, o Iudea, o Samaria, na tabeke lobo na malala.”

*E Isu i Sike na Hunu
(Markus 16:19-20; Lukas 24:50-53)*

⁹Muri e Isu ni bole sike na hunu na matane ria. I sike lakea, i kavitagua a bubu, i uka ma ri matai tabua.

¹⁰Na tahuna ri tababana ni mata rike, a bakovi ala rua ru rodo a varakia keakea, ru bele vakaturutu. Ru pesi turane ria, ¹¹*ru ta maea, “Mua o huriki a bakovi o Galili, i navai mu pesi mu mata rike na hunu? E Isu, ra ni bole tala ne mua, ni

* **1:4:** Luk 24:49; Ion 14:16-17; Apo 2:33 * **1:5:** Mat 3:11
 * **1:6:** Luk 24:21 * **1:7:** Mrk 13:32 * **1:8:** Mat 28:19; Luk 24:48 * **1:11:** Mat 26:64; Luk 21:27

bole sike na hunu, bara i hamule valai i manga a hini mu masia i sike na hunu.”

E Rei Ge Bole a Murine Iudas?

¹² *Muri ri pea a lolo e Oliva, ri hamule lakea o Ierusalem. A lolo e Oliva i tabukoi o Ierusalem, a maravana a kilomita i taku. ¹³ *Na tahuna ri bele o Ierusalem, ri lakea na ruma ri made vona, ri rike polomeli. E huriki ri bele vonga ra nga: e Petrus, e Ioanes, e Iakop e Andreas; e Pilip rua e Tomas; e Bartolemeus rua e Mateo; e Iakop tune Alpius, e Simon a tara ne huriki a Silot; e Iudas tune Iakop. ¹⁴ Ri tahoka a niluhoi i taku. Ri vapopo vakaroro ri vasileki. E huriki a ngatavine, e Maria e kinane Isu, e huriki e tarine Isu, ria ranga ri bele, ri vasileki turane ria.

¹⁵ Na tahuna iea e huriki ri luhoi torea e Isu ri ala 120. Ngane e Petrus i pesi rike na matane ria, i ta maea, ¹⁶ * “Mua o huriki a turagu, i bele muholi pali a ngava ni here puru hosi na hinere. A ngava iea a Hanu Kiripiripi i ta polo ne Davit, i vakalongo muga ne Iudas, ra bakovi i vakasiri a dala ne huriki a bakovi ri lakavua e Isu. ¹⁷ Re Iudas, a turane hita hosi, ni vulaki ge leho turane hita.”

¹⁸ *Rira, na tahuna e Iudas i bole a moni na naro hale vona, i konea a hania. I vonga i boru mapasiri, i mapoda a kavutuna, i mahali tala a tamudina. ¹⁹ E huriki lobo o Ierusalem ri longoa a velengana, lakea ri galea na nitane ria a hania iea, e *Akeldama*. I manga ‘a hania na dara’.

* **1:12:** Luk 24:50-53 * **1:13:** Mat 10:2-4 * **1:16:** Sng 41:9

* **1:18:** Mat 27:3-8

²⁰ *Muri e Petrus i ta maea, “I bele mavonga, a vuhuna a ngava ni here puru hosi na puhu na Linge i maea,

‘Ge ngeki a ruma vona,

i uka tara viri ge made vona.’

Ni here puru tabu i ta maea,

‘A viri tara ge bole a murina.’

²¹ I mavonga, i kamumu hateka si gi vulakia tara bakovi, ra i turane hita na parava vakaroro na tahuna e Isu i laho turane hita, ²² *i vakatubu na tahuna e Ioanes i vahiloloa, i valai i harena na tahuna e Isu ni bole sike na hunu. Si gi vulakia tara bakovi i matai a maka naro nga i bele, ge turane hita, ge vakalongo a ngava ne Isu i mahuri mule na matenga.”

²³ Lakea ri vakapesi a bakovi ala rua: e Iosep Barsabas, a rana tara e Iustus, turane Matias.

²⁴ Muri ri vasileki, “Bakovi Dagi, o lohoka vona a hatene huriki lobo. O vakasiri mia vona e rei ne rua o ngarua, ²⁵ ge ratea a leho na apostolo, ge bole a muri ne Iudas, ra viri i pe a leho vona, i bole a mapana.” ²⁶ Muri ri voro a satu, lakea e Matias i mulangi. Ri bole dilia ge leho turane huriki a apostolo ala ravulu a polona i taku.

2

A Hanu Kiripiripi i Puru Valai

¹ *A habu na Pentekos i bele, lakea e huriki ri luhoi torea e Isu ri vapopo na ruma tara. ² Ri longo vakaturutu a nangina maki i nangi manga

* **1:20:** Sng 69:25; 109:8 * **1:22:** Mrk 1:9; 16:19; Ion 15:27

* **2:1:** Levi 23:15-21; Vin 16:9-11

a vilu dagi i valai na hunu, i ngalu dili na ruma ri vapopo vona. ³* Ri matai a maka maki i manga a tabelena kanono, ri vakalipida, i tabuli langa na gine ria takutaku. ⁴* A Hanu Kiripiripi i dili ne ria lobo, lakea i rata ria ri vakatubu ni ta na maka nita ne huriki basi.

⁵ Na tahuna iea e huriki a Iuda na tanga lobo na malala ri valai, ri made o Ierusalem. ⁶ Na tahuna ri longoa a maki iea, ri maguru valai. Ri turutu a vuhuna ri longo na tabelene ria takutaku a ngava i taki e huriki nga. ⁷ Ri ngapa, ri vanana, “Re huriki nga, a bakovi o Galili. ⁸ Pali i navai ri ta, si longokilala na nita ne hita takutaku a ngava ri taki? ⁹ I uka ma si valai na tanga i taku kunana. Si valai o Partia, o Midia, o Elam, o Mesapotamia, o Iudea, o Kapadosia, o Pontus, o Asia, ¹⁰ o Prigia, o Pampilia, o Egipto, na tabeke ne Libia ra tabeke i matakaria e huriki na tanga e Sirene. I ranga ri valai o Rom. ¹¹ E huriki ranga a Iuda. E huriki ranga i uka ma ria a Iuda, pali ngane ri ramai a vinara ne huriki a Iuda. E huriki ranga ri valai na robo e Krit, e Arabia. Pali hita lobo si longo ria na nitane hita takutaku, ri vakalongo a maka maki dagi hateka a Vure i rata!” ¹² Ri turutu, ri luhoi viliha lae, ri vanana, “A ra pelegona maki iea?”

¹³ Pali e huriki ranga ri padikede ria, ri ta maea, “Ri ninu hateka a vain karaba, ri manga.”

E Petrus i Vara e Huriki

¹⁴ Pali e Petrus, i pesi turane huriki a apostolo ala ravulu a polona i taku, i gale tala, i ta maea, “Mua o huriki a bakovi o Iudea, turane huriki

* **2:3:** Mat 3:11 * **2:4:** Mrk 16:17; Apo 4:31; 10:44-46; 19:6

mu made koea o Ierusalem, mu longo kamumu a ngava ga taki. ¹⁵ Mu luhoi ta mi ninu. I uka ma mi ninu. Ngane a kilala i polova na hatelanga kunana. ¹⁶ A maki mu matai, a maki e Jol a propet* i taki hosi, i ta maea,

¹⁷ ‘A Vure i ta maea, na nilobona parava ga habi ne huriki lobo a Hanugu.

E huriki e tune mua a bakovi a ngatavine bara ri ta propet.

E huriki a riau bara ri matai a maki na vurene ria.

E huriki a gare bara ri vurena.

¹⁸ E huriki a vora bakovi a vora ngatavine nau, ria ranga ga habi ne ria a Hanugu, bara ri ta propet.

¹⁹ Ga rata a maki ni turutu vona meli na hunu, ga rata a nivakasiri koea na malala: a dara, a kanono, a pokona kanono.

²⁰ A haro bara i paravunu, a keva bara i para vururu, manga a dara muga na parava ne Bakovi Dagi ge valai.

A parava iea i dagi hateka.

²¹ Lakea a Vure bara i korimule e huriki ri gale lakea ne Bakovi Dagi.’

²² “Mua o huriki a bakovi o Israel, mu longo valai. E Isu o Nasaret, a Vure i rata na limana a maka nivakasiri dagi i kupo na matane mua, i vakasiri mua ne Isu i uka ma i tatami. Mu lohoka vona. ²³ Re Isu, ni habi na limane mua, a Vure i lohoka vona muga, i ramai a ningaru vona. Mu paditatea na kai tavalavala na limane huriki a

* **2:16:** Jol a propet tara hosi. I here puru hosi a ngava nga na Ngava Dagi Hosi. O masia na bitona buk a ngava e ‘propet.’

bakovi hale, i mate. ²⁴ A Vure i vakamahuria na matenga, i vakatavagea na nimadihi na matenga, a vuhuna a matenga i keri ni nugutatea, ²⁵ *a vuhuna hosi e Davit i ta propet vona, i ta maea, ‘A matai vakaroroa e Bakovi Dagi i laho turagu, a vuhuna i pesi na kanegu, i uka tara viri ge vakamangenge iau.

²⁶ I mavonga a hategu i vivi, a tabelegu i ratea a ngava nivivi.

Iau a pasimata ne vomu a Vure nau,

²⁷ a vuhuna i uka ma go lohopile iau, ga tabuli na kanono.

I uka ma go mata taroa a Viri Malamala vomu, ge mavuru.

²⁸ O vakasiria nau pali a dala na nimahuri.

Ga vivi hateka, a vuhuna o made turagu vakaroro.’

²⁹ * “Mua o huriki a turagu, a taki muholi mua, a gare ne hita e Davit i mate, ni tanu. A lovona i tabuli koea mona. ³⁰⁻³¹ *E Davit i lohoka vona a ngava a Vure i ta muholi vona na viri tara, a hamona, bara i made na gula hariki vona. E Davit ia a propet, i matai muga a maki ta ge valai, lakea i rata a nita propet ne Kristo ge mahuri mule na matenga, i uka ma ge mate liu, a podana i uka ma ge mavuru.

³² “Re Isu, a Vure i vakamahuri mulea na matenga. Mia lobo mi masia. ³³ *A Vure i bole rikea a rane Isu, i vakamadea na limana a kanena. E Tamana i habia vona pali a Hanu Kiripiripi i manga a hini i ta muholi muga ge

* **2:25:** Sng 16:8-11 * **2:29:** 1Ki 2:10 * **2:30-31:** 2Sam 7:12;

Sng 16:10; 89:3-4; 132:11 * **2:33:** Apo 5:32; 7:55-56

ratea. Ngane i rudua i valai ne mia, i vakabele a maki mu matai mu longo ngane. ³⁴*Re Davit, i uka ma ia ra viri i sike na hunu. Pali i ta muga, i ta maea,

‘E Bakovi Dagi i takia e Bakovi Dagi nau:

“O made na limagu a kanegu,

³⁵ ge harena na tahuna ga ratapile e huriki a pile vomu.” ’

³⁶*“Ngane a ngaru mu gu lohoka vona, mua e huriki a Israel. A Vure i ratea e Isu, ge ia a Bakovi Dagi, ge ia e Kristo, re Isu mu paditatea na kai tavalavala.”

³⁷ Na tahuna e huriki ri longoa a ngavane Petrus, i padi a hatene ria, lakea ri nana e Petrus turana e huriki a apostolo ranga, ri ta maea, “Mua o huriki a turane mia, a ra mi gi ratea ngane?”

³⁸ E Petrus i koli, i ta maea, “Mua lobo, mu pulo a vilone mua, ni gi vahilolo na rane Kristo, lakea a Vure bara i puga vuroki a naro hale ne mua. Muri bara i habi ne mua a Hanu Kiripiripi. ³⁹*Hosi a Vure i ta muholi vona ge habi a Hanu Kiripiripi ne mua, e huriki a hamone mua, turane huriki ri made basi, re huriki a Bakovi Dagi, a Vure ne hita bara i gale ria ri gi valai vona.”

⁴⁰ E Petrus i taki tabu ranga ngava, i vakalongo ria ne Kristo. I taki tora ria, i ta maea, “Mu korimule mua, mu lele rau vona a rongova na Vure, ge pelekado e huriki a bakovi hale na tahuna mona.” ⁴¹*E huriki ala kupo ri ngarua a nitane Petrus, lakea ni vahilolo. Na parava iea kunana e huriki ala 3,000 ri dili turane ria.

* **2:34:** Sng 110:1 * **2:36:** Apo 5:30-31 * **2:39:** Ais 57:19

* **2:41:** Apo 2:47; 4:4

E Huriki a Tara ne Kristo Ri Vaveru a Maki

⁴² *Na parava lobo e huriki a tara ne Kristo ri vapopo, ri habi a hatene ria ni vasileki, ni kani palupu, ni longo a nitovo ne huriki a apostolo.

⁴³ A Vure i rata a nivakasiri i kupo na limane huriki a apostolo, i rata e huriki ri togoa a Vure.

⁴⁴ *E huriki a bakovi a ngatavine ri ramai e Isu ri made palupu, ri vaveru a maki lobo ne ria.

⁴⁵ Ri habi a maka mahala ne ria ni kona. E rei a viri ne ria i bala a moni, ri habi vona a moni i ngarua. ⁴⁶ Na parava lobo ri vapopo na roho na Vure, ri kani palupu na ruma ne ria. Ri vivi na

maki ni kani a Vure i habi ne ria, ri vaveru. ⁴⁷ *Ri kavurikea a Vure. E huriki a bakovi a ngatavine polovavo ri ngaru ria. Na parava lobo e Bakovi Dagi i korimule tabu e huriki a bakovi a ngatavine ranga. Lakea ri dili turana e huriki na tara na Vure.

3

A Matasia i Beu

¹⁻² Na parava vakaroro a bakovi tara i beu ni kaloho sike na roho na Vure, na poridala na tanga tara ni gale a “Poridala Mata Kamumu”. I made vonga, i nonongi a moni ne huriki ri valai vonga. A bakovi iea i beu na tahuna ni poda vona. Na parava tara, e Petrus e Ioanes ru laho sike na roho na Vure na kilala i tolu na malunga, a kilala ne huriki ri vasileki vona. ³ Na tahuna i matai e Petrus e Ioanes ta ru gu dili, i nongi rua na moni. ⁴ *Ru matanonoa, lakea e Petrus i takia, i ta

* **2:42:** Apo 20:7 * **2:44:** Apo 4:32-35 * **2:47:** Apo 6:7;
11:21 * **3:4:** Apo 14:9

maea, “O mata valai ne maria!” ⁵ Lakea a bakovi i matanono rua, i luhoi ta ru gu habi a moni vona.

⁶ *Pali e Petrus i takia, i ta maea, “Tau a uka silva, a uka gol, pali ngane ga habia vomu a maki a tahoka. Na rane Isu Kristo o Nasaret o pesi rike, o laho.” ⁷ Lakea i nugua na limana kanena, i tuli pesia. I malaviriri kunana i vaga a vahana. ⁸ A bakovi i beu i page rike, i vakatubu ni laho. I dili turane rua na roho na Vure, i laho, i page page, i kavurikea a Vure. ⁹ Na tahuna e huriki ri masia i laho i kavurikea a Vure, ¹⁰ ri matakilalea, a bakovi iea kunana i nongi bala a maki na poridala na roho na Vure ni gale a “Poridala Mata Kamumu.” Lakea ri ngapa, ri turutu vona a maki i bele vona.

E Petrus i Taki e Huriki

¹¹ Na tahuna a matasia iea i roe na limane Petrus e Ioanes, e huriki lobo ri turutu, ri nunu mai tou na talele tara na tabeke na roho na Vure, ni gale a “Talele ne Solomon.” ¹² Na tahuna e Petrus i matai ria, i ta maea, “Mua o huriki a bakovi o Israel, i navai mu turutu? I navai mu matanono maria? Naha ni luhoi miri koria na nitora ne maria, o na hini maria a bakovi kamumu. ¹³ *A Vure ne Abraham, ne Isak, ne Iakop, ne huriki a gare ne hita i vakabagetua a Vora vona, e Isu, a viri mu habia ne huriki a bakovi hale. E Pilato i ngaru ni vakaha ia, pali mua mu koi. ¹⁴ E Isu i longo mai lobo a ningaru na Vure, ia a bakovi malamala hateka. Pali mua mu marikoi vona, mu takia e Pilato ge vakapagetalea a bakovi ni rabalaki a viri. ¹⁵ E Isu ia a vuhuna nimahuri, pali mua mu rabalakia. Pali a Vure

* **3:6:** Apo 4:10; 16:18 * **3:13:** Nim 3:6,15; Luk 23:13-25; Apo 2:23

i vakamahuri mulea na matenga. Mia lobo mi masia. ¹⁶ Mu lohoka vona a bakovi iea. Ngane mu masia i tavaga. A rane Isu i koria. Maria miri luhoi torea e Isu, lakea a bakovi iea i tavaga liu na matane mua lobo.

¹⁷*“Ngane mua e huriki a turagu, a lohoka vona a narone mua turane huriki a matakari ne mua mu rata, a vuhuna i uka ma mu lohoka. ¹⁸ Pali na limane mua a Vure i ratea i bele muholi a ngava i habi polo hosi ne huriki a propet, re Kristo ge bole a nimadihi, ge mate. ¹⁹*I mavonga, mu pulo a vilone mua, mu lakea mai a Vure, lakea bara i ravunu vuroki a naro hale ne mua. Mu rata mavonga, e Bakovi Dagi bara i habi a nimalo ne mua, ²⁰ bara i rudu valai tabua e Kristo, a Viri i vulakia ge korimule mua, re Isu. ²¹ Ngane i made na hunu, i davea a parava a Vure i vulakia ge rata karaba tabu a maki lobo. I ta polo ne huriki a propet hosi, i ta muholi ge rata mavonga. ²²*Hosi e Moses i ta maea, ‘E Bakovi Dagi, a Vure ne mua, muri ma ge rudu vilia ne mua a propet, ge manga iau. A propet iea, a Vure bara i vulaki talea ne mua. Mu longo mai a ngava lobo i taki mua vona. ²³ E rei a viri i uka ma i longo mai a ngavana, bara ni rabalaki.’

²⁴ “I muholi hateka, e huriki a propet, i vakatubu ne Samuel i valai, ria lobo ri taki mugea a ngava na maki i bele na tahuna mona. ²⁵*Ra mua, mua a hamone huriki a propet. A Vure i rata a ngava dagi turane Abraham, e huriki a gare

* **3:17:** Luk 23:34; 1Tim 1:13 * **3:19:** Apo 2:38 * **3:22:** Vin 18:15,18-19 * **3:25:** Vuh 22:18

hosi ne mua, i ta maea, ‘Na hamomu kunana, ga gamai e huriki lobo na malala.’

²⁶ * “A Vure i vulakia a vora vona, i rudua ge valai taro ne mua, ge rata kamumu mua na tahuna i rata mua lobo mu pulo a vilone mua, mu ha taro a vilo hale.”

4

*E Petrus i Pesi na Matane Huriki a Sanderin**

¹ E huriki a prister, a ubu ne huriki a tagari na roho na Vure, e huriki a Sadusi ri valai mai e Petrus e Ioanes na tahuna ru tabana ni vara e huriki. ² I madihi a hatene ria, a vuhuna ru vara e huriki, ru taki ria ne Isu i pesi rike mule na nimate, lakea i vakasiri manga e huriki lobo bara ri pesi rike mule na nimate. ³ I mavonga, ri lakavu e Petrus e Ioanes. Ri ru dili rua taro na bavi, a vuhuna i malunga liu pali. ⁴ * Pali e huriki ala kupo ri longo a ngava ne rua, ri luhoi torea a Vure. I mavonga, e huriki a bakovi ri luhoi torea e Kristo ri ala 5,000 ngane.

⁵ Na parava muri e huriki a matakari, e huriki a gare, e huriki a mari na vinara ri vapopo o Ierusalem, ⁶ turane Anas a prister dagi, e Kaipas, e Ioanes, e Aleksander turana e huriki a kabu na prister dagi. ⁷ Ri vakapesi na matane ria e Petrus e Ioanes, ri nana rua, “Na nitora ne rei, na rane rei muru rata a maka naro nga?”

⁸ Ngane a Hanu Kiripiripi i vakatorea e Petrus, i ta maea, “Mua o huriki a matakari, e huriki

* **3:26:** Apo 13:46 * **4::** E huriki a Sanderin, ria a kaunsel ne huriki a Israel. O masia na bitona buk a ngava e Sanderin. * **4:4:** Apo 2:41

a gare o Israel! ⁹ Ra mua, mu nana maria na naro kamumu miri rata virihia na beu, i tavaga navai? ¹⁰ *A ngaru mu gu lohoka vona, mua turana e huriki a Israel: A bakovi iea i tavaga, i pesi na matane mua na rana, na nitora ne Isu Kristo o Nasaret ra viri mu paditatea, lakea a Vure i vakamahuri mulea na matenga. ¹¹ *E Isu ia ‘a kedo mua e huriki a mari ni hae a ruma, mu koi vona, ngane ia a vuhu butu na ruma.’

¹² *‘I uka tabu tara rana bakovi ge korimule hita, a vuhuna a Vure i rudua a viri ala taku kunana ge korimule hita, re Isu.’

¹³ E huriki a matakari na Iuda ri turutu na tahuna ri matai e Petrus, e Ioanes i uka ma ru mangenge ni ta. Ri turutu a vuhuna ri matakilaka vona rua a bakovi tavula, i uka ma ni tovo. Pali ri matakilala rua, ru laho turane Isu muga. ¹⁴ Pali ri gi ta navai? Ri masia a bakovi iea i tavaga, i pesi turane rua. ¹⁵ I mavonga, ri turari tala tou na vaponga, ri vata, ¹⁶ ri ta maea, “Si gi rata navai a bakovi nga? E huriki lobo o Ierusalem ri lohoka ne rua ru rata a nivakasiri dagi. Bara si keru ni lavuni. ¹⁷ Pali si gi ta pupukari ne rua, nahea ru gu vakalongo tabu e huriki ne Isu, ma ge rere lae a velengana.”

¹⁸ *Lakea ri gale dili tabu e Petrus e Ioanes, ri ta puhaki ne rua nahea ru gu ta tabu, o ru gu vara e huriki ne Isu. ¹⁹ *Pali e Petrus, e Ioanes ru koli mule, ru ta maea, “Mu luhoi navai? A Vure ge

* **4:10:** Apo 3:6,13-16 * **4:11:** Sng 118:22 * **4:12:** Mat 1:21

* **4:18:** Apo 5:28 * **4:19:** Apo 5:29

ngaru miri gi longototo mua, o miri gi longototo ia? ²⁰ I uka tara maki ge rata maria miri gi longo vulai. Miri vakalongo kunana a maki miri matai, a maki miri longo.”

²¹ Muri e huriki a matakari na Iuda ri ta pupukari tabu ne huriki a apostolo nga nahea ru gu vara tabu, muri ri vakapagitala rua. I uka ma ri matavisia tara dala ri gi vakamadihi rua vona, a vuhuna e huriki lobo ri kavurikea a Vure vona a maki i bele. ²² A bakovi ni korimule, a pida vona i ravulu va, i tahoka a polona.

E Huriki a Murimuri Ri Vasileki

²³ Muri e Petrus, e Ioanes ru vano, ru hamule mai e huriki a turane rua, ru vakalongo ria vona a ngava i taki rua vona e huriki a prister dagi, e huriki a gare. ²⁴ *Na tahuna ri longo loba a ngavane rua, ri ta rike, ri vasileki palupu na Vure, “Bakovi Dagi, ioe o ratarike a hunu, a malala, a dari turana maka maki i tabuli ne tou. ²⁵ *O ta polo na Hanu Kiripiripi na ngavane Davit, o ta maea,

‘Re huriki i uka ma ria a Iuda, i navai i madihi a hatene ria? Ri manga.

Ri matakana a dala ni ratapile iau, pali ri keru.

²⁶ E huriki a hariki na malala ri pesi rike na ni vaubi,

e huriki a matakari ri vapopo
ri gi vaubi turane Bakovi Dagi,
ri gi vaubi turana Viri a Vure i Vulakia.’

²⁷ *A ngava nga ri bele muholi na tahuna e Ponsius Pilato e Herod ru vapopo koea na tanga

* **4:24:** Nim 20:11; Neh 9:6; Sng 146:6

* **4:25:** Sng 2:1-2

* **4:27:** Mat 27:1-2; Luk 23:7-11; Apo 3:13

iea turane huriki a Israel, e huriki i uka ma ria a Iuda. Ri vapopo, ri matakana a dala ri gi ratapilea a vora vomu, re Isu, a viri o vulakia. ²⁸* A maki ri ratea ne Isu, na nitora vomu, na ningaru vomu, o taki muga vona ge bele. ²⁹* Bakovi Dagi, ngane o luhoi a hini ri ta vakamangenge mia vona. O kori mia, e huriki a vora vomu, nahea mi gi mangenge ni vakalongo pagapaga a nitamu ne huriki. ³⁰ O vakasiri a nitora vomu, o vakamahuri e huriki, o rata a maka nivakasiri dagi na nitora ne Isu Kristo, a vora malamala vomu.”

³¹ Na tahuna ri vasileki lobo, a ruma ri vapopo vona i vuruke. A Hanu Kiripiripi i vakatora ria, ri ta pagapaga na nitana Vure, i uka ma ri mangenge.

E Huriki a Murimuri Ri Vaveru a Mahala

³²* E huriki a murimuri, a niluhoi ne ria i taku kunana. A mahala na viri, i uka ma i taki ge ne vona kunana. Ria lobo ri vaveru a mahala lobo ne ria. ³³ A Vure i habi a nitora dagi ne huriki a apostolo, ri vakalongo e huriki ne Isu a Bakovi Dagi i pesi rike mule na matenga. A Vure i rata kamumu hateka ria lobo. ³⁴* I uka tara ne ria ge bala vona tara maki, a vuhuna e huriki ri tahoka a malala, a ruma, bara ri habi ni kona, ri bole a moni, ³⁵ ri habi ne huriki a apostolo. Muri e huriki a apostolo bara ri habi tala ne huriki ri bala a maki.

³⁶ E Iosep, a hamone Levi na tanga e Saiprus, a rana ri galea vona e huriki a apostolo, e Barnabas. Ra ngava e Barnabas a pelegona i maea, ‘a mari

* **4:28:** Apo 2:23 * **4:29:** Epe 6:19 * **4:32:** Apo 2:44

* **4:34:** Apo 2:45

ni vakatora a niluhoi ne huriki.’ ³⁷ I mavonga i habia a hania vona ni kona. I bole a moni, i habi ne huriki a apostolo.

5

E Ananias e Sapira

¹ A bakovi tara, a rana e Ananias, e girihina e Sapira, ia tara i habia a tabekena malala vona ni kona. ²⁻³ *I bole mule ranga mapana malala, i habi ranga tabekena ne huriki a apostolo. E girihina i lohoka vona a naro i ratea.

Na tahuna i vano ge habi a moni ne huriki a apostolo, e Petrus i takia, i ta maea, “Ananias, i navai e Satan i dili vomu, o tamia a Hanu Kiripiripi, o bole mule ranga moni ni kona a malala vona? ⁴ Muga a malala ne vomu. Muri na malala ni kona, a moni o bole, a moni vomu. Bara o rata a maki na ningaru vomu. Pali i navai o luhoi ni ratena a naro iea? I uka ma o tamia tara bakovi. A viri o tamia a Vure.”

⁵ Na tahuna e Ananias i longoa a ngava iea, i boru puru, i mate. E huriki ri longoa a naro iea, ri mangenge hateka. ⁶ Muri e huriki a riau ri valai, ri bunua a podana, ri kaloho talea, ri tanua.

⁷ Muri na kilala i tolu e Sapira i dili valai. I uka ma i lohoka vona e girihina i mate. ⁸ Lakea e Petrus i nanea, “O vakalongo iau ngane, ra moni nga, a mapana malala marua ni kona?”

E Sapira i koli i ta maea, “E, ra ngi kunana a mapana malala.”

⁹ Lakea e Petrus i takia i ta maea, “Pali i navai muru valongo mai a ngava ni tonia a Hanune

* **5:2-3:** Ion 13:2; Apo 4:34-35

Bakovi Dagi? Mata lakea! E huriki a riau ri tanua pali e girihimu, ri laho valai. Ioe tara, bara ri kaloho tala a podamu.”

¹⁰ Malaviriri kunana e Sapira i boru puru tabukoi na vahane Petrus, i mate. Na tahuna e huriki a riau ri dili, ri masia i mate pali, ri kaloho talea, ri tanu tabukoi ia ne girihina. ¹¹ E huriki a tara ne Kristo, turana e huriki lobo ri longoa a maki i bele, ri mangenge.

E Huriki a Apostolo Ri Rata a Nivakasiri

¹² *E huriki a apostolo ri rata a nivakasiri i kupo na matane huriki. E huriki a tara na Vure ri vapopo vakaroro na Talele ne Solomon. ¹³ E huriki lobo ri ngaru ria, pali i uka ma ri dili turane ria, a vuhuna ri mangenge. ¹⁴ Ngane e huriki ala kupo hateka ri luhoi torea e Bakovi Dagi, ri dili turane ria. ¹⁵ E huriki ri lohoka vona a maka nivakasiri e huriki a apostolo ri rata, lakea ri kaloho valai e huriki ri giloa, ri vakamahita ria na kiri ne ria, a moke ne ria na hare dala. Na tahuna e Petrus i laho polo, ri ngarua a maniruna ge tarui ria. ¹⁶ E huriki lobo na maka tanga kiroko tabukoi o Ierusalem ri kaloho valai ne huriki a apostolo e huriki ri giloa, e huriki i dili ne ria a hanitu, lakea ni vakamahuri lobo ria.

A Agelo i Kori e Huriki a Apostolo

¹⁷ Pali a prister dagi, turane huriki a tara vona re huriki a Sadusi, i madihi a hatene ria. ¹⁸ Ri lakavu e huriki a apostolo, ri ru dili ria na bavi. ¹⁹ *Pali na rodo a agelo ne Bakovi Dagi i talea a

* **5:12:** Apo 2:43; 14:3 * **5:19:** Apo 12:7-10

logo na bavi, i tuli tala ria. Lakea i taki ria, ²⁰ “Mu vano, mu pesi na roho na Vure, mu vakalongo e huriki na ngava lobo na nimahuri karaba.”

²¹ Na tahuna i mavida a more, ri dili na roho na Vure, ri vakatubu ni tovo e huriki.

Na tahuna a prister dagi turane huriki a tara vona ri bele, ri gale palupu e huriki a tara na Sanderin ra tara na vaponga ne huriki a Israel. Muri ri rudu e huriki a bolekoru, ri lakea na bavi, ri gi tuli valai ne ria e huriki a apostolo ne Kristo.

²² Na tahuna e huriki a tagari ri bele na bavi ta ri gi turari e huriki a apostolo, i uka ma ri matai ria vonga. Lakea ri hamule, ri vakalongo maea:

²³ “Mi masia a logo na bavi ni tukari kamumu. E huriki a tagari ri pesi polovavo. Pali na tahuna mi talea a logo, i uka ma mi masia tara bakovi ge made pololilo.” ²⁴ Na tahuna a ubu na tagari na roho na Vure, turane huriki a prister dagi ri longoa ngava iea, ri loho lege, e huriki a apostolo ri lokovai? Ri nana rovi lae a ra maki ge bele ngane.

²⁵ Muri a bakovi tara i valai, i ta maea, “Longo valai! Re huriki a bakovi mu ru dili na bavi, ngane ri pepesi na roho na Vure, ri tovo e huriki vonga.” ²⁶ Muri a ubu i vano turane huriki a tagari vona, ri tuli mule e huriki a apostolo. I uka ma ri turari ria, a vuhuna ri mangenge ne huriki, ma ri gi padimate ria na kedo.

²⁷ Ri tuli valai e huriki a apostolo, ri vakapesi ria na matane huriki a tara na vaponga na Sanderin. Lakea a prister dagi i nana ria, ²⁸ *i ta maea, “Mi vakuku pali mua, nahea mu gu tovo e huriki

* 5:28: Mat 27:25

vona a rana bakovi iea. Pali mu valai, mu tovo e huriki lobo koea o Ierusalem. Pali a maki tara mu ratea, mu ngaru ni vakarare mia vona a nimatena bakovi iea.”

²⁹*Pali e Petrus turane huriki a apostolo, ri koli, ri ta maea, “Mi gi longototo kunanea a Vure. I uka ma mi gi longototo e huriki a bakovi! ³⁰ Mu paditatea e Isu na kai tavalavala, i mate. Pali a Vure ne huriki a gare ne hita i vakamahuri mulea na matenga. ³¹*A Vure i bibi rikea a rana e Isu, i vakamadea na limana kanena, ge muga ne hita, ge korimule hita, ge rata e huriki a Israel ri gi pulo a vilone ria, ge puga a naro hale ne ria. ³² Mia mi masia. A Hanu Kiripiripi tara i masia. A Vure i habi a Hanu Kiripiripi ne huriki ri longototo a nitana.”

³³ Na tahuna ri longoa a ngava iea, i madihi a hatene ria, ri ngaru ni rabalaki e huriki a apostolo. ³⁴ Pali a Pariseo tara, e huriki lobo ri togoa, a rana e Gamaliel. Ia a mari ni tovo a vinara. I pesi rike, i taki ni gi tono tala taro e huriki a apostolo. ³⁵ Muri i taki e huriki a tara na vaponga, i ta maea, “Mua o huriki a bakovi o Israel, mu luhoi kamumu a naro mu ngaru ni rata virihi ne huriki a bakovi nga. ³⁶*I uka ma i hosi hateka e Teudas i bele, i takia ta ia a bakovi dagi, lakea e huriki ala 400 ri muri vona. Muri ni rabalaki, lakea e huriki a murimuri vona ri ha vapida, i lobo tavula a tara vona. ³⁷ Muri na tahuna ni here a rane huriki lobo, e Iudas a bakovi o Galili, i bele. I tuli e huriki a bakovi,

* **5:29:** Apo 4:19 * **5:31:** Luk 24:47; Apo 2:33-34; Epe 1:20

* **5:36:** Apo 21:38

ri vakabele a vabinga ri ngaru ni lili e huriki ri matakari ria. Ia tara ni rabalaki, ri vapida rere e huriki a murimuri vona. ³⁸ I mavonga, e huriki nga, naha ni padoi ria! Mu mata taro ria ri gi vano! A leho ne ria, ge valai na bakovi kunana, bara i lobo tavula. ³⁹ Pali a leho ne ria, ge valai na Vure, bara mu keru ni vakalobo ria, pali mua bara ni matakilaka mua mu hehea a Vure.” Na tahuna ri longoa a ngavana bakovi iea, ri ngarua, ri longo maia.

⁴⁰ *Muri ri gale dili tabu e huriki a apostolo, ri hotu ria. Ri pupukari ria nahea ri gi ta tabu vona a rane Isu. Muri ri tono tala ria ri vano.

⁴¹ *E huriki a apostolo ri pe a vaponga, ri vano. Ri vivi vona a hini a Vure i matai ria, i kara ria ni bole a maregoa na rane Kristo.

⁴² Na parava lobo ri tovo e huriki na roho na Vure, na ruma takutaku. Ri tovo, ri vara e huriki, ne Isu a viri a Vure i vulakia.

6

A Bolekori ala Polorua Ni Vulaki

¹ *Na tahuna iea e huriki a murimuri ri bele kupo. Na parava lobo bara ri habi a maki ni kani ne huriki a havuri. Pali e huriki a Iuda ri lohoka na nita Grik ri deke mai e huriki a Iuda ri lohoka na nita Hibru, a vuhuna e huriki a havuri ne ria i uka ma ni kori. ² Lakea e huriki a apostolo ala ravulu a polona i rua, ri gale palupu e huriki a murimuri lobo, ri ta maea, “I uka ma i kamumu mi gi pe a leho ni vara na nitana Vure, mi gi veru a maki ni kani. ³ I mavonga, mua e huriki a turagu,

* **5:40:** Apo 4:18

* **5:41:** Mat 5:10-12; 1Pe 4:13

* **6:1:** Apo

4:35

mu vulaki a bakovi ala polorua, mi gi habi a leho iea ne ria. E huriki a bakovi nga ri gi tahoka a lohokanga, a Hanuna Vure ge laho tora turane ria, ri gi naro kamumu, e huriki lobo ri gi togo ria. ⁴ Pali mia, mi gi habi a hatene mia ni vasileki, ni tovo ne huriki na nita na Vure.”

⁵ A ngava iea i nangi kamumu ne huriki. Lakea ri vulakia e Stepan, a bakovi i luhoi tora hateka a Vure, a Hanuna Vure i laho tora turana. Ri vulaki e Stepan, turana e Pilip, e Prokorus, e Nikanor, e Timon, e Paramenas, e Nikolas a bakovi o Antiok i dili na lotu ne huriki a Iuda. ⁶ Ri vakapesi ria na ngalane huriki a apostolo, lakea e huriki a apostolo ri vasileki, ri ru langa a limane ria ne ria.

⁷ *A nitana Vure ni vakarere na tanga lobo. E huriki a murimuri ri bele kupo hateka o Ierusalem. E huriki a prister ala kupo ranga, ri longototo a nitana Vure, ri luhoi tora.

E Stepan Ni Lakavu

⁸ A Vure i rata kamumua e Stepan, i habi a nitara vona. I rata na matane huriki a maka nivakasiri dagi, a maki nituretu vona. ⁹ Pali e huriki a Iuda ranga ri pesi rike, ri vahehe turane Stepan. Re huriki na roho na vaponga, i muga ria a vorakato, pali ngane ri matukapaga. Ri valai o Sirene o Aleksandria, o Silisia o Asia. ¹⁰ *Ri vahehe turane Stepan, pali ri keru ni gegea, a vuhuna a Hanu Kiripiripi i habi a lohokanga dagi ne Stepan.

* **6:7:** Apo 2:41; 16:5 * **6:10:** Luk 21:15

¹¹ Muri ri kona kapiloho ranga bakovi, ri taki ria ri gi ta maea, “Mi longoa e Stepan i biu e Moses, a Vure.”

¹² Lakea ri piu rike e huriki a bakovi, e huriki a gare, e huriki a mari na vinara, ri lakavua e Stepan, ri turaria lakea ne huriki a Sanderin.

¹³ Muri e huriki a bakovi ranga ri tami virihia na ngava, ri ta maea, “A bakovi iea, i uka ma i ulu na ni ta hale na roho na Vure, na vinara ne Moses.

¹⁴ Mi longoa i takia e Isu o Nasaret ta ge pukea a roho na Vure, ge pulo a maka vinara ne Moses i habi ne hita.”

¹⁵ E huriki lobo ri made na Vaponga, ri matanono tamoroa a matane Stepan. Ri masia a matana i manga a matana agelo.

7

E Stepan i Vara

¹ Muri a prister dagi i nanea e Stepan, “A ngava ni padi virihi ioe vona, i muholi?”

²*Lakea e Stepan i koli i ta maea, “Mua o huriki a turagu mai, e tata mai, mu longo valai nau! A Vure na nipara dagi i luve na gare ne hita, e Abraham, na tahuna i made o Mesapotamia. I uka ma i made ma o Haran. ³A Vure i luve vona, i ta maea, ‘O pea a robo vomu, e huriki a viri vomu, o vano o lakea na robo ga vakasiri ioe vona.’

⁴*“I mavonga, e Abraham i pea a robo ne huriki a Kaldia, i vano i made o Haran. Muri ne tamane Abraham i mate, a Vure i tuli talea o Haran, i tuli vilia koea na malala iea, ra mu made vona ngane.

* **7:2:** Vuh 11:31; 12:1 * **7:4:** Vuh 11:31–12:5

⁵ *Pali a Vure i uka ma i habia ne Abraham tara tabekena malala ge ne vona. Na tahuna iea, e Abraham i uka e tuna. Pali a Vure i ta muholi vona ge habia vona, turana e huriki a hamona a malala iea. ⁶ *A Vure i taki tabua ne huriki a hamona bara ria a mosi na robo ne huriki ranga. E huriki nga bara ri vakavora e huriki a hamone Abraham, bara ri vakamadihi ria na pida i 400.

⁷ *Pali a Vure i ta maea, 'Iau ga vakamadihi e huriki a kabu ri vakavora e huriki a hamomu. Muri ri gi pagitala vona a robo iea, ri gi valai, ri gi kavurike iau koea na malala iea.' ⁸ *Muri i habia ne Abraham a ngava dagi na ni pala a kulina viri.* E Abraham i vakabelea ngane e Isak, lakea i palea a kulina muri na parava i polotolu. E Isak i vakabelea e Iakop. E Iakop i vakabele e huriki a gare ne hita ala ravulu a polona i rua.

⁹ *"E huriki a gare ne hita nga ri tepua e tarine ria, e Iosep, lakea ri habia ne huriki a Egipto, ri konea ge ia a vora ne ria. Pali a Vure i made turana, ¹⁰ *i korimulea na nimadihi lobo i bele vona. I habia ne Iosep a lohokanga dagi, i ratea e Parao, a hariki o Egipto, i matakilaka vona. Muri a hariki i ru ia ge matakaria a tanga e Egipto turana maki lobo vona.

¹¹ *"Muri a pago i bele, i ratapile e huriki a Egipto, e huriki a Kenan, ri vitolo. E huriki a gare

* **7:5:** Vuh 12:7; 15:18; 17:8 * **7:6:** Vuh 15:13-14; Nim 12:40

* **7:7:** Nim 3:12 * **7:8:** Vuh 17:9-14; 21:4 * **7:8:** A naro ni vapala a kuli, a Vure i taki e huriki a Israel ri gi rata, ga kilakila ne ria e huriki a ngate na Vure. * **7:9:** Vuh 37:11,28; 39:2,21-23

* **7:10:** Vuh 41:37-44 * **7:11:** Vuh 41:54; 42:1-2

ne hita ranga ri bala a maki ni kani. ¹² Na tahuna e Iakop i longo i tahoka a vit o Egipto, i rudu e huriki a gare ne hita, ri lokovonga, ri bole a maki ni kani, ri hamule. ¹³ *Na tahuna ri lokovonga tabu e Iosep i vakasiri ia ne huriki a turana mai, ia e rei muholi. Ngane e Parao i lohoka vona e huriki a kabukabu ne Iosep. ¹⁴ *Muri e Iosep i talo rike a ngava ne tamana e Iakop, turana e huriki a kabukabu vona ala ravulu polorua a polona i lima, ri gi valai vona. ¹⁵ *Lakea e Iakop i puru o Egipto, i mate vonga. E huriki e tuna, re huriki a gare ne hita, ria ranga ri mate vonga. ¹⁶ *Lakea a podane ria ni kaloho mule valai o Sekem, ni ru na babe na malala dagi e Abraham i konea ne huriki e tune Hamor.

¹⁷ *“A parava a Vure i ta muholi vona ne Abraham ta ge bele, ngane i valai tabukoi. E huriki a viri ne hita vonga o Egipto ri bele kupo hateka. ¹⁸ Muri a hariki tara i matakari na robo e Egipto, i uka ma i lohoka ne Iosep. ¹⁹ *A hariki iea, i tami e huriki a viri ne hita, i rata hale ria. I vakuku ria ri gi vuroki na naru e huriki a koma karaba, ri gi mate.

²⁰ *“Na tahuna iea, e Moses ni poda. I mata kamumu hateka na matana Vure. Na keva i tolu e tamana e kinana ru matakaria. ²¹ *Muri ru ru polovavao, lakea e tune Parao a ngatavine i bolea, i paua ge tuna. ²² E Moses ni tovo kamumu na

* **7:13:** Vuh 45:1-4,16 * **7:14:** Vuh 45:9-11; 46:27 * **7:15:**
 Vuh 46:1-7; 49:33 * **7:16:** Vuh 23:2-20; 33:19; Ios 24:32 * **7:17:**
 Nim 1:7-8 * **7:19:** Nim 1:11-22 * **7:20:** Nim 2:2 * **7:21:**
 Nim 2:3-10

lohokanga lobo ne Egipto. I moro hateka na nita, na leho vona.

²³ “Na tahuna e Moses i tahoka a pida i ravulu va, i vano i gosi e huriki a kabu vona, a Israel.

²⁴ *I masia tara ne ria i ubia a bakovi o Egipto, lakea i korua a bakovi iea, i rabalakia a bakovi o Egipto. ²⁵ E Moses i pahaluhoi ta e huriki a viri vona bara ri matakilaka vona a Vure i rudua ge korimule ria, pali i uka ma ri matakilaka vona.

²⁶ Na parava muri e Moses i bele tabu ne ria. I matai a bakovi o Israel ala rua ru vaubi. Lakea i nugu kari rua, i ta maea, ‘Muru longo valai, ra marua, marua a kabu i taku, i navai muru ngaru ni varabalaki?’

²⁷ “Lakea a viri i rata tuharea e turana i kope lakea na gaga e Moses, i koli, i ta maea, ‘E rei i ru ioe go matakari, go pelekado mia? ²⁸ *I navai, o ngaru ni ubi mate iau ge manga a hini o ubi mate a bakovi o Egipto ravi?’ ²⁹ *Na tahuna e Moses i longoa a ngava iea, i ha lakea o Midian i made manga mosi vonga. Muri i parangi, i tahoka e tuna bakovi ala rua.

³⁰ * “Muri na pida i ravulu va, a agelo i bele ne Moses na malala golea, tabukoi na lolo e Sinai. A agelo iea i made pololilo na hubena kanono i hube langa na kai kiroko tara. ³¹ Na tahuna e Moses i masia a hubena kanono, i turutu vona. Na tahuna i lokovonga tabukoi vona, ge matai kamumua, i longoa a lohona Bakovi Dagi i ta maea, ³² ‘Iau a Vure ne huriki a gare vomu, a Vure ne Abraham, ne Isak, ne Iakop.’ E Moses i

* **7:24:** Nim 2:11-15 * **7:28:** Nim 2:14 * **7:29:** Nim 2:21-22;
18:3-4 * **7:30:** Nim 3:1-10

mangenge, i vakulu a tagana, i mangenge ni mata rike.

³³ “Muri e Bakovi Dagi i takia, ‘O kali tala a vahapolo vomu, a vuhuna iau a made koea na malala o pesi vona. ³⁴ Muholi hateka iau a masia a nimadihi i bole e huriki a ngate nau ri made o Egipto. A longoa a nidedo ne ria. Ngane a puru valai ga korimule ria. Ngane o valai, ga rudu hamule ioe lakea o Egipto.’

³⁵ * “Muga e huriki a Israel ri koi vona e Moses, ri ta maea, ‘E rei i ru ioe go matakari, go pelekado mia?’ Pali e Moses kunana a viri a Vure i rudua ge matakari, ge korimule e huriki a Israel. A Vure i vulakia e Moses na tahuna a agelo i bele vona na hubena kanono na kai kiroko. ³⁶ *E Moses i tuli tala ria o Egipto, i rata a maka maki ni turutu vona, a nivakasiri i kupo na robo e Egipto, na Dari Vururu, na malala golea na pida i ravulu va. ³⁷ *Ia kunana ra viri i taki e huriki a Israel, i ta maea, ‘A Vure bara i vulakia tara ne mua, ge ia a propet manga iau.’ ³⁸ *Ia kunana a viri i made turana e huriki a kabu ne Israel na malala i ngeki. Ia kunana a agelo i ta turana, i habi vona a ngava na nimahuri meli na lolo e Sinai, lakea i habi poloa ne hita.

³⁹ “Pali e huriki a gare ne hita ri marikoi ni longo mai ia. Ri lohopilea, ri ngaru ni hamule lakea o Egipto. ⁴⁰ *Ri takia e Aron, ‘O rata ranga vure ne hita ri gi muga ne hita. I uka ma si lohoka vona e Moses, ra viri i tuli tala hita o Egipto, i loko

* **7:35:** Nim 2:14 * **7:36:** Nim 7:3; 14:21; Gi 14:33 * **7:37:**
 Vin 18:15 * **7:38:** Nim 19:3 * **7:40:** Nim 32:1

vai!' ⁴¹*Muri ri pipia tara hanuna tuna bulmakau ga vure ne ria. Ri bole valai vona a maka nihabi, ri ratea a habu dagi, ri kavurikea a maki ri ratea na limane ria. ⁴²*Pali a Vure i mata here ne ria, i mata taro ria, ri gi kavurike a maka hada, a keva, a haro. I mavonga, i bele muholi a nita ni here puru hosi na puhu na raukea ne huriki a propet: 'Mua o huriki a Israel!

Na tahuna mu made na malala i ngeki na pida i ravulu va,
mu rabalaki a maka sipsip a bulmakau, mu rata a nihabi. Pali i uka ma mu habi nau.

⁴³ Mu habi na vure e Molok.

Mu habi tabu na hanuna hada na vure ne mua e Repan.

A vure nga mu rata na limane mua, ta mu gu kavurike rua.

Ngane mu rata mavonga, bara tonu tala mua vona a malala ne mua.

Bara mu vano, mu made manga mosi na malala mule lokovonga ne Babilon.'

⁴⁴ "E huriki a gare ne hita ri tahoka a Kape na Ngava Dagi na tahuna ri laho lae na tabeke i ngeki. A kape iea, ri haea muri mai a nitana Vure i taki polo ne Moses. ⁴⁵*Muri e huriki e tune ria ri bole vilia na tahuna e Iosua i muga ne ria, ri bole polo a malala ne huriki a kabu ranga. E huriki a kabu nga, a Vure i lili tala ria. Ri vakapesia koea a kape, i valai i harena na tahuna e Davit a hariki i matakari o Israel. ⁴⁶*E Davit, a Vure i ngarua. Lakea i takia a Vure i ngaru ni gi hae a roho na

* **7:41:** Nim 32:2-6 * **7:42:** Amo 5:25-27 * **7:45:** Ios 3:14-17

* **7:46:** 2Sam 7:1-16

Vure ne Iakop. ⁴⁷ *Pali a roho iea, e Davit i uka ma i haea. E tuna, e Solomon a viri i haea.

⁴⁸ “Pali a Vure Meli Liu i uka ma i made na roho ni hae. I manga a ngava a propet tara i takia hosi,

⁴⁹ *‘E Bakovi Dagi i ta maea,

“A hunu a gula-hariki nau,

A malala a murina vahagu.

I uka tara roho mu gu haea ge kamumu ga made vona.

Ra iau, a ngaru a hini ga malo vona?

⁵⁰ Iau a ratarike a maki lobo nga.” ’ ”

⁵¹ *Lakea e Stepan i ta maea, “Mu putu ngingi!

A hatene mua, a talingane mua i robo manga e huriki i uka ma ri lohoka na Vure! Mu manga e huriki a gare ne mua hosi, mu gegea

a Hanu Kiripiripi! ⁵² *E huriki a gare ne mua ri vakamadihi lobo e huriki a propet hosi. Ri

rabalaki e huriki a propet ri ta muga vona a Bakovi Malamala ta ge valai. I valai pali, pali

mua mu habia na limane huriki a pile vona, mu rabalazia. ⁵³ Ra mua, e huriki a agelo ri habi ne

mua a vinara na Vure, pali i uka ma mu ramaia. Mua kunana mu rabalazia.”

E Stepan Ni Padi Mate

⁵⁴ Na tahuna ri longo a ngavane Stepan, i madihi a hatene ria, ri karatata a ngine ria.

⁵⁵ *Pali e Stepan, a Hanu Kiripiripi i vakatorea, i mata rike na hunu i masia a bagetuanga na Vure.

I masia e Isu i pesi tabukoi na Vure, na limana a kanena. ⁵⁶ *Lakea i ta maea, “Mu mata sike! A

* **7:47:** 1Ki 6:1-38 * **7:49:** Ais 66:1-2 * **7:51:** Ais 63:10

* **7:52:** Mat 23:31 * **7:55:** Sng 110:1 * **7:56:** Kol 3:1

masia a Hunu i mata ka! A Tuna Bakovi i pesi tabukoi na Vure, na limana a kanena.”

⁵⁷ Na tahuna ri longoa a ngavane Stepan, ri magulu rike taku ri nugu kari a talingane ria, ri nunu lokovonga vona, ⁵⁸ ri turari talea na tanga dagi, ri padimatea na kedo. E huriki ri padi virihia na ngava ri kali tala a maka varakia ne ria, ri ru na vahana riau tara ni gale e Saulus, ge matakari.

⁵⁹ Na tahuna ri padia na kedo e Stepan, i vasileki, i ta maea, “Isu a Bakovi Dagi, o bolea a hanugu.” ⁶⁰ *Muri i turume puru i gale dagi hateka, “Bakovi Dagi, naha ni luhoi a naro hale ne ria.” Muri i mate.

8

¹ Na matane Saulus, a naro ri rata virihia e Stepan vona i kamumu hateka.

Na parava iea kunana ri vakatubu ni vakamadihi e huriki a tara ne Kristo o Ierusalem, lakea ri ha vapida lae, ri vano ri made na tabeke ne Iudea, a tabeke ne Samaria. Pali e huriki a apostolo i uka ma ri vano. ² E huriki a bakovi kamumu ranga ri bolea a podane Stepan, ri taringia, muri ri tanua. ³ *Pali e Saulus i ratapile mavonga e huriki a tara ne Kristo. I dili na ruma ne ria, i turari tala e huriki a bakovi a ngatavine, i ru dili ria na bavi.

A Velenga Kamumu i Rere o Samaria

⁴ E huriki ri ha vapida lae, ri vara a Velenga Kamumu ne huriki na maka tanga ri lakea vona. ⁵ E

* **7:60:** Luk 23:34 * **8:3:** Apo 9:1,13; 22:4; 26:9-11

Pilip i puru na tanga dagi e Samaria, i vakalongo e huriki vonga ne Kristo. ⁶ Na tahuna e huriki ri longoa e Pilip i vara, ri matai a maka nivakasiri i rata, ria lobo ri longo kamumu a ngava i taki. ⁷ I vakatavaga e huriki a beu, a vaha hale. I lili tala e huriki a hanitu ne huriki, lakea e huriki a hanitu ri kulugou, ri ha tala. ⁸ Ngane e huriki lobo na tanga iea ri vivi.

E Simon a Bakovi na Malulu

⁹ A bakovi tara i made na tanga dagi iea, a rana e Simon. Muga ne Pilip i lokovonga, e Simon i vakaholi e huriki a Samaria na malulu vona. I bibi rike mulea ta ia a bakovi dagi. ¹⁰ E huriki lobo ri longo maia, e huriki a bakovi tavula, e huriki a kakaina tanga, ri ta maea, “A bakovi iea i tahoka a nitora na vure ni gale e ‘Dagi.’ ” ¹¹ Ri longo maia, a vuhuna i tabaka ngane i vakaholi ria na malulu vona. ¹² Pali na tahuna e Pilip i vara ria, ri luhoi torea a Velenga Kamumu na harikianga na Vure, ri luhoi torea a rane Isu Kristo, lakea e huriki a bakovi a ngatavine ni vahilolo. ¹³ E Simon tara i luhoi tora, lakea ni vahilolo. Muri i laho turane Pilip, i turutu vona a maka nivakasiri dagi e Pilip i rata.

¹⁴ Na tahuna e huriki a apostolo o Ierusalem ri longo e huriki a Samaria ri bole a nitana Vure, ri rudu e Petrus e Ioanes ru lakea ne ria. ¹⁵ Na tahuna ru bele, ru vasileki ne ria, ri gi bole a Hanu Kiripiripi, ¹⁶ a vuhuna i uka ma i bele ne ria ma. Ni vahilolo ria kunana na rane Isu Kristo a Bakovi Dagi. ¹⁷ *Muri ru ru langa ne ria a limane rua, ri bole a Hanu Kiripiripi.

* **8:17:** Apo 19:6

¹⁸ Na tahuna e Simon i matai e Petrus e Ioanes ru ru langa a limane rua ne huriki, lakea ri bole a Hanu Kiripiripi, i ngaru ni habi a moni ne rua, ¹⁹ i ta maea, “Muru habia nau a nitora iea, e rei a viri ga ru langa a limagu vona bara i bole a Hanu Kiripiripi.”

²⁰ Pali e Petrus i koli i ta maea, “A moni vomu ge velu. Ioe tara bara o velu, a vuhuna o luhoi ta go konea a nitora na Vure! ²¹ Ioe o uka ma go dili vona a leho miri ratea, a vuhuna a naromu i hale na matana Vure. ²² O pulo a vilomu, o ha vona a naro hale iea. O vasileki ne Bakovi Dagi ge pugea a naro hale o ngaru ni ratea. Ia ge ngaru, bara i pugea a naro hale vomu. ²³ A matakilala ioe, o ngutu hateka ni bole a nitora iea. Ioe a vora tavula na naro hale.”

²⁴ E Simon i koli, i ta maea, “O vasileki nau ne Bakovi Dagi, nahea ge bele nau a maki o taki.”

²⁵ E Petrus e Ioanes ru vakalongo e huriki ne Bakovi Dagi, ru tovo ria na ngavana. Muri ru hamule lakea o Ierusalem. Na tahuna ru laho hamule, ru vara e huriki na maka tanga o Samaria na Velenga Kamumu.

E Pilip i Tovo a Ori o Itiopia

²⁶ Ngane a agelo ne Bakovi Dagi i takia e Pilip, i ta maea, “O pesi rike, o vano, o laho na dala i pagitala o Ierusalem i puru lakea na nuli tanga e Gasa.” ²⁷ Lakea i malaga, i laho. Na bokodala i taguia a bakovi o Itiopia. A bakovi iea a ori, ni pala a dolena. A leho vona ni matakari a tava na hariki ngatavine e Kandasi na robo e Itiopia. I sike pali o Ierusalem, i vasileki. ²⁸ Ngane i hamule lakea na tanga vona. I made langa na karis, i gia

a puhu na raukea ne Isaia a propet. ²⁹ Lakea a Hanu Kiripiripi i takia e Pilip, “O lakea tabukoi na karis.”

³⁰ Lakea e Pilip i nunu lakea na karis, i longoa a bakovi i gia a puhu na hinere ne Isaia a propet. Lakea e Pilip i nanea, “Ra ngava o gia, o longokilalea?”

³¹ Lakea a ori i koli, i ta maea, “Ga longokilala navia? A viri ge tuveve poloa nau, bara lohoka vona.” Lakea a ori i takia e Pilip ge rike maia, ge made turana.

³² *A tabekena Hinere i gia a ori iea, i maea, “Ni lalu manga a sipsip ni gi padimate.

I vulai, i malou manga a tuna sipsip ni pala a vuna,

i uka ma i takia tara ngava.

³³ Na tahuna ri biu pilea, i uka ma ri pelekado kamumua.

I uka a hamona

a vuhuna i uka ma i made tabu na malala.”

³⁴ Lakea a ori i nanea e Pilip, “O vakalongo iau ngane vona a propet iea. I taki mulea, o i taki a viri tara?” ³⁵ Lakea e Pilip i vakalongoa a ori na Velenga Kamumu ne Isu, i vakatubu na ngava iea.

³⁶⁻³⁷ *Na tahuna ru nunu puru na dala, ru bele vona tara naru. Lakea a ori i ta maea, “Mata lakea, a naru. A ngaru go vahilolo iau.”*

³⁸ Lakea i vakukua a bakovi i vakunanua a karis, ge hori taro. Muri e Pilip, a ori ru puru na

* **8:32:** Ais 53:7-8 * **8:36-37:** Apo 10:47 * **8:36-37:** A puhu hosi na Nita na Vure, i kupo ri uka lain 37. A puhu ranga kunana ri tahoka a lain iea: ³⁷ Lakea e Pilip i takia, “Toe o luhoi tora muholi, bara vahilolo ioe.” A ori i koli i ta maea, “Iau a luhoi tora vona e Isu Kristo ia a Tuna Vure.”

naru, lakea e Pilip i vahiloloa. ³⁹ Na tahuna ru pagitala na naru, a Hanune Bakovi Dagi i bolea e Pilip, i vano. A ori i uka ma i matai tabua, pali i vivi hateka, i ramai a dalana, i vano. ⁴⁰ *Pali e Pilip i bele na tanga dagi e Asotus. I laho lakea o Sisaria, i vara a Velenga Kamumu na maka tanga na dala.

9

E Saulus i Pulo a Vilona (Apostolo 22:4-16; 26:9-18)

¹ *Na tahuna iea e Saulus i tababana ni ta tora hateka ge ratapile, ge rabalaki e huriki a murimuri ne Bakovi Dagi. I lakea na prister dagi, ² i takia ge herea tara raukea ge bole lakea na maka roho na vaponga na tanga dagi e Damaskus. A raukea bara i vakalongo ria ne Saulus ge lokovonga, ge matavisi ranga bakovi a ngatavine ri ramai a Dala ne Bakovi Dagi,* bara i lakavu ria, i turari mule valai o Ierusalem.

³ Na tahuna i popote ge bele o Damaskus, a nipara dagi na hunu i kinipageri vakaturutu halui ia. ⁴ E Saulus i boru puru na malala, i longoa a lohona viri i ta maea, “Saulus, Saulus, i navai o vakamadihi iau?”

⁵ Lakea e Saulus i nana, “Bakovi dagi, e rei ioe?”

A lohona viri i koli, i ta maea, “Iau e Isu, ra viri o vakamadihia. ⁶ Pali ngane o pesi rike, o dili na tanga dagi. Ga taki ioe na maki go ratea.”

* **8:40:** Apo 21:8 * **9:1:** Apo 8:3 * **9:2:** E huriki a murimuri ranga ri gale kalihi a lotu ne ria a Dala, a vuhuna e Isu ia a Dala na nimahuri vakaroro. Ioanes 14:6

⁷ E huriki a bakovi ri laho turane Saulus ri pesi tata mavonga, ri ngapa. Ri longoa a lohona viri, pali i uka ma ri masia tara viri. ⁸ E Saulus i pesi rike, i mata para, pali i kepa. Ni tuli na limana, i dili na tanga dagi e Damaskus. ⁹ Na parava i tolu i kepa. I uka ma i kani, i uka ma i ninu.

¹⁰ Na tanga dagi e Damaskus i made vonga tara murimuri, a rana e Ananias. E Bakovi Dagi i bele vona na vurena, i galea, “Ananias!”

I koli, i ta maea, “Bakovi Dagi, iau ieni.”

¹¹ Lakea e Bakovi Dagi i takia, “O pesi rike, o laho lakea na ruma e Iudas, na dala ni gale e Kiripi, o nana kanea vonga tara bakovi o Tarsus, a rana e Saulus. Ngane i vasileki vonga. ¹² I vurena, i masia a bakovi, a rana e Ananias, i valai, i ru langa a limana vona ge vakamatapara ia.”

¹³ Pali e Ananias i koli i ta maea, “Bakovi Dagi, iau a longo e huriki ri takia a bakovi iea, ta i ratapile e huriki a tara vomu o Ierusalem.

¹⁴ Ngane e huriki a prister dagi ri rudu vilia ge lakavu e huriki ri gale a ramu.”

¹⁵ *Pali e Bakovi Dagi i takia, “O vano! A bakovi iea, a ngarua ge lakea ne huriki a bakovi a ngatavine i uka ma ria a Iuda, e huriki a hariki, e huriki a Israel, ge vakalongo ria nau. ¹⁶ *Ga vakasiria na maka maki bara i bole a nimadihi vona na tahuna i ramai iau.”

¹⁷ I mavonga, e Ananias i vano, i bele na ruma. I dili, i ru langa a limana ne Saulus, i ta maea, “O turagu o Saulus, e Isu a Bakovi Dagi, a viri i bele vomu na dala na tahuna o laho valai koea, i

* **9:15:** Apo 26:2,6; 27:24; Rom 1:5 * **9:16:** 2Ko 11:23-28

rudu iau a valai vomu, go matapara tabu, ge dili vomu a Hanu Kiripiripi.”¹⁸ I malaviriri kunana, a maki manga a honana manu i boru tala na matane Saulus, i matapara tabu. Lakea i pesi rike, ni vahilolo.¹⁹ Muri i kani i vaga a tuhana.

E Saulus i Vara o Damaskus

E Saulus i made turane huriki a murimuri o Damaskus na parava ranga,²⁰ i lakea malaviriri na maka roho na vaponga, i vakalongo e huriki maea, “E Isu ia a Tuna Vure.”²¹ *E huriki ri longoa a nitana ri turutu, ri vanana, “Ra bakovi iea, i navai i ta mavonga? Ia kunana a viri i rabalaki e huriki ri luhoi torea e Isu o Ierusalem. Pali ngane i valai koea ta ge lakavu ria, ge turari mule ria ri gi pesi na matane huriki a prister dagi o Ierusalem.”²² *A vinara ne Saulus i bele tora hateka. I vakasiri e huriki a Iuda ri made o Damaskus ne Isu ia e Kristo, lakea ri ngapa.

²³ Muri na parava i kupo, e huriki a Iuda ri varodo a ngava ri gi rabalakia e Saulus.²⁴ Pali e Saulus i longoa a naro ta ri gi ratea vona. A rodo a haro ri tagari mavongea a poridala na tanga dagi, ta ri gi rabalakia e Saulus.²⁵ *Pali na rodo tara e huriki a murimuri vona ri tuli rikea na nure dagi, ra i tura halui a tanga dagi. Ri vakamadea na kulopi, ri vakatavore purua na nimatatala, i vano.

E Saulus i Vara o Ierusalem

²⁶ *Na tahuna i luve o Ierusalem i ngaru ni dili turane huriki a murimuri. Pali ri mangenge

* **9:21:** Apo 8:3 * **9:22:** Apo 18:28 * **9:25:** 2Ko 11:32-33

* **9:26:** Gal 1:17-19

vona, a vuhuna i uka ma ri luhoi ge ia a murimuri muholi. ²⁷ *Pali e Barnabas i tuhori ia, i tulia lakea ne huriki a apostolo, i vakalongo kamumu ria vona e Saulus i bele vona e Bakovi Dagi na dala, lakea e Bakovi Dagi i habi a ngava vona. I vakalongo tabu ria vona e Saulus i vara pagapaga na rane Isu o Damaskus. ²⁸ Lakea i made turane ria o Ierusalem, i laho lae turane ria, i uka ma i mangenge. I vara pagapaga na rane Bakovi Dagi. ²⁹ I ta turana, i vagege turane huriki a Iuda ri lohoka na nita Grik. Pali ri toni ni rabalakia. ³⁰ Na tahuna e huriki a tara ne Kristo ri longoa ta ni gi rabalaki, ri tulia lakea o Sisaria taro, muri ri rudua ge lakea o Tarsus.

³¹ Muri e huriki a tara ne Kristo na maka tabeke ne Iudea, ne Galili, ne Samaria ri made na nivalemu. Ri muri mai a vilone Bakovi Dagi, lakea a Hanu Kiripiripi i vakatora ria, i rata ria ri bele ala kupo hateka.

E Petrus i Korია e Anias

³² E Petrus i laho lae na tabeke lobo, i gosi e huriki a tara ne Kristo. Na parava tara i vano i gosi e huriki a tara na Vure ri made o Lida. ³³ Na tahuna i bele vonga i masia a bakovi tara, a rana e Anias. I beu i mahita kunana na kiri na pida i polotolu. ³⁴ Lakea e Petrus i takia, “Anias, e Isu Kristo i vakatavaga ioe. O pesi rike, o pilu a moke vomu.” I malaviriri kunana e Anias i pesi rike. ³⁵ E huriki ri made o Lida, o Saron ri masia i tavaga, lakea ri pulo a vilone ria, ri ramai e Bakovi Dagi.

* **9:27:** 1Ko 9:1

E Petrus i Vakamahuria e Tabita

³⁶ Na tanga e Iopa a ngatavine tara i made vonga a rana e Tabita. A rana na nita Grik e Dorkas. Na parava vakaroro i muri mai a vilo kamumu, i kori e huriki a matasia. ³⁷ I ratea a gilanga dagi, i mate. A podana ni vahilolo, ni ru na tabekena ruma polomeli. ³⁸ A tanga e Lida i tabukoi o Iopa. Lakea na tahuna e huriki a murimuri ri longoa e Petrus i made o Lida, ri rudu a bakovi ala rua ru lokovonga, ru takia, ru ta maea, “O valai malaviriri.”

³⁹ Lakea e Petrus i pesi rike, i vano turane rua. Na tahuna i bele, ri tuli sikea na ruma langalanga. E huriki a havuri ri pesi halui ia, ri tangi, ri vakasiria vona a maka varakia e Dorkas i rata na tahuna i tabana ni mahuri.

⁴⁰ Pali e Petrus i tono tala ria na ruma. Muri i turume puru, i vasileki. I mata lakea na podana ngatavine, i ta maea, “Tabita, o pesi rike!” Lakea i matapara. Na tahuna i masia e Petrus, i made rike. ⁴¹ Muri e Petrus i nugua na limana, i tuli pesia. I gale palupu e huriki a tara na Vure, e huriki a havuri, i vakasiria ne ria e Tabita i mahuri mule na matenga. ⁴² A velengana ni longo lobo na tanga dagi e Iopa, lakea e huriki ala kupo ri luhoi torea e Bakovi Dagi. ⁴³ Muri e Petrus i made vonga o Iopa na parava i kupo. I made turana bakovi a rana e Simon. A bakovi iea, a mari ni rata a maki na kulina bulmakau.

10

A Agelo i Bele ne Kornelius

¹ A bakovi tara i made na tanga dagi e Sisaria, a rana e Kornelius. Ia a ubu na nugumaheto ala 100 ne Rom. E Kornelius a turane huriki a nugumaheto ni gale a tara na Itali. ² E Kornelius turane huriki a kabu vona ri togoa a Vure. I hatebalala, i kori vakaroro e huriki a matasia, i vasileki na Vure na parava vakaroro. ³ Na parava tara, na kilala i tolu na malunga, i masia na vurena a agelo na Vure i bele vona, i galea, “Kornelius!”

⁴ Lakea e Kornelius i mangenge hateka, i matanono tamoroa, i nanea, “Bakovi Dagi, i navai?”

A agelo i koli, i ta maea, “A Vure i longo a nivasileki vomu, i matai a hini o kori e huriki a matasia, i vivi vomu. ⁵ O rudu ranga bakovi ri gi lakea na tanga e Iopa, ri gi tuli vilia a bakovi tara, a rana e Simon, ra ni gale e Petrus. ⁶ Ia a mosi ne Simon, a mari ni rata a maki na kulina bulmakau. A roho vona i pesi tabukoi na dari.”

⁷ Na tahuna a agelo i vano pali, e Kornelius i gale a vora vona ala rua turana nugumaheto. A nugumaheto iea, i made tabukoi ne Kornelius vakaroro, i matakaria. I luhoi torea a Vure. ⁸ E Kornelius i taki tou vona a maki i bele vona. Muri i rudu tou, to lakea na tanga e Iopa.

E Petrus i Vurena

⁹ Na parava muri, na kuru haro, to ngalai lokovonga e Iopa. Na tahuna iea, e Petrus i rike na mapana ruma ge vasileki. ¹⁰ I vitolo, i ngaru ni kani. Na tahuna e huriki ri tarangai a maki ni kani vona, i vurena. ¹¹ I masia a hunu i mata ka, i masia a maki tara i manga a lavalava dagi ni

vakatavore puru. A maki tara i nugutata a harena i va, ni vakatavore puru na malala. ¹² A lavalava iea i vonu vona a maka livoa, a tabele bako, a kadirovo. ¹³ Muri a lohona viri i ta maea, “Petrus, o pesi rike, o rabalaki, o kani a maki nga!”

¹⁴ *Pali e Petrus i koli, i ta maea, “Bakovi Dagi, i uka liu! Iau i uka ma kani kilala a maki muto.”*

¹⁵ *A lohona viri i ta tabu, i ta maea, “A ra maki a Vure i ratea i bele kabakaba, naha ni takia ta i katoki.”

¹⁶ A maki iea i bele balaka tolu. Muri ni lalu rike malaviriri na hunu.

¹⁷ E Petrus i loho viliha vona ra maki i masia na vurena, i navai a pelegona. Na tahuna i tabana ni luhoi viliha, a bakovi ala tolu, re Kornelius i rudu, to mata visi pali a ruma e Simon, to pesi na poridala. ¹⁸ To gale, to nana, “I tahoka tara mosi i made koea, a rana e Simon Petrus?”

¹⁹ E Petrus i tabana ni luhoi kadoa a maki i masia na vurena, lakea a Hanu Kiripiripi i takia, “Simon, a bakovi ala tolu to matakana ioe. ²⁰ O pesi rike o puru mai tou. Naha ni koi, o vano turane tou, a vuhuna iau kunana a rudu tou to valai.”

* **10:14:** Levi 11:1-47; Ese 4:14 * **10:14:** A vinara ne huriki a Iuda, a maki ni kani ranga i kabakaba, a maki ni kani ranga i katoki. Bara ri kani a maki ni kani katoki, ria ranga bara ri katoki, ri keru ni dili na roho na Vure. Bara i rata taro tara naru ni rata ria ri kabakaba tabu, muri bara ri dili tabu na roho na Vure, ri vasileki. A vinara ne ria, e huriki i uka ma ria a Iuda ri katoki. A Iuda bara i padoi a viri i uka ma ia a Iuda, bara i katoki ngane. Pali ngane a Vure i takia e Petrus nahea ge taki a maki ni kani o a viri i uka ma a Iuda ge katoki. * **10:15:** Mrk 7:15,19

²¹ Muri e Petrus i puru i taki a bakovi nga, “Iau kunana a bakovi moto matakanea. I navai moto valai?”

²² Lakea to koli, to ta maea, “E Kornelius, a ubu na tara na nugumaheto ala 100, i rudu mateu mete valai. Ia a bakovi malamala, i togoa a Vure. E huriki a Iuda lobo ri ngarua. A agelo na Vure i takia ge taki ioe, go lakea na ruma vona, ge longo ranga ngava go taki.”

²³ Muri e Petrus i taki tou to go dili na ruma, i matakari tou vona a rodo iea. Na parava muri i vano turane tou. E huriki a murimuri ranga na tanga e Iopa, ria ranga ri vano. ²⁴ Na parava muri ri bele o Sisaria. E Kornelius i pasimata ne ria, i gale palupu pali e huriki a kabukabu, e huriki a turana, ri vapopo. ²⁵ Na tahuna e Petrus i dili na ruma, e Kornelius i turume puru, i kavurikea. ²⁶ *Pali e Petrus i tuli pesia, i ta maea, “O pesi rike. Iau tara a bakovi tavula kunana.”

²⁷ E Petrus i ta turana e Kornelius na tahuna ru laho dili, lakea i matai e huriki ala kupo ri vapopo.

²⁸ Lakea i taki ria, “Mu lohoka vona a vinara ne mia e huriki a Iuda. I uka ma mi gi laho turane huriki i uka ma ria a Iuda, o mi gi gosi ria. Pali a Vure i taki pali iau nahea ga galea tara viri ge a bakovi tavula, o ge muto. ²⁹ I mavonga, na tahuna mu gale iau, i uka ma a takia tara ngava. A valai kunana. Pali ngane ga nana mua, i navai mu talo rike a ngava nau?”

³⁰ E Kornelius i koli, i ta maea, “A maki tara i bele nau rira. Ngane a parava i va i polo pali. A vasileki na tahuna maea, na kilala i tolu na

* **10:26:** Apo 14:13-15; Kap 19:10

malunga. I bele vakaturutu nau tara bakovi, i pesi na ngalagu, a varakia vona i kea hateka. ³¹ I taki iau, i ta maea, ‘Kornelius, a Vure i longo pali a nivasileki vomu, i matai a hini o kori e huriki a matasia vona. ³² I mavonga, o talo rike a ngava ne Simon, a rana tara e Petrus, ge valai. Ngane ia a mosi ne Simon o Iopa, a mari ni rata a maki na kulina bulmakau, i made tabukoi na dari.’ ³³ I mavonga a talo rike malaviriri a ngava vomu, go valai. I kamumu hateka o valai pali. Ngane mi made koea na matana Vure, mi gi longo a ngava e Bakovi Dagi i taki vomu go taki polo ne mia.”

E Petrus i Puka Tala a Ngava ne Kornelius

³⁴ *Muri e Petrus i ta rike, i ta maea, “Iau ngane a matakilaka vona, a Vure i rata a naro i palupulupu ne huriki a kabu lobo: e huriki a Iuda, e huriki i uka ma ria a Iuda. ³⁵ Na tanga lobo, e rei a viri i togoa a Vure, i rata a naro kamumu, a Vure bara i ngarua. ³⁶ Mu lohoka vona a ngava a Vure i taki mia e huriki a Israel vona, i vakalongo a Velenga Kamumu ne huriki bara ri made na nivalemu turana Vure na tahuna ri luhoi torea e Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne huriki lobo. ³⁷ *Mu lohoka vona a maka maki i bele na tabeke ne Iudea, i vakatubu o Galili muri ne Ioanes i taki e huriki ge vahilolo ria. ³⁸ *Mu lohoka vona, a Vure i vulakia e Isu o Nasaret, i habi vona a Hanu Kiripiripi, a nitora. E Isu i laho na tabeke lobo, a Vure i made turana, i rata a naro

* **10:34:** Vin 10:17; Rom 2:11 * **10:37:** Mat 4:12-17 * **10:38:** Mat 3:16; Luk 4:17-21

kamumu, i korimule e huriki a bakovi i ratapile ria a hanitu.

³⁹ “Mi matai a maki lobo i rata na robo ne huriki a Iuda, a maki i rata o Ierusalem. Muri ri paditatea na kai tavalavala, i mate. ⁴⁰ Pali na parava i tolu muri ne Isu i mate, a Vure i vakamahuri mulea na matenga, i rudua i bele ne huriki. ⁴¹ *Pali i uka ma i bele ne huriki lobo. I bele kunana ne mia e huriki a Vure i vulaki mia mi gi matai, mi gi vakalongo e huriki. Re mia e huriki mi kani, mi ninu turana na tahuna i mahuri mule. ⁴² *I vakuku mia mi gi vara e huriki, mi gi vakalongo kamumu ria maea, ‘A Vure i vulakia e Isu ge pelekado e huriki ri mahuri, e huriki ri mate pali.’ ⁴³ *E huriki a propet ri vakalongo muga vona pali. Ri vakalongo ne e rei a viri i luhoi tora ia, a Vure bara i puga a naro hale vona na rane Isu.”

A Hanu Kiripiripi i Dili ne Huriki

⁴⁴ *Na tahuna e Petrus i tabana ni ta, a Hanu Kiripiripi i dili malaviriri ne huriki vonga ri longo a ngavana. ⁴⁵ E huriki a murimuri ri valai turane Petrus, e huriki ni pala pali a kuline ria, ri turutu vona a Vure i habi a Hanu Kiripiripi ne huriki a kabu i uka ma ria a Iuda. ⁴⁶ *Ri lohoka vona a Vure i habi a Hanu Kiripiripi ne ria, a vuhuna ri longo ria ri ta na nita tebi, ri kavurikea a Vure.

Muri e Petrus i ta maea, ⁴⁷ “E huriki nga ri bole a Hanu Kiripiripi i manga hita muga. Pali e rei ngane ge ta kari hita, nahea si gi vahilolo ria?”

* **10:41:** Luk 24:42-43; Apo 1:8 * **10:42:** Apo 17:31; 1Pe 4:5

* **10:43:** Ais 53:5-6; Jer 31:34; Apo 2:38 * **10:44:** Apo 11:15;

15:8 * **10:46:** Apo 2:4; 19:6

48 *Lakea i taki ria ni gi vahilolo ria na rane Isu Kristo. Muri ri takia e Petrus ge made turane ria na parava ranga.

11

E Petrus i Lakea o Ierusalem

¹ Ngane e huriki a apostolo, turane huriki ri luhoi torea e Kristo na robo e Iudea, ri longo e huriki i uka ma ria a Iuda ri luhoi torea a nitana Vure. ² Lakea na tahuna e Petrus i luve o Ierusalem, e huriki ri ramai a naro ni pala a kuli, ri tahatea, ³*ri ta maea, “I navai o lakea na ruma ne huriki i uka ma ria a Iuda, i uka ma ni pala a kuline ria, o kani turane ria?”

⁴ Lakea e Petrus i tuveve polo ne ria a maki lobo i bele vona, i ta maea, ⁵*“Na parava tara a vasileki na tanga dagi e Iopa, lakea a vurena. A masia tara maki i manga a lavalava bolabola ni nugu na tabekena i va, ni vakatavore na hunu, i puru valai na hini a made vona. ⁶ A matanonoa, a matai pololilo a maka maki a vinara i taki i uka ma si gi kani: a maka maki mahuri na robo, a maki ni matakari, a maka mata, a maka kadirovo. ⁷ Muri a longoa a lohona viri i taki iau, i ta maea, ‘Petrus, o pesi rike, o rabalaki, o kani.’

⁸ “Lakea a koli, a ta maea, ‘Bakovi Dagi, i uka liu! Iau, i uka ma i dili ma na ngavagu tara maki katoki.’

⁹ “Lakea a lohona viri i ta valai tabu na hunu, i ta maea, ‘A ra maki a Vure i ratea i kabakaba, naha ni takia ta i muto.’ ¹⁰ A maki iea i bele balaka

* **10:48:** Apo 19:5 * **11:3:** Apo 10:28; Gal 2:12 * **11:5:** Apo 10:9-48

tolu. Muri ni lalu rike tabu na hunu a lavalava bolabola.

¹¹ “I uka ma i tabaka a bakovi ala tolu to bele. A bakovi nga, ni rudu o Sisaria to go matai iau. ¹² A Hanu Kiripiripi i taki iau nahea ga loho vagorigori, ga vano kunana turane tou. A murimuri ala polotara nga, ria ranga ri vano turagu, mi dili na ruma na bakovi iea. ¹³ I vakalongo mia vona a agelo na Vure i bele vona na ruma, i takia, ‘O rudu ranga viri ri gi lakea o Iopa, ri gi matakanea e Simon, a rana tara e Petrus, ri gi takia ge valai. ¹⁴ *Bara i takia vomu tara ngava ge korimule ioe turana kabu vomu.’

¹⁵ * “Na tahuna a vakatubu ni ta, a Hanu Kiripiripi i dili ne ria. I manga a hini i dili ne hita muga. ¹⁶ *Muri a longovisia a ngavane Bakovi Dagi i takia, ‘E Ioanes i vahilolo e huriki na naru, pali iau bara vahilolo mua na Hanu Kiripiripi.’ ¹⁷ Hosi si luhoi torea e Isu Kristo a Bakovi Dagi, lakea a Vure i habi a Hanu Kiripiripi ne hita. Pali ria ngane ri luhoi torea e Isu, a Vure i habia a Hanu Kiripiripi ne ria. Pali iau e rei iau, ga hatekakarua a Vure nahea ge habi a Hanu Kiripiripi ne ria?”

¹⁸ * “Na tahuna ri longoa a nitana, ri uka ngava, lakea ri kavurikea a Vure, ri ta maea, “Ngane si lohoka vona e huriki a bakovi i uka ma ria a Iuda, ria ranga a Vure i ngaru ria ri gi pulo a vilone ria, ri gi bole a nimahuri vakaroro.”

E Huriki a Kabu ne Kristo o Antiok

* **11:14:** Apo 16:31 * **11:15:** Apo 2:4 * **11:16:** Apo 1:5

* **11:18:** Apo 13:48; 14:27

19 *Na tahuna e Stepan ni rabalaki, ni rata hale e huriki ri luhoi torea e Isu. Lakea ri ha viliha, ri lakea o Ponesia, o Saiprus, o Antiok. Na tahuna ri made na tanga nga ri vakalongo a Velenga Kamumu ne huriki a Iuda kunana. 20 Pali e huriki a bakovi ranga, a bakovi o Saiprus, a bakovi o Sirene, ri luve o Antiok, ri vakatubu ni vakalongo a Velenga Kamumu ne Isu Kristo ne huriki na tanga iea, i uka ma ria a Iuda. 21 A nitora ne Bakovi Dagi i tabuli ne ria, lakea e huriki ala kupo ri luhoi torea e Bakovi Dagi, ri pulo a vilone ria.

22 *A velengane ria i bele ne huriki a tara ne Kristo o Ierusalem, lakea ri rudua e Barnabas i lakea o Antiok. 23 Na tahuna i bele, i vivi, a vuhuna i matai a Vure i rata kamumu ria. I vara ria ri gi habi a hatene ria ni ramai e Bakovi Dagi, ri gi pesi tora. 24 I rata mavonga a vuhuna ia a bakovi kamumu, i luhoi tora hatekea a Vure, a Hanu Kiripiripi i leho tora turana. I kori e huriki ala kupo vonga ri dili na tara ne Bakovi Dagi.

25 *Muri e Barnabas i lakea o Tarsus ge matakanea e Saulus. 26 Na tahuna i matavisia i turea, ru lakea o Antiok. Ru made vonga na pida i taku, ru tovo e huriki ala kupo. I vonga o Antiok e huriki a murimuri ni gale visi ria a Kristian.

27 Na tahuna iea, a propet ranga ri pe e Ierusalem, ri puru valai o Antiok. 28 *A turane ria tara, a rana e Agabus, i dili vona a Hanu Kiripiripi, i pesi rike, i ta propet vona a pago dagi ta ge bele na tabeke lobo e Rom i matakari. A pago iea i bele na tahuna a hariki e Klaudius i matakari o

* 11:19: Apo 8:1-4 * 11:22: Apo 4:36 * 11:25: Apo 9:30

* 11:28: Apo 21:10

Rom. ²⁹ E huriki a murimuri ri longoa a ngava ne Agabus, lakea ri varodo a ngava ri gi ru palupu a moni, na ningaru ne ria takutaku, ri gi vakaru a kinori lakea ne huriki a kabu o Iudea. ³⁰ *Ri rata mavonga, lakea ri rudu e Barnabas e Saulus ru bole a moni, ru vano ru habi ne huriki a bakovi dagi na lotu o Iudea.

12

E Herod i Rabalakia e Iakop

¹ Na tahuna iea a hariki e Herod* i vakatubu ni ratapile e huriki a tara ne Kristo. ² I rabalakia na bainat e Iakop, e tukane Ioanes. ³ Na tahuna i matai e huriki a Iuda ri vivi vona a naro i ratea, i lakavua e Petrus. I ratea a naro iea na Habu na Bret i Uka Is. ⁴ I ru dilia na bavi, i ru ia na limana nugumaheto ala ravulu a polona i polotara, ri gi tagaria. E Herod i ngaru ni dava ge lobo taro a habu na Nipagepolo, muri ge vakapesia na matane huriki, ni gi pelekado. ⁵ E Petrus i made na bavi, pali e huriki a tara ne Kristo ri vasileki na Vure na parava lobo, ge koria.

E Petrus i Ha Tala na Bavi

⁶ Na rodo muga na parava e Herod ta ge bole talea e Petrus ni gi pelekado, e Petrus i mahita na koropalana a nugumaheto ala rua. Ri kolotatea na sen i rua. E huriki a nugumaheto ranga ri tagari na logo na bavi. ⁷ A agelo ne Bakovi Dagi i bele vakaturutu tabukoi ne Petrus, a nipara dagi i parai a bavi. A agelo i ubia na kamagane Petrus, i

* **11:30:** Apo 12:25 * **12:1:** E Herod Agripa e tubune hariki Herod, ra viri i matakari na tahuna e Isu ni poda.

vangoa, i ta maea, “O pesi rike malaviriri.” Lakea a sen i maparu tala na limane Petrus.

⁸ Muri a agelo i takia, i ta maea, “O rodo a varakia, a vahapolo vomu.” Lakea e Petrus i rata mavonga. Muri a agelo i takia, i ta maea, “O kavitagu ioe vona varakia ola vomu, o muri nau.”

⁹ Lakea e Petrus i muri vona, ru pagitala na bavi. Pali i uka ma i lohoka vona ge muholi a maki i ratea a agelo. I pahaluhoi ta i vurena kunana.

¹⁰ *Ru vano, ru laho polo vona a tagari. Muri ru laho polo vona tabu a tagari tara. Muri ru bele na poridala ni rata na aen i pagitala lakea na tanga dagi. A logo na poridala i mata ka tavula muga, lakea ru pagitala. Na tahuna ru laho basi popote pali na dala, a agelo i marakavelu vona.

¹¹ Na tahuna e Petrus i matakilaka vona a maki i bele vona, i ta maea, “Ngane a lohoka vona e Bakovi Dagi i rudua a agelo vona i valai, i korimule iau na limane Herod, i korimule iau na maka naro e huriki a Iuda ri luhoi ta ri gi rata virihi iau vona.”

¹² Lakea na tahuna i matakilaka vona a hini i uka ma i vurena, i vano maia a ruma ne Maria, e kinane Ioanes, a rana tara e Markus, ta ge matai e huriki ri vapopo, ri vasileki vonga. ¹³ Na tahuna i bele na ruma, i tutulidi. A vora ngatavine i valai, a rana e Roda, ta ge matai a viri i tutulidi.

¹⁴ Na tahuna i longokilalea a lohone Petrus, i vivi hateka, i longokaburungi ni talea a logo. I nunu hamule, i vakalongo e huriki, i ta maea, “E Petrus i pesi polovavo!”

* **12:10:** Apo 5:19

¹⁵ Pali ri takia, ri ta maea, “Ioe a manga!” Pali i ta kinigao mai ria ta e Petrus muholi. Pali ria ri taki ia, ri ta maea, “Ma ga agelo vona.”

¹⁶ Pali e Petrus i tutulidi mavonga polovavo. Na tahuna ri talea a logo, ri turutu vona. ¹⁷ Pali e Petrus i totokari ria na limana, nahea ri gi ta. Muri i vakalongo ria vona e Bakovi Dagi i tuli tala navia na bavi. Muri i taki ria, i ta maea, “Mu vakalongo e Iakop turana e huriki ranga ri luhoi torea e Kristo, mu vakalongo ria na maki i bele nau. Muri i pe ria, i lakea na tabeke tara.

¹⁸ *Na hatelanga e huriki a tagari ri turutu, ri luhoi legelege hateka vona e Petrus i uka ma ia vonga. ¹⁹ Muri e Herod i longoa e Petrus i ha na bavi, lakea i taki e huriki ri gi matakanea, pali i uka ma ri matavisia. Lakea i nana kado e huriki a tagari, pali ri keri ni ta, lakea i vakuku ni gi rabalaki.

Muri e Herod i pea e Iudea, i lakea o Sisaria ta ge made popote vonga.

A Nimatene Herod

²⁰ E Herod i madihi a hatena vona e huriki na tanga e Tair e Sidon. Lakea e huriki nga ri vadili vapopo, ri puru, ri gi masia. Na tahuna ri bele vonga, ri ta taro turana e Blastus, a bolekoru tara ne Herod, ri takia ge pesi turane ria. Muri ri lakea ne Herod, ri takia ri ngaru ni made turana na nivalemu, a vuhuna a maki ni kani lobo ne ria, ri bole na robo i matakari e Herod.

²¹ Na parava ni ru ri gi ta turana, e Herod i bagetu na varakia na hariki, i made na gula hariki vona, i habi a ngava ne huriki. ²² Lakea e huriki

* **12:18:** Apo 5:22-24

ri gale tala, ri ta maea, “Ra bakovi dagi i ta ta, i uka ma a bakovi tavula. Ia a vure!” ²³ *Malaviriri kunana a agelo ne Bakovi Dagi i rabalakia, a vuhuna i uka ma i kavurikea a Vure. I rike vona a gilanga dagi, i kania a maka mata kiroko, i mate.

²⁴ *Pali na parava lobo e huriki ala kupo ri longo a nitana Vure, ri luhoi torea.

²⁵ *Na tahuna iea e Barnabas e Saulus ru vakalobo a leho ne rua o Ierusalem, ru turea e Ioanes, a rana tara e Markus, to hamule sike o Antiok.

13

E Barnabas e Saulus Ni Rudu Tala

¹ I tahoka e huriki a tara ne Kristo ri made o Antiok. A bakovi ala lima ne ria a propet, a mari ni tovo. A rane ria ra nga: E Barnabas, e Simion a rana kalale vona e Kuli Kato, e Lusius o Sirene, e Manaen re turane Herod a hariki, e Saulus. ² *Na parava tara e huriki nga ri kavurikea a Bakovi Dagi, ri peremu, lakea a Hanu Kiripiripi i taki ria, i ta maea, “Mu vulaki e Barnabas e Saulus ru gu rata a leho a gale rua ru gu rata.” ³ *Muri ri vasileki, ri peremu, ri ru langa a limane ria ne rua, ri rudu rua ru vano.*

A Bakovi na Malulu o Saiprus

⁴⁻⁵ *E Barnabas e Saulus, a Hanu Kiripiripi i rudu tala rua, ru puru o Salamis. E Ioanes-Markus tara, i tou, ge tuhori rua. To rike na

* **12:23:** Dan 5:20 * **12:24:** Ais 55:11 * **12:25:** Apo 11:29-30; 15:37 * **13:2:** Apo 9:15 * **13:3:** Apo 6:6 * **13:3:** O masia a mep na maka nihavai ne Paulus na bitona puhu. * **13:4-5:** Apo 12:12; 15:39

aga vonga o Selusia, to lakea na bodu e Saiprus. Na tahuna to bele na tanga dagi e Salamis to vakalongo a nitana Vure pololilo na maka roho na vaponga ne huriki a Iuda vonga.

⁶ To laho vona a tabeke lobo na bodu, to bele na tanga e Papos. Ru taguia vonga a bakovi o Iuda tara, a rana e Bar-Isu, a bakovi na malulu, a nitamina propet. ⁷ A bakovi iea i made turana matakari tara na tanga, a rana e Sergius Paulus, a bakovi na lohokanga. I talo rike a ngava ne Barnabas e Saulus ru gu lakea vona, ru gu vakalongoa vona a nitana Vure. ⁸ Pali ra bakovi na malulu, a rana na nita Grik e Elimas, i koi ne rua. I koi vona a matakari ge luhoi torea a Vure. ⁹ Pali e Saulus, a rana tara e Paulus, i dili vona a Hanu Kiripiripi, i matanonoa e Elimas i takia, ¹⁰ “Ioe a tuna hanitu! Ioe a pile na maka maki kamumu! O tatami bala, o rata bala a naro hale! Garika go lobo ni rata marogo a dala kiripiripi ne Bakovi Dagi? ¹¹ *Ngane a limane Bakovi Dagi ge padoi ioe, go kepa. O uka ma go matai a haro na parava ranga.”

Malaviriri kunana a bakovi iea i kepa, i bakai viliha na viri ge tulia na limana, ge vakasiria na dala. ¹² Na tahuna a matakari i masia a naro iea i bele, i luhoi torea a Vure, a vuhuna i turutu vona a vinara ne Bakovi Dagi.

E Barnabas e Paulus Ru Bele o Antiok

¹³ *Muri e Paulus, e Barnabas, e Ioanes to rike na aga o Papos, to lakea o Perga na tabeke ne

* **13:11:** Apo 9:8 * **13:13:** Apo 15:38

Pampilia. Na tahuna ri bele vonga e Ioanes-Markus i pe rua, i hamule lakea o Ierusalem. ¹⁴ Pali e Paulus e Barnabas ru pea e Perga ru valai, ru bele na tanga dagi e Antiok na tabeke ne Pisidia. Na parava ni malo ru dili na roho na vaponga, ru made puru. ¹⁵ Ni gi lobo a vinara e Moses, a hinere ne huriki a propet, lakea e huriki a bakovi dagi na roho na vaponga ri nana e Paulus e Barnabas, ri ta maea, “Marua a turane mia, muru tahoka a ngava ni vakatora a hatene huriki, muru takia ngane.”

¹⁶ Lakea e Paulus i pesi rike i toto rike a limana ri gi longo, lakea i ta maea, “Mua o huriki a bakovi o Israel, mua e huriki i uka ma mua a Iuda, pali mu togoa a Vure, mu longo valai nau! ¹⁷ *A Vure ne hita e huriki a Israel i vulaki e huriki a gare ne hita, i rata ria ri bele kupo hateka na tahuna ri made o Egipto. Muri i bole tala ria o Egipto na nitora dagi vona. ¹⁸ *I hatenono na naro hale ne ria na tahuna ri laho lae na malala i ngeki na pida i ravulu va. ¹⁹ *Muri i vakalobo a kabu dagi i polorua o Kenan, i bole a malala ne ria i habi polo ne huriki a Israel, ga malala ne ria liu. ²⁰ *A maka maki nga ri bele pololilo na pida i 450.

“Muri i habi ne huriki a Israel e huriki a mari ni pelekado a ngava ri matakari ria, i harena na tahuna ne Samuel a propet. ²¹ *Muri ri ngarua a hariki ge matakari ria, lakea a Vure i habia ne ria e Saulus e tune Kis, a hamone Bensamin. I

* **13:17:** Nim 1:7; 6:6; 12:51 * **13:18:** Gi 14:34; Vin 1:31-32

* **13:19:** Vin 7:1; Ios 14:1 * **13:20:** Het 2:16; 1Sam 3:20

* **13:21:** 1Sam 8:5,19; 10:20-24

matakari ria na pida i ravulu va. ²² *Muri a Vure i vakaloboa e Saulus, i ratea e Davit ge ia a hariki ne ria. A Vure i vakalongo e huriki ne Davit, i ta maea, 'Iau a matakilalea e Davit, re tune Iesi, ia a bakovi kamumu, a vivi vona. Bara i rata lobo a maki a ngaru ge rata.'

²³ *'A Vure i ramaia a ngava i takia hosi, i vulakia na hamone Davit a bakovi ge korimule hita, i rudua i bele ne huriki a Israel. A bakovi iea e Isu. ²⁴ *Muga ne Isu i valai, e Ioanes a mari ni vahilolo i vara e huriki a Israel ri gi pulo a vilone ria, ni gi vahilolo. ²⁵ *Na tahuna e Ioanes i popote ge vakalobo a leho vona, i ta maea, 'Mu luhoi iau ge iau e rei muholi? Iau i uka ma a bakovi mu davea. A bakovi iea bara i muri valai. Pali iau i uka ma a bakovi kamumu ga puga vuroki a mota na vahapolo vona.'

²⁶ "Mua o huriki a turagu, mua e huriki a hamone Abraham, mua e huriki i uka ma mua a Iuda pali mu togoa a Vure, mu longo kamumu. Ra ngava na Vure ge korimule e huriki, a Vure i vakaru vilia ne hita. ²⁷ E huriki o Ierusalem turane huriki a matakari ne ria, i uka ma ri matakilalea a bakovi iea. I uka ma ri longokilala a ngava ne huriki a propet, ra ni gi tala na Parava Nimalo lobo. I mavonga, na tahuna ri takia e Isu ge mate, ri rata a ngavane huriki a propet hosi i bele muholi. ²⁸ *I uka ma ri masia e Isu ge ratea tara naro hale ge mate vona. Pali ri takia e Pilato ge rabalakia. ²⁹ *Ri rata virihia a naro lobo, ra

* **13:22:** 1Sam 13:14; 16:12; Sng 89:20 * **13:23:** 2Sam 7:12-16

* **13:24:** Mat 3:1-2 * **13:25:** Ion 1:20,27 * **13:28:** Mat

27:22-23 * **13:29:** Mat 27:59-60

ni here puru hosi vona. Muri ri paru talea na kai tavalavala, ri vakatabuli a podana na babe. ³⁰ Pali a Vure i vakamahuri mulea na matenga. ³¹ *Muri i bele balaka kupo ne ria e huriki ri laho muga turana, ra ri malaga o Galili, ri laho sike lakea o Ierusalem turana. Pali ngane ri vakalongo e huriki a Israel ne Isu.

³² “Mi vakalongo mua vona a Velenga Kamumu, ra ngava a Vure i ta muholi vona hosi ne huriki a gare ne hita, ³³ *ngane i bele muholi na matane hita e huriki a hamone ria. I bele muholi na tahuna i vakamahuri mulea na matenga e Isu. A ngava iea ni here na ruana sapta na Linge, i ta maea, ‘Io e Tugu.

Mona a vakasiri e huriki ne iau e Tamamu.’ ³⁴ *A Vure i vakamahuri mulea na matenga, i uka ma i bera. I manga a ngava ni here puru hosi, i maea, ‘Ga rata kamumu mua, ga vakabagetu mua, i manga a ngava a ta muholi ne Davit a hariki.’

³⁵ *A nita tara na Hinere i ta maea, ‘I uka ma go matataroa a bakovi o vulakia ge rata a leho vomu ge mavuru na lovo.’

³⁶ Hosi, na tahuna e Davit i made na malala, i rata lobo a leho a Vure i habi vona. Muri i mate, ni tanu turana e huriki a viri vona. Muri a podana i bera. ³⁷ Pali a viri a Vure i vakamahuri mulea na matenga i uka ma i bera.

³⁸ “Mua o huriki a turagu, a ngaru mu gu lohoka vona, miri vakalongo mua vona a Vure bara i

* **13:31:** Apo 1:3,8 * **13:33:** Sng 2:7 * **13:34:** Ais 55:3

* **13:35:** Sng 16:10

puga vuroki a naro hale ne mua na tahuna mu luhoi torea e Isu. ³⁹*A vinara ne Moses i uka ma i puga vuroki a naro hale legelege ne mua, ge rata mua mu malamala na matana Vure. Pali e rei a viri i luhoi torea e Isu, bara i puga vuroki a naro hale lobo vona, i ratea i malamala na matana Vure. ⁴⁰Mu matadoko, ma ge bele muholi ne mua a ngava hosi ne huriki a propet, i maea,

⁴¹*‘Mua o huriki a bakovi ni nongo vaki!

Bara mu turutu, muri mu mate,
a vuhuna Iau ga ratea tara maki ge bele ne mua.

Bara a viri i taki mua vona a maka maki ga ratea,

i uka ma mu gu longo maia.’ ”

⁴²Na tahuna e Paulus i taki lobo a ngava nga, ru pesi rike e Barnabas, ta ru gu vano, lakea e huriki ri nana tora rua ru gu hamule valai tabu girira na Parava Nimalo tara, ru gu vara tabu vona a ngava iea. ⁴³I lobo ngane a vaponga, e huriki ri vapida. Muri e huriki ranga ri ramai rua, e huriki a Iuda turana e huriki i uka ma ria a Iuda, ra ri dili na lotu na Iuda ri muri ne rua. Lakea ru ta turane ria, ru vakatora a niluhoi ne ria, ri gi pesi tora ni luhoi torea a Vure ge rata kamumu ria.

⁴⁴Na Parava Nimalo muri, e huriki lobo na tanga dagi ri vapopo ni longo a nitane Bakovi Dagi. ⁴⁵Na tahuna e huriki a Iuda ri matai e huriki ala kupo ri bele, i madihi a hatene ria, ri hehea, ri harogia e Paulus vona a ngava i taki.

⁴⁶*Lakea e Paulus e Barnabas ru koli paga paga kunana, i uka ma ru mangenge, ru ta maea, “A

* **13:39:** Rom 10:4 * **13:41:** Hab 1:5 * **13:46:** Apo 3:26; 18:6

Vure i ngaru maria miri gi vakalongo muga ne mua a nitana. Pali mu marikoi vona a nita iea. Mu vakasiri mua, i uka ma mua a viri kamumu ni bole a nimahuri vakaroro. Ngane miri gi matataro mua, miri gi lakea ne huriki i uka ma ria a Iuda. ⁴⁷*Miri gi rata mavonga, a vuhuna e Bakovi Dagi i vakuku maria maea, 'Tau a rata ioe, ioe a nipara ne huriki i uka ma ria a Iuda,

go vakasiri a dala na nimahuri vakaroro ne huriki lobo na malala.' ”

⁴⁸ Na tahuna e huriki i uka ma ria a Iuda ri longoa a ngava ne Paulus, ri vivi, ri togoa a nitane Bakovi Dagi. Lakea e huriki i vulaki ria a Vure, ri gi bole a nimahuri vakaroro, e huriki nga ngane ri luhoi tora.

⁴⁹ A nitane Bakovi Dagi i rere na tabeke lobo vonga. ⁵⁰ Pali e huriki a Iuda ri piurike e huriki a bakovi dagi na tanga dagi turana e huriki a ngatavine dagi i uka ma ria a Iuda, pali ri togoa a Vure. Ri piu rike ria, ri vakamadihi e Paulus e Barnabas, ri lili tala rua na tabeke vonga.

⁵¹*Lakea ru kurudu pasi na vahane rua a habulo ru gu vakasiri ria a Vure ge pelekado ria. Muri ru vano, ru lakea o Ikonium. ⁵² Pali e huriki a murimuri ri vivi hateka, a Hanu Kiripiripi i tuhori ria.

14

E Barnabas e Paulus Ru Vara o Ikonium

¹ Na tanga e Ikonium e Paulus e Barnabas ru dili na roho na vaponga, i manga a rabune rua ru

* **13:47:** Ais 49:6 * **13:51:** Mat 10:14; Apo 18:6

rata vakaroro. A nivara ne rua i kavakava hateka, lakea e huriki a Iuda ala kupo ri luhoi torea e Kristo. E huriki a bakovi a ngatavine ala kupo i uka ma ria a Iuda, ria ranga ri luhoi tora. ² Pali e huriki a Iuda ranga ri koi ni luhoi e Isu, ri piurike e huriki i uka ma ria a Iuda ri gi tepu e huriki ri luhoia e Kristo. ³ *I mavonga e Paulus e Barnabas ru made na parava i kupo vonga. I uka ma ru mangenge. Ru vara pagapaga ne Bakovi Dagi. Na tahuna ru vara, e Bakovi Dagi i vakasiri e huriki vona a ngava ru taki na naro kamumu vona i muholi hateka, i habi a nitora ne rua ru rata a maka nivakasiri. ⁴ E huriki vonga na tanga dagi ri vapida na niluhoi. E huriki ranga ri taga ne huriki a Iuda. Pali e huriki ranga, ri taga ne vikirua, a apostolo. ⁵ *Lakea e huriki a Iuda, e huriki i uka ma ria a Iuda, turana e huriki a kakaina tanga ri varodo a ngava ri gi ratapile rua, ri gi padi rua na kedo.

E Barnabas e Paulus Ru Vara o Likonia

⁶ Pali ru lohoka vona a naro ta ri gi rata virihi ru vona, lakea ru ha lakea na tabeke ne Likonia na tanga dagi e Listra e Derbe, na maka tanga ri pesi tabukoi ne rua. ⁷ Na tahuna ru bele vonga, ru vara na Velenga Kamumu.

⁸ A bakovi tara i made o Listra, a vaha hale. A vahana i hale na tahuna ni poda ia vona, lakea i uka ma i laho kilala. ⁹ A bakovi iea i made vonga i talangakia e Paulus i vara. Lakea e Paulus i mata tamoro lokovonga vona, i masia i luhoi torea e Isu ge vakamahuria, ¹⁰ lakea i gale tala i ta maea,

* **14:3:** Mrk 16:20; Hib 2:4 * **14:5:** Apo 14:19

“O pesi rike.” I malaviriri kunana i pesi rike, i vakatubu ni laho.

¹¹ *Na tahuna ri masia a maki e Paulus i ratea, ri gale tala na nita Likonia, ri ta maea, “A bakovi nga, a vure ru vulo manga bakovi, ru puru valai ne hita!” ¹² E Barnabas ri galea e Seus, e Paulus ri galea e Hermes, a vuhuna ia a viri i habi a ngava.

¹³ A roho na vure e Seus i pesi tabukoi, polovavo na tanga dagi. Lakea a prister ne Seus i bole valai na poridala na tanga dagi a maka bulmakau, a hurumade ni basi. Ge a nihabi na apostolo nga.

¹⁴ Pali na tahuna a apostolo e Barnabas e Paulus ru longo vona a maki ri ngaru ni ratea, ru rape a varakia ne rua, * ru nunu lakea ne ria, ru gale tala, ru ta maea, ¹⁵ * “I navai mu rata mavonga? Maria a bakovi tavula kunana manga mua! Miri valai koea miri ngaru ni vakalongo mua vona a Velenga Kamumu, mu gu ha taro a maka maki tavula nga, mu gu ramai a Vure mahuri, a viri i ratarike a hunu, a malala, a dari, turana maki lobo i tabuli ne tou. ¹⁶ *Hosi i matataro e huriki i uka ma ria a Iuda ri ramai kunana a ningaru ne ria. ¹⁷ *Pali i uka ma i kapiloho liu, ge uka a viri ge lohoka vona. I vakasiri vakaroro a ningaru vona ne mua: I vakaboru vilia na hunu a vala, i rata a maka maki ni kani kamumu ri koru rike, ri ramai a parava ne ria. I habi a maki ni kani i kupo ne mua, i rata mua mu vivi.” ¹⁸ Ru rata a ngava nga, pali e huriki ri tabana ri ngaru ni habi a nihabi ne rua.

* **14:11:** Apo 28:6 * **14:14:** Ru rata mavonga, a vuhuna ru marikoi e huriki ri gi kavurike rua. * **14:15:** Sng 146:6; Apo 10:26 * **14:16:** Apo 17:30 * **14:17:** Jer 5:24

E Paulus Ni Padi na Kedo

¹⁹ *Pali e huriki a bakovi ranga o Iuda ri valai o Antiok o Ikonium, ri piurike e huriki, ri padia e Paulus na kedo. Ri pahaluhioia ta i mate, lakea ri lalu talea na tanga dagi. ²⁰ Pali na tahuna e huriki a murimuri ri pesi haluia, i pesi rike, i dili tabu na tanga dagi. Na parava muri i vano turane Barnabas, ru lakea o Derbe.

²¹ E Paulus e Barnabas ru vara na Velenga Kamumu na tanga e Derbe, lakea e huriki ala kupo ri luhoi torea e Kristo. Muri ru hamule lakea na tanga e Listra, e Ikonium, e Antiok, ²² *ru vakatora a niluhoi ne huriki a murimuri vonga ri gi pesi tora na niluhoi torea e Kristo, ru ta maea, “Bara si bole a nimadihi i kupo muga ni dili na harikianga na Vure.” ²³ Na tanga takutaku na tabeke ne huriki ri luhoia e Isu, ru vulaki ranga bakovi ge ria a matakari na lotu. Ru peremu na ni kani, ru vasileki, ru habi ria na limane Bakovi Dagi, ra viri ri luhoi torea.

²⁴ Ru laho poloa pali a robo e Pisidia, muri ru bele na tanga e Pampilia. ²⁵ Ru vara na Velenga Kamumu na tanga e Perga, muri ru puru lakea na tanga e Atalia.

²⁶ *Muri ru rike na aga vonga, ru hamule lakea na tanga e Antiok, ra tanga muga e huriki a kabu ne Kristo vonga ri habi rua na naro kamumu na Vure ru gu ratea a leho. Ngane ru vakaloboa pali. ²⁷ *Na tahuna ru bele o Antiok ru gale palupu e huriki a tara ne Kristo, ru vakalongo ria vona

* **14:19:** Apo 17:13; 2Ko 11:25 * **14:22:** Apo 15:32; 1Tes 3:3

* **14:26:** Apo 13:1-2 * **14:27:** Apo 15:4,12

a maka maki a Vure i rata na limane rua. Ru vakalongo ria vona a Vure i vakasiri a dala ne huriki i uka ma ria a Iuda, ri gi luhoi torea e Kristo. ²⁸ Muri ru made tabaka vonga o Antiok turana e huriki a murimuri.

15

A Vaponga Dagi o Ierusalem

¹ *E huriki a bakovi ranga ri malaga o Iudea ri valai o Antiok, ri vakatubu ni vara e huriki ri luhoi e Kristo, ri ta maea, “Mua bara mu longotaro a vinara ne Moses, a kuline mua i uka ma ni gi pala, i uka ma mu gu bole a nimahuri vakaroro.” ² *E Paulus e Barnabas ru koke vona a ngava iea, lakea ru vahehe turane ria. Lakea ri vulaki e Paulus e Barnabas, turana e huriki a bakovi ranga, ri gi sike o Ierusalem, ri gi matai e huriki a apostolo, e huriki a gare na lotu vona a ngava iea. ³ E huriki a tara ne Kristo vonga ri rudu ria ri vano. Na tahuna ri laho polo na tanga e Ponesia, e Samaria, ri vakalongo ria vona e huriki a viri i uka ma ria a Iuda ri pulo a vilone ria, ri muri na Vure. A velenga iea i rata e huriki a kabukabu ri vivi. ⁴ *Na tahuna ri bele o Ierusalem, e huriki a tara ne Kristo vonga, e huriki a apostolo, e huriki a gare na lotu ri tagui ria. Muri e Paulus, e Barnabas ru vakalongo ria vona a maki lobo a Vure i rata na limane ria. ⁵ Pali e huriki a tara ne Kristo ranga, ri dili na tara ne huriki a Pariseo, ri pesi rike, ri ta maea, “E huriki a viri i uka ma ria a Iuda ri luhoi torea e Kristo, si

* 15:1: Gal 5:2 * 15:2: Gal 2:1 * 15:4: Apo 14:27

gi taki ria ni gi pala a kuline ria, si gi vakuku ria ri gi ramai a vinara ne Moses.”

⁶ Lakea e huriki a apostolo, e huriki a gare na lotu ri vapopo, ri luhoi kado a ngava iea. ⁷ *Ri vagege vona, muri e Petrus i pesi rike, i ta maea, “Mua o huriki a turagu, mu lohoka vona hosi a Vure i vulaki tala iau ne mua, ga vara na Velenga Kamumu ne huriki i uka ma ria a Iuda, ri gi longoa, ri gi luhoi torea. ⁸ *A Vure i lohoka na niluhoi ne huriki a bakovi lobo. I vakasiri ria i vulaki ria na tahuna i habi a Hanu Kiripiripi ne ria, i manga a hini i rata ne hita. ⁹ Na matana Vure e huriki i uka ma ria a Iuda ri manga kunana hita. Na tahuna ri luhoi torea e Kristo, a Vure i puga vuroki a naro hale ne ria, i rata ria ri kabakaba, i manga a hini i rata ne hita. ¹⁰ *Pali i navai ngane mu ngaru ni tonia a Vure? I navai mu ngaru ni habi a nimava iea ne huriki nga, ri luhoi torea e Kristo? A nimava iea, hita si keru ni kalohoa. E huriki a gare ne hita hosi, ria ranga ri keru ni kalohoa. ¹¹ *Nahea ge mavonga! Si lohoka vona a naro kamumu kunana ne Bakovi Dagi e Isu bara i korimule hita. Ria ranga.”

¹² E huriki na vaponga ri mangulu tete, ri longo e Barnabas e Paulus ru vakalongo ria vona a maka nivakasiri a Vure i rata na limane rua na matane huriki i uka ma ria a Iuda. ¹³ Na tahuna ru ta lobo, e Iakop i ta rike, i ta maea, “Mua o huriki a turagu, mu longo valai! ¹⁴ Ngane kunana e Simon Petrus i tuveve poloa ne hita a Vure i luve

* **15:7:** Apo 10:1-43 * **15:8:** Apo 10:44; 11:15 * **15:10:** Mat 11:30; Gal 3:10 * **15:11:** Gal 2:16; Epe 2:5-8

navai ne huriki a kabu i uka ma ria a Iuda, ge bole tala ne ria a kabu vona ri gi muri maia. ¹⁵ E huriki a propet hosi ri ta muga vona ge bele mavonga, ri here puru,

¹⁶ *‘E Bakovi Dagi i ta maea,

“Muri, ga hamule valai,

ga hae tabua a kape ne Davit, ra kape i mapuka pali.

A maka mahalana roho ri matutu,

Ga kuloi ga vakapesi tabua a roho.

¹⁷ Muri e huriki lobo bara ri valai nau, iau e Bakovi Dagi.

E huriki a kabu i uka ma ria a Iuda, pali a vulaki ria ge ria a viri nau, ria ranga ri gi valai nau.”

A ngava iea, a ngavane Bakovi Dagi.

¹⁸ Hosi liu i taki muga a maki nga ge bele.’ ”

¹⁹ E Iakobus i ta lokovonga, i ta maea, “Na niluhoi nau, nahea si gi habi a maregoa ne huriki a kabu i uka ma ria a Iuda, ri pulo a vilone ria, ri muri na Vure. ²⁰ *Ngane si gi here lakea ne ria, si gi taki ria nahea ri gi kani a maki ni kani ni habi na nitamina vure, nahea ri gi rata a molenga, nahea ri gi kani a kania ni hori a lohona i mate, nahea ri gi ninu a dara. ²¹ Si gi rata mavonga, a vuhuna i paru hosi a vinara ne Moses ni vara na tanga lobo, ni gi balaka kupo na maka roho na vaponga na Parava Nimalo.”

A Raukea

²² Muri e huriki a apostolo, e huriki a bakovi dagi, turana e huriki a tara ne Kristo lobo ri vulaki

* **15:16:** Amo 9:11-12 * **15:20:** Nim 34:15-17; Levi 17:10-16

ranga bakovi ne ria, ri gi rudu lakea o Antiok turane Paulus e Barnabas. Ri vulaki e Iudas a rana tara e Barsabas, e Sailas. A bakovi nga e huriki a kabukabu ri togo hateka rua. ²³ Ri habi ne tou a raukea iea:

“Mia e huriki a apostolo, a gare, mia a turane mua, mi herea a raukea iea, i lakea ne mua e huriki i uka ma mua a Iuda, mu luhoi torea e Isu, mu made o Antiok, o Siria, o Silisia.

A haro kamumu ne mua lobo.

²⁴ Mi longo ranga e huriki ri pe mia koea, ri lakene, ri vakaviliha a niluhoi ne mua na maka ngava ri taki. Re huriki nga i uka ma mi lohoka ne ria. ²⁵ Mia lobo koea mi valongo mai a ngava, mi vulaki ranga bakovi ri gi lakene mai mua turane Barnabas e Paulus. Mi ngaru hateka rua. ²⁶⁻²⁷ I mavonga mi rudu e Iudas e Sailas ru gu lakene mua, ru gu vakatora na ngavane rua a nita mi here puru. Re vikirua, i popote ru gu mate, a vuhuna ru ramai e Isu Kristo, a Bakovi Dagi ne hita. ²⁸ *A Hanu Kiripiripi i masia i kamumu, mia ranga mi masia i kamumu nahea mi gi vakapae mua. Mu muri mai kunanea a ngava iea: ²⁹ Naha ni kani a maki ni kani ni habi na nitamina vure. Naha ni kani, naha ni ninu a dara. Naha ni kani a kania ni hori a lohona i mate. Naha ni mole. Mu lele rau vona maka naro hale nga, bara mu made kamumu kunana.

A ngava ne mia i pali.”

³⁰ Ni here lobo a raukea iea, lakea ri rudu e huriki nga ri gi lakea o Antiok. Na tahuna ri bele vonga ri gale palupu e huriki a tara ne Kristo,

* **15:28:** Mat 23:4

ri habia ne ria a raukea. ³¹ Na tahuna ri gia, ri vivi vona a maka ngava kamumu i vakatora a niluhoi ne ria. ³² E Iudas e Sailas, rua a propet. Ru vakatora a niluhoi ne ria na ngava. ³³⁻³⁴ Ru made na parava ranga vonga, muri e huriki a kabukabu ri talo mule rua na nivalemu, ta ru gu hamule puru o Ierusalem ne huriki ri rudu valai rua.*
³⁵ Pali e Paulus e Barnabas ru made mule vonga o Antiok. Ru tovo, ru vara e huriki na ngava ne Bakovi Dagi. I uka ma i rua kunana ru tovo. I tahoka e huriki a bakovi ranga ri totovo.

E Paulus e Barnabas Ru Vapida

³⁶ Muri na parava ranga, e Paulus i takia e Barnabas, “Tu gu hamule tabu na maka tanga tu vara muga a nita ne Bakovi Dagi vona, tu gu kasisi e huriki, ri made navai.” ³⁷*E Barnabas i ngarua e Ioanes-Markus ge tou, ³⁸*pali e Paulus i koi vona, a vuhuna i ha taro rua o Pampilia, i uka ma i leho turane rua. ³⁹ Ru vahehe hateka, lakea ru vapida. E Barnabas i tulia e Markus, ru rike na aga, ru lakea na bodu e Saiprus. ⁴⁰ Pali e Paulus i vulakia e Sailas ru gu laho palupu. E huriki a kabukabu ri habi rua na limane Bakovi Dagi ge rata kamumu rua, ru vano. ⁴¹ Ru vano ru laho lae na robo e Siria, e Silisia, ru vakatora a niluhoi ne huriki a tara ne Kristo ri made vonga.†

* **15:33-34:** A puhu ranga ri tahoka a ngava nga: **34** Pali e Sailas i made mule vonga. * **15:37:** Apo 12:12,25 * **15:38:** Apo 13:13; Kol 4:10 † **15:41:** O masia a mep na maka nihavai ne Paulus na bitona puhu.

16

E Timoti i Leho Turane Paulus e Sailas

¹ *E Paulus i havai lakea o Derbe, muri i lakea o Listra, a tanga i made vona a murimuri tara, a rane Timoti. E kinane Timoti a ngatavine o Iuda i luhoi torea e Kristo, pali e tamana a bakovi o Gris. ² *E huriki a kabukabu o Listra, o Ikonium ri kavurikea e Timoti. ³ E Paulus i ngarua e Timoti ge laho turana, lakea i palea a kulina, a vuhuna e huriki a Iuda ri made vonga ri lohoka vona e tamana a bakovi o Gris. ⁴ *Na tahuna to laho lae na maka tanga, to vakalongo e huriki a tara ne Kristo vona a maka vinara i rata e huriki a apostolo, a bakovi dagi o Ierusalem ne ria ri gi muri mai. ⁵ Na naro iea kunana, ni vakatora a niluhoi ne huriki a tara ne Kristo, e huriki ala kupo ri luhoi tora, ri dili na tara ne Kristo na parava lobo.

E Paulus i Vurena na Tanga e Masedonia

⁶ *E Paulus i laho turane rua, to laho lae na tabeke ne Prigia ne Galesia, a vuhuna a Hanu Kiripiripi i ta kari tou nahea to go vara na ngava na tabeke ne Asia. ⁷ Na tahuna to bele na nagi ne Misia to toni ni dili na tabeke ne Bitinia, pali a Hanune Isu i taki tou nahea to go lokovonga. ⁸ I mavonga, to laho polopolo vona e Misia, to vano to bele o Troas. ⁹ Na rodo iea e Paulus i mahita, i vurena vona a bakovi tara o Masedonia i pesi, i galea, i ta maea, “O valai koea o Masedonia, o kori mia!” ¹⁰ Muri ne Paulus i vurena, mete kisi

* **16:1:** Apo 14:6; 2Tim 1:5 * **16:2:** Pili 2:19-22 * **16:4:** Apo 15:23-29 * **16:6:** Apo 18:23

puru a maka maki mateu, mete dava ni lakea o Masedonia, a vuhuna mete luhoi a Vure i gale mateu, mete ge vara e huriki vonga na Velenga Kamumu.

E Lidia i Pulo a Vilonia

¹¹ Mete rike na aga o Troas, mete vore kudu a dari, mete bele o Samotres. Na parava muri mete vore lakea o Neapolis. ¹² Muri mete laho lakea o Pilipai, a tanga dagi e huriki a Rom ri hae na tabeke ne Masedonia. Mete made vonga na parava ranga.

¹³ Na Parava Nimalo mete pagitala na tanga dagi mete lakea na gagana naru. Mete luhoi ta i tahoka a tabeke ni vasileki vonga. Mete matai e huriki a ngatavine ri made vonga, lakea mete made puru mete ta turane ria. ¹⁴ A ngatavine tara, a rana e Lidia, i made turane ria, i longo a nitane mateu. A tanga vona e Tiatira, a leho vona ni habi a lavalava kuakua ni kona. Ia a ngatavine ni kavurike a Vure, lakea a Bakovi Dagi i vakalohoka ia ge longokilala a ngava e Paulus i taki. ¹⁵ Lakea ni vahilolo, turane huriki a kabu vona. Muri i taki mateu i ta maea, “Moto luhoi ge iau a murimuri muholi ne Bakovi Dagi, moto valai moto made na ruma nau.” Lakea mete longo, mete made turana.

E Paulus e Sailas Ru Dili na Bavi

¹⁶ Na parava tara, na tahuna mete laho lakea na tabeke ni vasileki, mete masia a vora ngatavine tara i dili vona a hanitu, i ratea i ta muga na maka maki i uka ma i bele ma. E huriki a bakovi ri matakaria ri bole a moni dagi vona a maka

ngava i taki. ¹⁷ *A ngatavine iea i muri ne mateu e Paulus, i gale tala, i ta maea, “Ra bakovi nga, a vora na Vure Meli Liu! To vakalongo mua vona a dala a Vure ge korimule mua vona!” ¹⁸ I rata mavonga na parava i kupo a ngava iea, lakea e Paulus i madihi a hatena, i ngalakapulo, i takia a hanitu, “Na rane Isu Kristo, a taki ioe, o pagitala vona a ngatavine iea!” Malaviriri kunana i ha tala a hanitu.

¹⁹ Na tahuna e huriki a tahona vora ngatavine ri masia a dala ne ria ni bole a moni i lobo, ri lakavu e Paulus e Sailas, ri turaria rua lakea na mada, ru gu pesi na matane huriki a matakari. ²⁰ *Ri turari rua na matane huriki a mari ni pelekado, ri ta maea, “A bakovi nga a Iuda, ru piurike e huriki na tanga dagi ne hita. ²¹ Ru tovo e huriki vona a naro i uka ma i ramai a vinara ne hita e huriki a Rom.”

²² *Lakea e huriki ri vapesihi vonga ri vadili vapopo, ri padi virihi rua na ngava. Lakea e huriki a mari ni pelekado a ngava ri vakuku ni gi kali tala a varakia ne Paulus e Sailas, ni gi lagu.

²³ Ri lagu hale rua, muri ri voro dili rua na bavi. Lakea ri takia a tagari ge tagari kamumu rua.

²⁴ Na tahuna a tagari i longo a ngava iea i turari rua, i ru dili rua na bavi pololilo liu, i kolotata a vahane rua na kai i mava.

²⁵ Na kuru rodo e huriki pololilo na bavi ri longo e Paulus e Sailas ru vasileki na Vure, ru kalolo a linge vasileki. ²⁶ I bele vakaturutu ngane a vuruke dagi, i polu a butuna bavi. Na tahuna

* **16:17:** Mrk 1:24 * **16:20:** Mrk 13:9 * **16:22:** 2Ko 11:25; 1Tes 2:2

iea kunana a logo na bavi i mata ka, a maka sen ri maparu ne huriki a bakovi pololilo na bavi. ²⁷ *A tagari i hadongo, i matai a maka logo ri mata ka, i luhoi ta ri ha pali e huriki, lakea i bolea a bainat ta ge koto mulea. ²⁸ Pali e Paulus i gale tala, i ta maea, “Naha ni tomo! Mia lobo mi tabana koea.”

²⁹ Lakea a tagari i gale na nipara, i nunu dili, i vakulu a tagana, i turume na ngalane Paulus e Sailas. ³⁰ *Muri i tuli tala rua, i nana, “Marua a bakovi dagi nau, a ra maki ga ratea ga bole a nimahuri vakaroro?”

³¹ Ru koli, ru ta maea, “O luhoi torea e Isu a Bakovi Dagi, lakea a Vure bara i korimule ioe turana e huriki a viri vomu.” ³² Muri ru takia na nitane Bakovi Dagi turane huriki na ruma vona. ³³ Na tahuna iea kunana na rodo, a tagari i vahilolo a harena lebo ne rua. Muri a tagari ni vahilolo turane huriki a kabukabu vona. ³⁴ I tuli rua lakea na ruma vona, i vakani rua. I vivi hateka turana e huriki a kabu vona, a vuhuna ngane ri luhoi torea a Vure.

³⁵ I palala a hini, lakea a mari na nipelekado i rudu e huriki a tagari ri gi ta maea, “O bole tala na bavi e vikirua nga.” ³⁶ Lakea a tagari na bavi i takia e Paulus, “A mari ni pelekado i taki muru gu pagitala. Ngane muru malaga, muru vano na nivalemu.”

³⁷ Pali e Paulus i taki e huriki a tagari ri valai, i ta maea, “E huriki a mari ni pelekado a ngava i uka ma ri pelekado maria, pali ri lagu tavula maria na matane huriki lobo, muri ri ru dili maria na bavi. Pali maria a tahotanga ne Rom.

* **16:27:** Apo 12:18-19 * **16:30:** Apo 2:37

A vinara i taki i uka ma ni gi lagu tavula a tahotanga ne Rom. Pali ngane ri ngaru miri gi vano kapiloho? I uka ma ge mavonga! O taki ria ri gi valai ri gi tuli tala maria.”

³⁸ Lakea e huriki a tagari ri vano, ri vakalongo e huriki a mari ni pelekado. Na tahuna ri lohoka ne Paulus e Sailas rua a tahotanga ne Rom, ri mangenge. ³⁹ Lakea ri lokovonga, ri ta dodo ne rua, ri tuli tala rua, ri taki rua ru gu pe a tanga ne ria. ⁴⁰ Muri e Paulus e Sailas ru lakea na ruma e Lidia, ru vapopo turane huriki a kabukabu, ru vakatora a niluhoi ne ria, muri ru vano.

17

O Tesalonika

¹ E Paulus e Sailas ru laho polopolo vona a tanga e Ampipolis e Apolonia ru vano ru bele na tanga e Tesalonika. A tanga iea i tahoka a roho na vaponga ne huriki a Iuda. ² Lakea e Paulus i dili vona, i manga a naro i rata vakaroro. Na parava Nimalo i tolu, i tuveve polo kamumu ne ria a nitana Hinere, ³ i tuveve polo ne ria, i vakasiri poloa ne ria na Hinere i taki mugea e Kristo bara i bole a nimadihi, i mate, i mahuri mule tabu. Lakea i ta maea, “E Isu a vakalongo mua vona, ia e Kristo.” ⁴ I ranga ne ria ri longo mai, ri muri ne Paulus e Sailas. E huriki a bakovi a ngatavine o Gris ala kupo ri kavurikea a Vure, turane huriki a ngatavine dagi ala kupo, ria ranga ri longo mai.

⁵ Pali e huriki a Iuda, i madihi a hatene ria. Ri gale palupu e huriki a bakovi hale ni rata tuhare, ri piu rike e huriki na tanga dagi i madihi a hatene ria. Ri nunu lakea na ruma e Iason ri matakana

vonga e Paulus e Sailas ta ri gi turari rua lakea ne huriki. ⁶ Pali i uka ma ri matavisi rua, lakea ri turari tala e Iason turane huriki a kabukabu ranga, ri vakapesi ria na matane huriki a kakaina tanga. Ri gale tala, ri ta maea, “E huriki a bakovi nga, ri laho viliha na tanga lobo na malala ri vakamade hale e huriki, ngane ri valai koea. ⁷ *E Iason i matakari ria na ruma vona. Ria lobo ri putu puru a vinara ne Kaiser, ri taki ta i tahoka tabu tara hariki, a rana e Isu.”

⁸ Na tahuna e huriki a tahotanga, e huriki a kakaina tanga ri longoa a ngava iea, ri turutu, ri roro viliha. ⁹ Muri e huriki a kakaina tanga ri bole a moni dagi ne Iason turana e huriki ri pesi turana, muri ri taki ria ri gi vano.

E Paulus e Sailas o Berea

¹⁰ Na rodo iea kunana e huriki a kabukabu ri rudu e Paulus e Sailas ru lakea o Berea. Na tahuna ru bele vonga ru lakea na roho na vaponga ne huriki a Iuda. ¹¹ E huriki a Iuda vonga i uka ma ri tagege manga e huriki a Iuda o Tesalonika. Ri vivi ni longo kamumu a ngavane Paulus. Na parava lobo ri matai kado a ngava na Hinere, ri kasisi kamumua, a ngava e Paulus i taki, i muholi manga a hini i taki, o i uka. ¹² Lakea i kupo ne ria ri luhoi torea e Kristo. E huriki a bakovi a ngatavine dagi na robo e Gris ranga ri luhoi torea.

¹³ Pali na tahuna e huriki a Iuda o Tesalonika ri longoa e Paulus i vara na nitana Vure o Berea, ri sike lokovonga, ri piurike e huriki. ¹⁴ I mavonga e huriki a kabukabu ri vakaha malaviriria e

* **17:7:** Luk 23:2; Ion 19:12

Paulus, ge pori, ge rike na aga, ge lakea o Athens. Pali e Sillas e Timoti ru made mule vonga o Berea. ¹⁵ E huriki a bakovi ranga ri taparakia e Paulus o Athens, ri hamule. Na tahuna ta ri gi hamule, e Paulus i talo rike a ngava, ri gi taki e Sillas e Timoti ru gu valai malaviriri vona.

E Paulus o Athens

¹⁶ Na tahuna e Paulus i dadava e Sillas e Timoti o Athens, i masia a tanga iea, i kupo a maka nitamina vure, lakea i tahate. ¹⁷ *Lakea i dili na roho na vaponga i ta turane huriki a Iuda, e huriki a Grik ri togoa a Vure. Na parava vakaroro i lakea na tabeke na nivahabi na nivakona a maki, i ta turane huriki ri bele vonga. ¹⁸ E huriki a mari ni tovo na lohokanga ni gale e huriki a Epikuria, e huriki a Stoik, ria ranga ri longoa e Paulus. E huriki ranga ri ta maea, “A bakovi iea i ta tavulavula. I uka ma mi longokilalea a ngavana.” E huriki ranga ri ta maea, “I vakalongo kunana na maka vure ne huriki basi.” Ri ta mavonga, a vuhuna e Paulus i vara na Velenga Kamumu ne Isu, na naro na nimahuri mule na matenga. ¹⁹ Muri ri tulia e Paulus, ri lakea ne huriki ri vapopo na lolo e Areopagus, ri takia, “Mi ngaru ni lohoka vona a ngava karaba o vakalongo e huriki vona. ²⁰ A ngavamu mi longoa i rika na tuline mia, mi ngaru ni longoa a pelegona ngava, i navai.” ²¹ E huriki lobo vonga o Athens turana e huriki basi ri made vonga, i uka ma ri ratea tara leho. Na parava vakaroro ri ngaru ni longo a ngava karaba, ri gi vata vona.

* **17:17:** Apo 18:19

22 E Paulus i pesi rike na matane huriki ri vapopo o Areopagus, i ta maea, “Mua o huriki a bakovi o Atens! A matai a narone mua, mua a bakovi na lotu. 23 Na tahuna a laho halui a tanga dagi ne mua, a matai kamumu a maka maki mu vasileki vona. A masia tara dede ni here vona tara nita i ta maea, ‘A dede iea ne vona a vure i uka ma mi lohoka vona.’

A viri mu vasileki vona, i uka ma mu lohoka vona, ngane ga vakalongo mua vona.

24 * “A Vure, ra i ratarike a malala turana maki lobo ri tabuli vona, ia a Bakovi Dagi na hunu a malala. I uka ma i made na roho ni hae na limana bakovi. 25 * I uka ma i bala vona tara maki, si gi rata na limane hita ranga maki, si gi habi vona. Ia kunana i habi a nimahuri, a bangona turana maki lobo ne huriki. 26 A Vure i ratarike mugea a bakovi ala taku, muri a bakovi iea i vakabele e huriki a kabu lobo. A Vure i vakamade ria na tabeke lobo na malala. I ru a maka parava ri gi made koea na malala, i ru a tabekena malala ri gi made vona. 27 * I rata mavonga, si gi matakanea. I ngaru hita si gi matakanea, si gi matavisia. I uka ma i made basi ne hita, 28 a vuhuna a bakovi tara i ta maea,

‘Si made koea, si mahuri a vuhuna i ratarike hita.’

E huriki a bakovi ranga ne mua ri ta maea, ‘I muholi hateka, hita e huriki e tuna.’

29 * Hita e huriki a tuna Vure, i mavonga nahea si gi luhoia a Vure ge manga a vure ni rata na

* **17:24:** 1Ki 8:27; Apo 7:48 * **17:25:** Sng 50:12 * **17:27:**
Sng 145:18; Jer 23:23 * **17:29:** Ais 40:18-20; 44:10-17; Apo 19:26

gol, a silva, a kedo. A Vure, i uka ma ia a maki a bakovi tara i luhoia, muri i ratea. ³⁰ Hosi a Vure i matataro e huriki i uka ma ri lohoka. Pali ngane i vakuku e huriki lobo na tanga lobo ri gi pulo a vilone ria, ³¹ *a vuhuna i ru pali a parava bara i pelekado e huriki lobo na malala na naro kamumu vona. Bara i pelekado hita na limana bakovi tara i vulakia pali. A Vure i vakasiria ne hita pali vona a bakovi iea, ra viri i mate lakea a Vure i vakamahuri mulea.”

³² Na tahuna ri longoa a ngava na nimahuri mule na matenga, e huriki ranga ri padikedea e Paulus. Pali e huriki ranga ri ta maea, “A ngava iea, mi ngaru ni longo tabua vomu muri ma.”

³³ Muri e Paulus i pe ria i vano. ³⁴ Pali e huriki a bakovi ranga ri luhoi torea e Kristo, ri muri vona. I tara ne ria e Dionisius, a bakovi o Areopagus. A ngatavine tara, a rana e Damaris, ia tara i luhoi torea e Kristo, turana e huriki ranga.

18

E Paulus i Vara o Korin

¹ Muri e Paulus i malaga o Athens, i lakea o Korin.* ² *Na tahuna i bele vonga i matavisia e Akuila, a bakovi o Iuda, ni poda na tabeke ne Pontus. I valai karaba o Itali turana e girihina, e Prisila, a vuhuna e Kaiser Klaudius i tonu tala o Rom e huriki a Iuda. E Paulus i vano ge matai rua. ³ *I made turane rua, to leho palupu, a vuhuna ia a bakovi ni hae a kape, i manga rua. ⁴ Na parava

* **17:31:** Sng 96:13 * **18:1:** O masia a mep na maka nihavai ne Paulus na bitona puhu. * **18:2:** Rom 16:3 * **18:3:** Apo 20:34

Nimalo lobo i lakea na roho na vaponga, i vata turane huriki a Iuda, e huriki a Grik. I ngaru ge rata ria ri gi luhoi torea e Isu.

⁵*Ngane e Sailas e Timoti ru pea pali e Masedonia. Na tahuna ru luve ne Paulus, e Paulus i vara kunana, i vakalongo e huriki a Iuda ne Isu ia e Kristo. ⁶*Pali e huriki a Iuda ri hehea, ri harogia e Paulus. Lakea i madihi a hatena, i kurudu pasi a habulo na varakia vona, i taki ria, “Mua bara mu velu, naha ni padi virihi iau na ngava! A maki mua. Ngane ga vakalongo a Velenga Kamumu ne huriki i uka ma ria a Iuda.”

⁷E Paulus i pe a roho na vaponga, i vano i made na ruma ne Titus Iustus, a bakovi ni kavurikea a Vure. A ruma vona i pesi tabukoi na roho na vaponga. ⁸E Krispus, a matakari na roho na vaponga turane huriki lobo na ruma vona ri luhoi torea e Kristo. E huriki a bakovi ala kupo o Korin ri longo a ngavane Paulus, ri luhoi torea e Kristo, ni vahilolo.

⁹Na rodo tara, e Bakovi Dagi i ta turane Paulus na vurena, i ta maea, “Naha ni mangenge, naha ni vulai. O vakalongo mavonga e huriki ne nau, ¹⁰*a vuhuna iau a laho turamu, i uka tara viri ge habi a vuranga vomu. E huriki ala kupo koea, ria a viri nau.” ¹¹Lakea e Paulus i made turane ria na pida i taku, a keva i polotara, i vara ria na nitana Vure.

E Paulus i Pesi na Matane Galio

¹²Na tahuna e Galio a matakari na tabeke ne Akaia, e huriki a Iuda ri vadili vapopo, ri

* **18:5:** Apo 17:14-15 * **18:6:** Apo 13:46,51; 20:26 * **18:10:** Ios 1:9; Ais 41:10

lakavua e Paulus, ri turaria lakea na muri na nivapelekado. ¹³ Lakea ri ta maea, “A bakovi iea i tovo e huriki ri gi kavurikea a Vure na naro tebi, i uka ma i ramai a vinara.”

¹⁴ Pali na tahuna e Paulus ta ge koli a nitane ria, e Galio i taki e huriki a Iuda, i ta maea, “Mua o huriki a Iuda, a bakovi iea ge putu puru ranga vinara, o ge rabalakia tara viri, bara longo mai mua. ¹⁵ Pali mu padi virihia na rana vure, na ngava i rata. Mu padi virihia i uka ma i ramai a vinara ne mua. I mavonga mu pelekadoa. Iau i uka ma ga pelekadoa.” ¹⁶ Lakea i lili tala ria na muri na nivapelekado. ¹⁷ Muri e huriki a Korin ri lakavua e Sostenes, a matakari na roho na vaponga, ri ubia na matana roho na nivapelekado. Pali e Galio i matataro ria ri gi ratea.

E Paulus i Hamule Lakea o Antiok

¹⁸ *E Paulus i made vonga o Korin na parava ranga. Muri i pe e huriki a kabukabu vonga, i lakea o Senkria turana e Prisila, e Akuila. I ali vuroki vonga a vuna, a vuhuna i rata pali a maki tara i ta muholi vona na Vure ge ratea. Muri to rike na aga, to lakea na tabeke ne Siria. ¹⁹ Na tahuna to bele o Epesus, to vapida. E Paulus kikeri i vano, i dili na roho na vaponga, i ta turane huriki a Iuda. ²⁰ Na tahuna ri takia e Paulus ge made turane ria na parava ranga, i koi. ²¹ Pali na tahuna i pe ria, i ta muholi ne ria, i ta maea, “A Vure ge ngaru iau ga hamule valai tabu, bara hamule valai.” Muri i rike na aga, i pea e Epesus.

* **18:18:** Gi 6:18; Apo 21:24

²² Na tahuna i bele o Sisaria i sike o Ierusalem, i tagui e huriki a tara ne Kristo ri made vonga. Muri i lakea o Antiok. ²³ I made o Antiok na parava ranga, muri i malaga, i laho lae na maka tanga na tabeke ne Galesia e Prigia, i vakatora a niluhoi ne huriki a murimuri na tanga takutaku.

E Apolos i Vara o Epesus

²⁴ A Iuda tara, ni poda o Aleksandria, a rana e Apolos i valai i made o Epesus. I moro ni ta. I lohoka hateka na Nita na Vure. ²⁵ Ni tovo ia pali na dala ne Bakovi Dagi. I habi a hatena ni tovo e huriki, i vakalongo kavakava na maka maki e Isu i rata. Pali i lohoka vona a nivahilolo ne Ioanes kunana. ²⁶ I vakatubu ni vara pagapaga na roho na vaponga. I uka ma i mangenge. Pali na tahuna e Prisila e Akuila ru longoa, ru tuveve polo kamumua vona a dala na Vure. ²⁷ Muri e Apolos i ngaru ni lakea o Akaia, lakea e huriki a kabukabu o Epesus ri tuhoria, ri herea a raukea i lakea ne huriki a murimuri o Akaia, ri taki ria ri gi taguia na tahuna i bele. Na tahuna i bele vonga, i tuhori kamumu e huriki a Vure i rata kamumu ria, ri luhoi torea, ²⁸* a vuhuna i vahehe tora turane huriki a Iuda, i vakasiri ria na Hinere, e Isu ia e Kristo.

19

E Paulus i Habi a Ngava o Epesus

¹* Na tahuna e Apolos i made vonga o Korin, e Paulus i laho pololilo, i vano, i bele o Epesus. Na tahuna i bele vonga i matavisi e huriki

* **18:28:** Apo 9:22 * **19:1:** 1Ko 3:6

a murimuri ranga. ² *Lakea i nana ria, “Na tahuna mu luhoi torea e Kristo, mu bole a Hanu Kiripiripi, o i uka?”

Ri koli ria ri ta maea, “I uka ma mi lohoka vona a Hanu Kiripiripi.”

³ Lakea e Paulus i nana tabu, “Pali a hilova navai mu bolea?”

Ri koli, ri ta maea, “A hilova e Ioanes i tovo mia vona.”

⁴ *Lakea e Paulus i ta maea, “E Ioanes i vahilolo e huriki, ri gi pulo a vilone ria. I taki ria ri gi luhoi torea a viri ta ge valai muri vona, re Isu.” ⁵ Na tahuna ri longoa a ngava iea, ni vahilolo ria na rana e Isu a Bakovi Dagi. ⁶ *Muri e Paulus i ru langa a limana ne ria, lakea a Hanu Kiripiripi i puru ne ria, ri ta na tabele tebi, ri ta propet. ⁷ Re huriki a bakovi nga ri ala ravulu a polona i rua.

⁸ Muri e Paulus i dili na roho na vaponga, i ta pagapaga vonga na Velenga Kamumu na keva i tolu. I ta turane ria, i vakalongo ria vona na harikianga na Vure. ⁹ Pali i ranga ne ria ri putu ngingi, ri tabana i uka ma ri luhoi tora, ri ta hale na dala* ne Isu na matane huriki. Lakea e Paulus i hataro ria, i tuli e huriki a murimuri, i vano i vara na parava lobo na roho na nitovo ne Tiranus. ¹⁰ E Paulus i made vonga na pida i rua, i vara ria vonga, lakea e huriki lobo na tabeke ne Asia ri longoa a nitana Bakovi Dagi. E huriki a Iuda, e huriki a Grik.

E Huriki e Tune Skeva

* **19:2:** Apo 8:16 * **19:4:** Mat 3:11 * **19:6:** Apo 8:17;
10:44,46 * **19:9:** Na tahuna iea e huriki a murimuri ne Isu ri takia a lotu ne ria a ‘Dala’.

11 *A Vure i rata maka nivakasiri dagi na limane Paulus. 12 *A nitora na Vure i dagi hateka vona, e huriki bara ri bole a lavalava kiroko, a varakia e Paulus i padoi, bara ri ru langa ne huriki ri giloa, lakea bara ri tavaga, e huriki a hanitu ri ha tala ne ria.

13 Muri e huriki a Iuda ranga, a leho ne ria ni laho viliha ni lili tala e huriki a hanitu, ri masia a nitora na rane Isu a Bakovi Dagi. Lakea ri ngaru ni leho vona a rane Isu, ri taki e huriki a hanitu, ri ta maea, “A taki ioe na rana e Isu Kristo, ra viri i vara vona e Paulus, o ha tala!” 14 E huriki e tune Skeva ala polorua ri ratea a naro iea. E Skeva ia a prister dagi ne huriki a Iuda. 15 Na parava tara ri ratea a ngava iea, lakea a hanitu tara i koli, i ta maea, “A lohoka vona e Isu. A lohoka vona e Paulus. Pali mua, mua e rei?” 16 Muri a bakovi i dili vona hanitu i vuli puru ria, i ratapile ria. I mavuka a varakia ne ria, ri vadarivu, ri ha tala na roho.

17 *E huriki a Iuda, e huriki a Grik o Epesus ri longoa a maki i bele, lakea ri mangenge, ri kavurikea a rane Isu, a Bakovi Dagi. 18 E huriki ri luhoi torea e Kristo, e huriki ala kupo ri taki tala a naro hale ne ria na matane huriki. 19 E huriki ranga ne ria, a bakovi na muto, ri bole valai a maka puhu ne ria, ri rungani na matane huriki lobo. A mapana maka puhu ri rungani, a kedo silva i 50,000.† 20 I mavonga, a nitane Bakovi Dagi

* 19:11: Apo 14:3 * 19:12: Apo 5:15 * 19:17: Apo 5:11

† 19:19: E huriki a bakovi na lohokanga ri luhoi a kedo silva nga ni gale a ‘darakma’. A darakma i taku i manga a mapana bakovi ge leho na parava i taku.

i rere, e huriki ala kupo ri longoa, ri longo maia.

²¹ *Muri e Paulus i ngaru ni laho lakea o Masedonia, o Akaia muri ge lakea o Ierusalem. Lakea i ta maea, “Ga lakea taro o Ierusalem, muri a Vure i ngaru iau ga lakea o Rom.” ²² I rudu taro a bolekoru vona, e Timoti e Erastus, ru gu muga lakea o Masedonia. Pali i made mule taro vonga na tabeke ne Asia ia.

²³ *Na tahuna iea e huriki a bakovi ranga ri marikoi vona a dala ne Bakovi Dagi, lakea ri piurike a hatene huriki. ²⁴ A bakovi tara, a rana e Demetrius, a mari ni rata a maki na silva. Ia a bakovi ni rata na silva a goroto kiroko na vure ngatavine e Artemis.† I habi a leho dagi ne huriki a mari turana, ri bole a moni dagi ni rata a maka goroto nga. ²⁵ I gale palupu e huriki nga, turana e huriki ranga ri rata a leho maea, lakea i taki ria, “Mua o huriki a turagu, mu lohoka vona si vakabele a moni dagi vona a leho si ratea. ²⁶ Pali ngane mu longo, mu matai a nara e Paulus i rata. I taki e huriki, lakea ri pulo a narone ria. I taki e huriki a vure ni rata na limana bakovi, i uka ma ria a vure muholi. I uka ma i rata koea o Epesus kunana. I rata na tanga lobo o Asia. ²⁷ I mavonga, i mata manga e huriki bara ri biu a leho ne hita, bara ri biu tabu a roho ni vasileki na vure dagi ne hita, a vure ngatavine e Artemis, bara ri luhoia ta a maki tavula. Lakea ra vure ngatavine, e huriki

* **19:21:** Apo 23:11; Rom 1:13 * **19:23:** 2Ko 1:8 † **19:24:** E huriki a Grik ri kavurikea a vure ngatavine, a rana e Artemis. Ri luhoi ta ia e kinane huriki a vure ranga, e kinane huriki a bakovi a ngatavine ranga. Ri hae a roho dagi vona, ri kau a hanuna dagi, ri kavurikea.

lobo o Asia, e huriki lobo na malala ri kavurikea, i uka ma ge dagi tabu a rana.”

²⁸ Na tahuna ri longoa a ngava iea, i madihi a hatene ria, ri vakatubu ni gale tala dagi, ri ta maea, “E Artemis, a vure ngatavine ne Epesus, i dagi hateka!” ²⁹ *Lakea e huriki lobo na tanga dagi, i varoru a niluhoi ne ria, ri roro lae. Ri turari e Gaius, e Aristakus, ra bakovi o Masedonia ala rua ru laho turane Paulus. Ria lobo ri nunu lakea na roho na vaponga ne huriki a Grik. ³⁰ E Paulus i ngaru ni dili ge ta turane ria, pali e huriki a murimuri ri hatekakaria. ³¹ E huriki a matakari ranga ne Asia ri ngarua e Paulus. Ria ranga ri rudu a ngava vona, ri takia nahea ge dili na roho na vaponga.

³² E huriki pololilo na roho na vaponga ri varoru. E huriki ranga ri kulugou na maki tara. E huriki ranga ri kulugou na maki ranga, a vuhuna ria lobo i uka ma ri lohoka vona i navai ri lokovonga. ³³ E huriki a Iuda ri tugua e Aleksander i lokomuga, lakea e huriki ranga vonga ri takia ge ta. Lakea e Aleksander i tolokave ria ri gi longo valai ri gi longo a ngava ge taki. ³⁴ Pali ri matakilaka vona ia a Iuda, lakea ri gale dagi tabaka, i manga na kilala i rua, ri ta maea, “E Artemis ne Epesus i dagi hateka!”

³⁵ Muri a sekreteri ne Epesus i taki e huriki ri gi vulai, lakea i ta maea, “Mua o huriki a bakovi o Epesus. Mu lohoka vona e Epesus i matakari a roho na vure ngatavine e Artemis turana kedo i boru valai na hunu, ra kedo si kavurikea. ³⁶ A ngava iea i muholi. I uka tara viri ge gegea. I

* **19:29:** Apo 20:4; 27:2; Kol 4:10; Pmn 24

mavonga mu vulai, naha ni rata viliha. ³⁷ Re huriki a bakovi mu turari valai koea, i uka ma ru takia tara ngava ge hale na vure ngatavine. I uka ma ru panahoa tara maki na roho ni vasileki vona. ³⁸ Pali e Demitrius, e huriki e turana, bara ri tahoka a ngava, ri gi lakea na murina ni vapelekado, e huriki a mari ni pelekado a ngava ri gi longo a ngava ne ria. ³⁹ Pali mua, bara mu tahoka tara ngava mu gu pelekadoa, mu taki tala na vaponga ne huriki na tanga dagi ri gi pelekadoa. ⁴⁰ A ta mavonga, a vuhuna e huriki a matakari o Rom bara ri masia a rongova i bele mona, bara ri luhoi hita ta si vaubi. Ra rongova mona i uka vuhuna. Bara si keri ni tuveve a pelegona.” ⁴¹ I taki lobo a ngava nga, muri i tono tala ria, ri vano.

20

E Paulus i Lakea o Masedonia o Akaia

¹ Na tahuna a rongova i lobo, e Paulus i rudu a ngava lakea ne huriki a murimuri ri gi valai vona. I vakatora ria na ngava, muri i tarulu puru ria, i vano i lakea na tabeke ne Masedonia. ² I laho polo vona a robo iea, i vakatora e huriki na ngava. Muri i bele na tabeke ne Gris, ³ i made vonga na keva i tolu. Muri, na tahuna ta ge rike na aga, ge lakea o Siria, i longo e huriki a Iuda ranga ri gi rabalakia na dala, lakea i puru na aga, i laho polo tabu na robo e Masedonia, i vano i bele o Siria. ⁴ E huriki a bakovi ri vano turana ra nga: e Sopater, e tune Pirus na tanga dagi e Berea; e Aristakus rua e Sekundus na tanga dagi e Tesalonika; e Gaius na tanga e Derbe; e Tikikus rua e Tropimus na robo e

Asia; e Timoti. ⁵ Re huriki a bakovi nga ri muga, ri dava mateu na tanga e Troas. ⁶ Pali mateu, mete rata taro a habu na Bret i Uka Is. Muri mete rike na aga vonga na tanga e Pilipai mete vano. I lobo a parava i lima mete pakarau ria o Troas, lakea mi made vonga na parava i polorua.

E Paulus i Vakamahuri e Iutikus

⁷ Na mugana parava na vik mi vapopo, mi kani palupu a bret. Muri e Paulus i vara e huriki. I ta polopolo, i harena na kuru rodo, a vuhuna kuduvi bara i pe ria. ⁸ A ruma iea, a ruma dagi. A tabekena i tolu. A tabekena tara i polotano, a tabekena tara i polomeli. A tabekena tara i polomeli liu. Mia lobo mi vapopo na tabeke polomeli liu, i kupo a maka lam ri para. ⁹ E Paulus i ta lokovonga liu, lakea a riau tara, a rana e Iutikus, i marore. I made langa langa na matatala, lakea na tahuna i marore, i boru tala, i boru puru na malala. Ri puru mai ia, ri pulo lae ia, pali ri masia i mate pali. ¹⁰ Pali e Paulus i puru lakea, i pasike puru maia, i nugua, i ta maea, “Naha ni luhoi lege, i uka ma i mate.” A riau iea i mahuri mule ngane, ¹¹ muri e Paulus, e huriki nga ri hamule sike tabu. I kevea a bret, ri kani. Muri i ta tabu, i harena na hini malaharere, muri i vano. ¹² A riau iea i mahuri, ri tulia i lakea na tanga. A niluhoi ne ria i kamumu hateka.

¹³ Mi rike na aga, mi muga lakea o Asos, mi gi davea vonga e Paulus, a vuhuna i ngaru ni laho na dala. E Paulus i taki ge rike na aga turane mia o Asos. ¹⁴ Na tahuna i pakarau mia vonga, mi vakarikea na aga, mi lakea o Mitilini. ¹⁵ Muri mi malaga vonga, mi vore na parava i taku, mi

bele tabukoi na bodu e Kios. Na parava muri tabu mi bele o Samos. Na parava muri tabu mi bele o Miletus. ¹⁶ I uka ma mi dili o Epesus, a vuhuna e Paulus i uka ma i ngaru ni made o Asia. I ngaru ni bele malaviriri o Ierusalem muga na parava na Pentekos.

E Paulus i Tarulu e Huriki a Epesus

¹⁷ *Na tahuna mi bele o Miletus, e Paulus i talo rike a ngava ne huriki a gare na tara ne Kristo o Epesus ri gi valai, ri gi masia. ¹⁸ *Na tahuna ri bele, i taki ria, i ta maea, “Mu lohoka vona a vilogu na tahuna a made turane mua, i vakatubu na tahuna a bele karaba na tabeke ne Asia. ¹⁹ E huriki a Iuda ri ngaru ni rata hale iau. Ri rata iau a dodo, a tangi balaka kupo. Pali i uka ma a vakadagia a ragu. A leho kunana ne Bakovi Dagi. ²⁰ Mu lohoka vona i uka ma a mangenge. A vara pagapaga kunana mua, i uka ma ruhololoa tara ngava ge tuhori mua. A vara mua na matane huriki lobo, a vara mua na ruma takutaku ne mua. ²¹ A taki tora e huriki a Iuda, e huriki a Grik, ri gi pulo a vilone ria, ri gi ramaia a Vure, ri gi luhoi torea a Bakovi Dagi ne hita, e Isu Kristo.

²² “Pali ngane a Hanu Kiripiripi i taki tora iau ga lakea o Ierusalem. I uka ma a lohoka vona a ra maki ge bele nau vonga. ²³ *A lohoka kunana na tanga lobo a lakea vona a Hanu Kiripiripi i taki iau vona ga bole a nimadihi, ga dili na bavi. ²⁴ *Iau i uka ma a luhoia a nimadegu ga maki dagi. A ngaru kunana ga vakalobo kamumu taroa

* **20:17:** Apo 18:21 * **20:18:** Apo 18:19–19:10 * **20:23:** Apo 9:16; 21:11 * **20:24:** Apo 21:13; 2Tim 4:7

a leho e Isu a Bakovi Dagi i habia nau ga ratea: Ga vakalongo ne huriki a Velenga Kamumu na naro kamumu na Vure. ²⁵ A laho turane mua, a vara mua na harikianga na Vure. Pali ngane i uka ma mu gu matai tabu iau. ²⁶ Ngane a taki muholi mua na parava mona: e rei tara ne mua ge velu, iau a uka ngava vona, ²⁷ a vuhuna a taki lobo mua vona pali a ngava lobo a Vure i ngaru mu gu lohoka vona. ²⁸ *Mu matakari kamumu mua turane huriki a kabukabu. A Hanu Kiripiripi i habi ria na limane mua, ge mua a matakari ne ria. Mu leho manga a matakari na tara na Vure, a Vure i konamule ria pali na darane Tuna. ²⁹ *Iau a lohoka vona, muri ne iau ga vano, e huriki a bakovi hale bara ri valai ne mua, ri tami mua, bara ri toni ni ratapile a niluhoi ne mua, i manga a kaugara i ratapile a kabuna sipsip. ³⁰ I ranga ne mua bara ri pesi rike, bara ri pulo a nita muholi, ri tovo e huriki na ngava taminga. Ri ngaru e huriki a murimuri ri gi ramai ria kunana. ³¹ *I mavonga, mu mata doko! Naha ni longo kaburungi vona a maki a rata. A vara mua na pida i tolu. A vara mua na haro, na rodo. Na tahuna a tovo mua i masiri pasi na matagu a luha.

³² “Ngane a habi mua na limana Vure. A ngaru mu gu luhoi vakaroro a ngava na naro kamumu na Vure. A naro kamumu iea bara i vakatora mua, i habi mua a maki lobo a Vure i ta muholi vona ge habi ne huriki a tara vona. ³³ *Na tahuna iau a made turane mua, i uka ma a ngutu vona

* **20:28:** 1Tim 4:16; 1Pe 5:2-4 * **20:29:** Mat 7:15; Ion 10:12

* **20:31:** 1Tes 2:11 * **20:33:** 1Ko 9:11-12

a silva ne mua, a gol, a varakia ne mua. ³⁴ *Mu lohoka vona iau a leho, a matakari mule iau turane huriki ri laho turagu. ³⁵ A vakasiri mua na narogu, si gi leho, si gi kori e huriki a matasia. Si gi luhoi vakaroro a nitane Isu a Bakovi Dagi, i ta maea, ‘A nivivi na viri i habi a maki, i rangi a nivivi na viri i bole a maki.’ ”

³⁶ E Paulus i taki loboa ngava nga, i turume puru turane ria, ri vasileki. ³⁷ Muri ri vataringi, ri vatuba a lima, ri vanguru. ³⁸ Ri dodo hateka, a vuhuna e Paulus i taki ria i uka ma ge matai tabu ria. Muri ri taparakia na aga, i vano.

21

E Paulus i Lakea o Ierusalem

¹ Mete tarulu puru ria, mete rike na aga, mete pori lakea na bodu e Kos. Na parava muri mete pori na bodu e Rodes, muri mete lakea na tanga dagi e Patara. ² Na tahuna mete bele vonga mete masia tara aga ta ge lakea o Ponesia, lakea mete rike polo vona, mete vano. ³ Mete nunu polo na bodu e Saiprus, mete masia na maurine mateu, mete nunu lakea o Siria. Mete dili o Tair, mete vakaraga vonga a maka galesi. ⁴ *Mete pugai vonga e huriki a kabukabu, lakea mete made turane ria na parava i polorua. A Hanu Kiripiripi i taki ria, ri gi takia e Paulus nahea ge lakea o Ierusalem. ⁵ Muri na parava i polorua i lobo mete vano. E huriki a bakovi turane girihine ria, e tune ria, ri taparaki mateu polo vavo na tanga dagi. Mi bele na lavu, mi turume puru mi vasileki.

* **20:34:** Apo 18:3; 1Tes 2:9 * **21:4:** Apo 20:23

⁶ Muri mete tarulu mule ria, mete rike na aga, mete vano. Ri hamule vonga e huriki.

⁷ Mete pasi tala vonga o Tair, mete lakea o Tolomis. Mete tagui vonga e huriki a kabukabu, mete mahita vonga. ⁸ *Na parava muri mete malaga, mete lakea na tanga dagi e Sisaria. Na tahuna mete bele vonga, mete lakea na ruma ne Pilip, a bakovi ni vara na Velenga Kamumu. Ia a turana bakovi ala polorua ni vulaki o Ierusalem, ge ria a bolekoru. ⁹ I tahoka e tuna a sirula ala va, ri rata a nita propet.

¹⁰ *Na tahuna mete made vonga na parava i kupo, a propet tara i bele taho mateu, i valai o Iudea. A rana e Agabus. ¹¹ *I valai mai mateu, i bolea a palabele ne Paulus, i kolo tata mule a vahana a limana. Lakea i ta maea, “A Hanu Kiripiripi i ta maea, ‘E huriki a Iuda ri made o Ierusalem bara ri kolotatea a tahona palabele iea. Muri bara ri habia na limane huriki i uka ma ria a Iuda.’”

¹² Na tahuna mete longoa a ngava iea, mateu turane huriki vonga mi taki torea e Paulus nahea ge lakea o Ierusalem. ¹³ *Pali e Paulus i ta maea, “I navai mu tatangi mu rata iau a dodo? Iau a dava kunana ni dili na bavi, ga mate o Ierusalem na rane Isu a Bakovi Dagi!” ¹⁴ Mete masia e Paulus i uka ma ge longo a ningaru ne mateu, lakea i uka ma mete toni tabu ni pulo a niluhoi vona, lakea mete ta maea, “A maki e Bakovi Dagi i ngaru ge bele, bara i bele.”

* **21:8:** Apo 6:5; 8:40 * **21:10:** Apo 11:28 * **21:11:** Apo 20:23; 21:33 * **21:13:** Apo 20:24

¹⁵ Mete made lobo vonga, mete kisi puru a maki mateu, mete lakea o Ierusalem. ¹⁶ I ranga kabukabu vonga ne Sisaria ri laho turane mateu. Ri taparaki mateu na ruma ne Nason, a bakovi o Saiprus, mete ge made turana. I muga pali e Nason i luhoi torea e Kristo.

E Paulus i Matai e Iakop

¹⁷ Na tahuna mete bele o Ierusalem e huriki a murimuri ri vivi hateka ni tagui mateu. ¹⁸ Na parava muri, mateu e Paulus mete vano, mete masia e Iakop. E huriki a gare na lotu ranga, ri made vonga. ¹⁹ *E Paulus i tagui ria, muri i vakalongo ria vona a maka maki i rata a Vure na limana ne huriki i uka ma ria a Iuda.

²⁰ *Na tahuna ri longo a ngavane Paulus, ri kavurikea a Vure. Muri ri takia e Paulus, ri ta maea, "Paulus ioe a turane mia. E huriki a Iuda ala kupo hateka ri luhoi torea e Isu ngane. Re huriki nga ri tora hateka na ni muri mai a vinara ne Moses. ²¹ Ri longo ta ioe o tovo e huriki a Iuda ri made basi na tanga ne huriki i uka ma ria a Iuda, ta ri gi lohopile a vinara ne Moses, ta o taki ria nahea ri gi pala a kulina tune ria, nahea ri gi muri mai a naro hosi ne huriki a Iuda. ²² Ngane bara ri longo ioe o bele koea. Pali a ra si gi ratea ngane? ²³ *Ngane mi gi taki ioe vona a naro go ratea. A bakovi ala va koea ri ta muholi lakea na Vure. ²⁴ O vano o dili turane ria na naro ni vakamatapado a viri. O kona a maka nihabi ne ria, lakea bara ri ali vuroki a ivu na gine ria. Bara o rata mavonga, bara i vakasiri ria vona a ngava

* **21:19:** Apo 15:12 * **21:20:** Apo 15:1,5 * **21:23:** Gi 6:1-20;
Apo 18:18

ri longoa ta o ratea, i uka ma a ngava muholi. Bara ri lohoka vomu ioe tara o muri mai kunana a vinara ne Moses. ²⁵ *Pali e huriki i uka ma ria a Iuda, mi here lakea pali ne ria, naha ri gi kani a kania ni habi na nitamina vure. Naha ri gi kani a kania i vona darana o a kania ni hori a lohona. Naha ri gi rata a naro na molenga.”

²⁶ *Na parava muri e Paulus i tuli e huriki a bakovi nga, ri rata a vilo na ni vakamatapado. Muri ri lakea na roho na Vure, ri vakalongo e huriki a prister na parava ge lobo vona a naro iea, lakea ni gi rata a nihabi ne ria takutaku.

E Huriki a Iuda Ri Lakavua e Paulus

²⁷ Na tahuna i tabukoi ge lobo a parava i polorua nga, e huriki a Iuda ranga o Asia ri masia e Paulus pololilo na roho na Vure. Ri piurike e huriki, ri lakavua e Paulus. ²⁸ Lakea ri gale tala ri ta maea, “Mua o huriki a Israel, mu kori mia! A bakovi iea i lakea na tanga lobo, i vara e huriki ri gi tepu e huriki a kabune hita, a vinara ne Moses, a roho na Vure. Ngane i bole dili na roho na Vure e huriki a Grik, ri kinimutoa!”* ²⁹ *Muga e huriki a Iuda ri masia e Tropimus a bakovi o Epesus i laho turana e Paulus na tanga dagi. Ri pahaluhioia ta e Paulus ngane i bole dilia na roho na Vure.

³⁰ E huriki lobo na tanga dagi ri roro, ri nunu palupu. Ri lakavua e Paulus, ri turari talea na roho na Vure, ri malaviriri kunana ri tukaria a logo na roho na Vure. ³¹ Na tahuna ta ri gi

* **21:25:** Apo 15:29 * **21:26:** 1Ko 9:20 * **21:28:** A vinara ne huriki a Iuda i taki e huriki i uka ma ria a Iuda, nahea ri gi dili na roho na Vure. Bara ri dili vona, bara i katoki a roho na Vure.

* **21:29:** Apo 20:4

rabalakia, a ubu na tara na nugumaheto ne huriki a Rom i longoa a rongova i bele o Ierusalem. ³² I malaviriri kunana i bole ranga nugumaheto, ri nunu lokovonga. Na tahuna e huriki ri matai a ubu turana e huriki a nugumaheto, ri lobo ni ubina e Paulus.

³³ Muri a ubu i lakea maia e Paulus, i tango-tatea. I taki e huriki a nugumaheto ri gi kolotatea e Paulus na sen i rua. Muri i nana, “E rei a bakovi iea? A ra naro hale i ratea?” ³⁴ Lakea e huriki ri gale tala, ri taki a maka ngava viliha. Pali a ubu na tara i keri ni lohoka vona a rongova iea a vuhuna e huriki ri roro, ri gale viliha. Lakea i taki e huriki a nugumaheto ri gi turari lakea na roho ne ria e Paulus. ³⁵ Na tahuna e Paulus ta ge laho rike na nirike, e huriki a nugumaheto ri bole rikea, ri kaloho langa ia, a vuhuna e huriki a bakovi ri ngaru ni rabalakia. ³⁶ *E huriki a tara na ni rata tuhare ri muri ne huriki a nugumaheto ri gale maea, “Mu rabalakia!”

E Paulus i Hehe e Huriki

³⁷ Na tahuna e huriki a nugumaheto ta ri gi bole dilia na roho ne ria, i takia a ubu na nita Grik, i ta maea, “Iau a ngaru ni ta turamu.”

Lakea a ubu i nana mulea, i ta maea, “Ioe, o lohoka na nita Grik? ³⁸ *A luhoi ta ioe a bakovi o Egipto, ra i rata a rongova rira ne huriki a matakari, muri i tuli lakea na tabeke i ngeki e huriki a tara ni varata tuhare ala rangale va (4,000).”

³⁹ Lakea e Paulus i lavuni i ta maea, “Iau a Iuda. A valai na tanga e Tarsus na tabeke ne Silisia.

* **21:36:** Luk 23:18 * **21:38:** Apo 5:36-37

Iau a tahotanga na tanga i dagi hateka a rana. A ngaru hateka ni ta turane huriki.”

⁴⁰ A ubu i longo vona ge ta, lakea i pesi na nirike, i tolokave e huriki ri gi vulai. Na tahuna ri vulai i taki ria na nita Hibru,[†] i ta maea,

22

¹ “Mua o huriki a tata mai, a turagu mai, mu longo valai, iau a hehe vona a naro mu rata virihi iau vona.”

² Na tahuna ri longoa i ta na nita Hibru ri vulai liu.

Lakea e Paulus i ta maea, ³*“Tau a Iuda. Ni poda iau na tanga e Tarsus, na robo e Silisia. A koru rike koea na tanga dagi. E Gamaliel i tovo iau na vinara ne huriki a gare ne hita. A habi a hategu ni rata e leho na Vure, i manga mua. ⁴*Iau hosi a ratapile e huriki ri muri mai a dala ne Isu. I ranga ne ria ni rabalaki. A lakavu e huriki a bakovi a ngatavine, a voro dili ria na bavi. ⁵ Mu nanea ra prister dagi turana e huriki a gare ne huriki a Iuda, bara ri vakalongo mua. Ri habia nau a raukea ga habia ne huriki a kabu kabu na Iuda o Damaskus. A lokovonga ta ga lakavu e huriki a tara ne Kristo, ga turari valai ria o Ierusalem, ni gi vakamadihi.

E Paulus i Tuverei a Nivakasiri i Bele Vona (Apostolo 9:1-19; 26:12-18)

⁶ “A rike na hos, a nunu sike o Damaskus. Na kuru haro, tabukoi ga bele, lakea a nipara dagi i

[†] **21:40:** Ranga hinere ri taki i ta na nita Hibru, ranga na nita Aram. * **22:3:** Apo 5:34 * **22:4:** Apo 8:3

para valai na hunu, i parai iau. ⁷ A boru puru, a longoa a lohona viri i ta valai nau, i ta maea, ‘Saulus, Saulus! I navai o vakamadihi iau?’

⁸ “Lakea a nana, ‘Bakovi Dagi, ioe e rei?’

“I koli, i ta maea, ‘Iau e Isu o Nasaret, ra o vakamadihi iau.’ ⁹ E huriki ri laho turagu ri masia a nipara, pali i uka ma ri longokilalea a lohona viri miri vata.

¹⁰ “Muri a nana tabua, ‘Bakovi Dagi, a ra ga ratea?’

“E Bakovi Dagi i koli i ta maea, ‘O pesi rike o lakea o Damaskus. I vonga bara ni taki ioe vona a maki a ngaru go ratea.’ ¹¹ A kepa, a vuhuna a nipara i para dagi hateka, lakea e huriki a turagu ri nugua a limagu, ri tuli sike iau o Damaskus.

¹² “A bakovi tara i made vonga, a rana e Ananias, i valai ge matai iau. A bakovi iea, a bakovi ni kavurikea a Vure, ni ramai a vinara ne Moses. E huriki a Iuda ri made vonga ri togoa. ¹³ I valai, i pesi na dahagu, i ta maea, ‘O turagu, o Saulus o matapara!’ Na tahuna iea kunana a matapara tabu.

¹⁴ “Muri i taki iau, i ta maea, ‘A Vure ne huriki a gare ne hita i vulaki ioe go lohoka vona a ningaru vona, go masia a Viri Malamala,* go longo a nitana. ¹⁵ I ngaru mavonga, a vuhuna ioe go vakalongo e huriki lobo na maki o matai, o longo. ¹⁶ Pali ngane a ra o davea? O pesi rike, o luhoi torea a rana, ni gi vahilolo vuroki a naro hale vomu.’

¹⁷ “Muri, na tahuna a hamule lakea o Ierusalem, a vasileki na roho na Vure, a masia na

* **22:14:** A Viri Malamala, a rana tara e Isu.

vuregu tara maki. ¹⁸ *A masia e Bakovi Dagi i ta turagu, i ta maea, ‘O malaviriri! Ngane kunana o pea e Ierusalem o vano, a vuhuna e huriki koea ri marikoi ni longo ioe go vakalongo a nitagu koea.’

¹⁹ *“Lakea a koli, a ta maea, ‘Bakovi Dagi, e huriki a bakovi nga ri lohoka vona iau a laho pagepolo vano na maka roho na vaponga, a lakavu, a ru dili na bavi, a ubi e huriki ri luhoi tora ioe. ²⁰ *Ri lohoka vona a do rike e huriki na tahuna ri rabalakia a vora vomu e Stepan, a matakari a maka varakia ne huriki ri padimatea na kedo.’

²¹ *“Muri e Bakovi Dagi i taki iau i ta maea, ‘O vano ngane, ga rudu basi ioe, go lakea ne huriki a viri i uka ma ria a Iuda.’ ”

E Paulus a Tahotanga o Rom

²² I muga e huriki a Iuda nga ri made madoru, ri longo a ngavane Paulus. Pali na tahuna i taki a Vure i rudua ge lakea ne huriki i uka ma ria a Iuda, ri magulu rike lobo, ri ta maea, “Mu rabalakia! A bakovi iea i uka ma i kara ge made na malala!”

²³ Ri magulu taku, ri kali tala a varakia ne ria, ri voro lae, ri voro rike viliha a habulo. ²⁴ Lakea a ubu i taki e huriki a nugumaheto ri gi turaria e Paulus ge lakea na roho ne ria. I taki ria ri gi lagua, ri gi nanea vona e huriki, i navai i madihi a hatene ria, ri ta hateka maia. ²⁵ *Pali e Paulus, na tahuna ri kolotatea ta ri gi lagua, i nanea a nugumaheto tara, i ta maea, “Iau a tahotanga ne

* **22:18:** Apo 9:29-30 * **22:19:** Apo 8:3; 26:9-11 * **22:20:** Apo 8:1
 * **22:21:** Apo 9:15 * **22:25:** Apo 16:37

Rom. I uka ma mu pelekado iau ma. Ra hini mu gu lagu iau vona, a vinara ne mua i ta navai?”

²⁶ Na tahuna a nugumaheto i longoa a nitana, i lakea na ubu, i vakalongoa. Lakea i nana, “A ra go ratea ngane? A bakovi iea, ia a tahotanga o Rom.”

²⁷ Lakea a ubu i lakea ne Paulus, i nanea, “O vakalongo iau ngane, i muholi ioe a tahotanga o Rom?”

E Paulus i koli i ta maea, “I muholi, iau a tahotanga.”

²⁸ Lakea a matakari ne huriki a nugumaheto i ta maea, “Tau a voro a moni dagi ri longo nau, a made manga a tahotanga ngane.”

E Paulus i koli, i ta maea, “Pali iau, na tahuna e nana i poda iau, iau a tahotanga.”

²⁹ *Na tahuna e Paulus i ta mavonga e huriki a bakovi ta ri gi lagua, ri karuku hamule. A ubu tara i mangenge, a vuhuna i kolotatea na sen e Paulus, re Paulus, a tahotanga o Rom.

³⁰ Na parava muri a ubu i ngaru ni lohoka vona a vuhuna a rongova, i navai e huriki a Iuda ri padi virihi e Paulus na ngava. Lakea i gale palupu e huriki a prister dagi, a tara na vaponga ne huriki a Iuda ri gi vapopo. Muri i puga vuroki a sen ni kolotata e Paulus vona, i turari talea, i vakapesia na matane huriki ri vapopo.

23

¹ E Paulus i matanono e huriki a tara na vaponga ne huriki a Iuda, i ta maea, “Mua o huriki a turagu! A nimadegu na matana Vure, i valai i harena mona, iau a hatakia i kamumu.”

* **22:29:** Apo 16:38

²*A prister dagi e Ananias i longoa a ngava iea, i taki e huriki a bakovi ri pesi tabukoi vona ri gi ubi pupua a ngavana. ³*Lakea e Paulus i takia e Ananias, i ta maea, “A Vure tara bara i ubi pupua a ngavamu! Ioe a bakovi na taminga. Ngane o muri mai a vinara ne Moses, o made vonga o pelekado iau. Pali ioe i uka ma o muri mai a vinara, a vuhuna o vakuku e huriki ri ubi iau!”

⁴ Lakea e huriki ri pesi tabukoi ne Paulus ri tahatea, ri ta maea, “Naha ni ta puhaki vona a prister dagi na Vure!”

⁵*E Paulus i koli, i ta maea, “Mua o huriki a turagu, iau i uka ma lohoka vona a bakovi iea ge ia a prister dagi. A ngava ni here puru na Hinere i ta maea, ‘Naha ni rata a ngava hale na matakari ne huriki.’ ”

⁶*E Paulus i matakilaka vona e huriki a Sadusi, e huriki a Pariseo ri bele na vaponga, lakea i ta dagi, i ta maea, “Mua o huriki a turagu, iau a Pariseo, e tata tara, ia a Pariseo. Iau a pesi koea na murina ni vapelekado a vuhuna a pasimata vona e huriki ri mate bara ri pesi rike mule na matenga.”

⁷ Na tahuna e Paulus i takia a ngava iea, ri vapida na tara i rua, ri vagege. E huriki a Pariseo ri vagege turana e huriki a Sadusi. ⁸*I bele maea, a vuhuna e huriki a Sadusi ri taki e huriki ri mate ta i uka ma ri gi pesi rike mule na matenga. Ri taki tabu ta i uka agelo, i uka hanitu. Pali e huriki a Pariseo ri taki e huriki ri mate bara ri pesi rike

* **23:2:** Ion 18:22-23 * **23:3:** Mat 23:27 * **23:5:** Nim 22:28

* **23:6:** Apo 26:5 * **23:8:** Mat 22:23

mule na matenga, ri taki i tahoka e huriki a agelo, a hanitu.

⁹ I mavonga ri vahehe dagi hateka. Muri e huriki a mari na vinara na tara ne huriki a Pariseo ri hehe, ri ta maea, “A bakovi iea i uka ma i ratea tara maregoa. Ma ge ta polo vona tara agelo, o a gisi.” ¹⁰ A rongova i bele dagi, i popote ge vakabele a vabinga. A matakari ne huriki a nugumaheto i mangenge ne huriki a Iuda, ma ga ri gi rape kesia e Paulus. Lakea i taki e huriki a nugumaheto ri gi puru, ri gi vakaha talea, ri gi ru ia na roho ne ria.

¹¹ *Na rodo iea e Bakovi Dagi i pesi tabukoi ne Paulus, i ta maea, “Naha ni mangenge! Bara o vano o vakalongo a ngavagu ne huriki o Rom, i manga a hini o rata pali koea o Ierusalem.”

E Huriki Ri Ngaru ni Rabalakia e Paulus

¹²⁻¹³ Na hatelanga, a Iuda ala ravulu va i tahoka a polona ri varodo a ngava ri gi rabalakia e Paulus. Ri kaba nahea ri gi kani o ninu, ge harena na tahuna ri gi rabalakia e Paulus. ¹⁴ Ri lakea ne huriki a prister dagi, a gare, ri ta maea, “Mia lobo nga mi kaba pali nahea mi gi kani, ge harena na tahuna mi gi rabalakia e Paulus. ¹⁵ *Ngane mi ngaru mua mu gu rudu a ngava na ubu ne huriki a nugumaheto, ge turari vilia e Paulus. Bara i luhoi ngane mu gu nana tabua na maka ninana. Ia i uka ma ge valai tabukoi ma, bara mi rabalakia.”

* **23:11:** Apo 27:24; 28:16,23 * **23:15:** Apo 25:3

¹⁶ Na tahuna e hane Paulus i longoa a ngava iea, i nunu lakea na tabeke ne huriki a nugumaheto, i vakalongoa e Paulus.

¹⁷ Muri e Paulus i gale vilia a nugumaheto, i takia, i ta maea, “O tulia a riau iea ge lakea taro na ubu vomu. I tahoka a ngava ge takia vona.”

¹⁸ Lakea a nugumaheto i tungaria a riau, ru lakea na ubu, i ta maea, “A vorakato e Paulus i gale iau, a lakea vona. I taki iau ga tuli vilia vomu a riau iea, a vuhuna i tahoka tara ngava ge taki ioe vona.”

¹⁹ Lakea a matakari i tulia na limana a riau iea, ru pesi gaviri. Muri i nanea, “A ra ngava go vakalongo iau vona?”

²⁰ Lakea i takia, “E huriki a Iuda ri valongo mai a ngava pali, ta ri gi nana ioe go turari lakea ne huriki a tara na vaponga kuduvi e Paulus. Ri tami rabu mavonga go luhoi ga ngava muholi i valai ne ria ri gi nana tabua e Paulus. ²¹ Naha ni longo mai ria! E huriki a bakovi ala ravulu va i tahoka a polona, ri kapiloho, ta ri gi rabalakia e Paulus. Ria lobo ri kaba pali nahea ri gi kani, o ri gi ninu, ge harena na tahuna ri gi rabalakia. Ngane ri dava ioe ta go longo vona a ninana ne ria.”

²² A matakari i rudu mulea a riau, i ta maea, “Naha ni takia tara viri ne vomu o vakalongo pali iau vona a ngava iea.”

E Paulus Ni Vakaha Lakea o Sisaria

²³ Muri i gale a nugumaheto ala rua, i taki rua, “A ngaru ranga nugumaheto ri gi lakea o Sisaria. O bole a nugumaheto ge ala 200, a bakovi ni rike na hos ge ala 70, a bakovi ri gi bole a maheto ge ala 200. Ri gi kisi puru a maki ne ria. Barama

na kilala i polova ri gi vano. ²⁴ Muru bole ranga hos ge ne vona e Paulus, mu tungaria ge laho kamumu, ge bele ne Peliks a matakari na tanga.”

²⁵ A ubu ne huriki a nugumaheto i herea a raukea i ta maea,

²⁶ “Iau e Klaudius Lisias,

“A raukea ge lakea ne Peliks a matakari:

“A haro vomu.

²⁷ * “A bakovi iea e huriki a Iuda ri lakavua, ri ngaru ni rabalakia. Ni vakalongo iau vona ia a tahotanga ne Rom, lakea a bole e huriki a nugumaheto, mi vano mi korimulea. ²⁸ * A ngaru ni lohoka vona a ngava e huriki a Iuda ri padi virihi ia vona, lakea a bole purua ne huriki a tara na vaponga ne ria. ²⁹ Ri takia e Paulus ta i hehe hateka na vinara ne ria. Pali i uka tara naro ge ratea ge hale ni gi ru dilia na bavi, o ni gi rabalaki ia vona. ³⁰ * Ngane ni vakalongo iau ne huriki a Iuda ri varodo a ngava ri gi rabalakia. Lakea a vakaha lakenea vomu malaviriri kunana. E huriki ri padi virihia na ngava, ria ranga a taki ria ri gi puru lakene, ri gi tuveve poloa vomu vona a ngava ri padi virihia vona.”

³¹ Na rodo iea kunana e huriki a nugumaheto ri muri mai a ngava ni taki ria vona, ri turaria e Paulus, ri taparakia na tanga dagi e Antipatris.

³² Na parava muri e huriki a bakovi ni rike na hos kunana ri vano turana, ri lakea o Sisaria. Pali e huriki a nugumaheto ranga, ri hamule. ³³ Na tahuna ri bele o Sisaria ri habia a raukea na

* **23:27:** Apo 21:30-33; 22:25-27 * **23:28:** Apo 22:30 * **23:30:** Apo 24:1-9

matakari, ri taparakia e Paulus na limana. ³⁴ A matakari i gia a raukea, i nanea e Paulus, “I vai a tabeke o valai vona?” Na tahuna i longoa i valai na tabeke ne Silisia, ³⁵ i takia, “Na tahuna e huriki ri padi virihi ioe ri gi bele, bara pelekadoa a ngava vomu.” Muri i taki e huriki a nugumaheto ri gi tagaria na ruma-hariki ne Herod.

24

E Paulus i Pesi na Matane Peliks

¹ Muri na parava i lima e Ananias, a prister dagi, turana e huriki a bakovi dagi, e Tertulus a mari na vinara, ri puru valai o Sisiria. Ri valai ri gi padi virihia e Paulus na matana matakari.

² Ni gale dili na vaponga e Paulus, lakea e Tertulus i ta rike, i ta maea, “Peliks, ioe a bakovi dagi! Ioe a bakovi na lohokanga, o matakari kamumu mia mi made na nivalemu na parava i kupo, o rata kamumu a maki ri hale na robo ne mia. ³ Na tabeke lobo mi vivi vona a leho o ratea, mi kavurike ioe vona. ⁴ Pali a koi ni vakapae ioe, lakea a ngaru ioe go pasivalo kamumu, go longoa a nitane mia.”

⁵ *Muri i padi virihia na ngava e Paulus, i ta maea, “A bakovi iea, i vakapae hateka. I piurike e huriki a Iuda na tanga lobo. I muga ne huriki ni gale a tara ne Nasaret.* ⁶⁻⁸ *I toni ni vakamutoa a

* **24:5:** Apo 17:6 * **24:5:** A tara ne Nasaret, a rana tara ne huriki ri luhoi torea e Isu, a vuhuna e Isu a bakovi o Nasaret.

* **24:6-8:** Apo 21:28-30

roho na Vure, pali mi lakavua.† O nana kamumua ra bakovi iea, bara o matai a maka maki mi padi virihi ia vona i muholi.”⁹ Muri e huriki a Iuda ri taga taku, ri takia ra ngava i takia e Tertulus, ta a ngava muholi.

¹⁰ A matakari i tolokavea e Paulus, i takia ge ta. Lakea e Paulus i ta maea, “Iau a lohoka vomu, na pida i kupo o matakaria a robo iea. Ngane a vivi ni koli a maka ngava nga. ¹¹ O nana e huriki, bara ri vakalongo ioe vona iau a lakea na roho na Vure o Ierusalem a vasileki vonga rira. A parava i ravulu a polona i rua i lakea pali. ¹² I uka tara viri ge matai iau ga hehe turana bakovi tara, o ga piu rike e huriki na roho na Vure, o na tanga dagi, o na roho na vaponga. ¹³ Ra ngava ri padi virihi iau vona i uka ma i muholi. I uka tara dala ri gi vakasiria vona, ge muholi ra maregoa ri padi virihi iau vona. ¹⁴ A ngava muholi i maea: iau a kavurikea a Vure ne huriki a gare ne mia, a ramaia a dala ne Isu. E huriki a Iuda ri takia ra dala ne Isu, ta i uka ma a dala muholi. Pali iau a luhoi tora a maki lobo ni tovo na vinara ne Moses, ni here puru na puhu na raukea ne huriki a propet. ¹⁵ *Iau, i manga e huriki ri padi virihi iau, a pasimata na Vure ge vakamahuri mule na matenga e huriki ri mate pali, re huriki ri kamumu e huriki ri hale. ¹⁶ Lakea a toni a bulugu ga laho kamumu na matana Vure, na matane

† **24:6-8:** 7 Mi ngaru ni pelekadoa na vinara ne mia, pali e Lisias a ubu ne huriki a nugumaheto i valai turana tara na nugumaheto vona, ri kope tala mia, ri bole talea na limane mia. Lakea e Lisias i taki mia, ta e rei a viri i tahoka a ngava ge luve vomu o Peliks.

* **24:15:** Ion 5:28-29

huriki a bakovi a ngatavine, ga hataki kamumu vona a leho nau.

¹⁷ “Iau a made basi na pida i kupo. Muri a lakea o Ierusalem, a bole a moni ga habi ne huriki a matasia vonga, ga habi a nihabi. ¹⁸ *Na tahuna a rata a maka leho nga, ri matavisi iau vonga na roho na Vure, a rata pali a leho na ni vakamatapado iau na matana Vure. I uka ma ri matai iau ga piurike e huriki. Pali ranga a Iuda ri valai o Asia. ¹⁹ Ria bara ri tahoka a ngava, bara i kamumu ri gi valai koea, ri gi taki tala. ²⁰ Ge uka, o nana re huriki a Iuda ra ri pesi koea ngane, ri gi vakalongo ioe vona a ra maregoa a ratea na tahuna a pesi na matane huriki na vaponga o Ierusalem. ²¹ *Iau a luhoi maea, a ngava i taku kunana a ratea na tahuna a made turane ria. A gale dagi, a ta maea, ‘Iau a pesi na matane mua ngane, a vuhuna a luhoi e huriki ri mate pali bara ri mahuri mule na matenga.’ ”

E Paulus i Made na Bavi

²² *E Peliks i lohoka vona a niluhoi ne huriki ri muri mai a dala ne Isu. Lakea i taki e huriki a Iuda, i ta maea, “Si gi davea a ubu, e Lisias, ge bele taro. Muri bara pelekadoa a ngavane mua.” ²³ E Peliks i takia a ubu ge ru dilia na bavi e Paulus, pali nahea ge tagari hatekea. I taki e huriki e turane Paulus ri gi tuhoria.

²⁴ Muri na parava ranga e Peliks i valai turana e girihina, e Drusila, a ngatavine o Iuda. I rudu a ngava ni gi turari valai vona e Paulus, ge longo vona ranga ngava na niluhoi ne Isu Kristo. ²⁵ E

* **24:18:** Apo 21:17-28 * **24:21:** Apo 23:6 * **24:22:** Apo 23:26

Peliks i mangenge na tahuna i longoa e Paulus i vara na naro malamala, na viri ge matakari kamumu a vilona, na Vure ge pelekado hita muri ma. Lakea i ta maea, “Ge lobo ngane a ngava ngi! O vano ke! Muri ma ga malopi, bara talo rike a ngava vomu o valai tabu.” ²⁶ I ngarua e Paulus ge habi kapiloho a moni vona ge vokoa ge vakapagitala ia na bavi. Na parava vakaroro e Peliks bara i talo rike a ngava ne Paulus ge valai vona ge ta turana.

²⁷ I lobo a pida i rua, e Porsius Pestus i kuloi e Peliks, i matakari. E Peliks i ngaru e huriki a Iuda ri gi luhoi ia ge ia a bakovi kamumu, lakea i uka ma i vakapagetalea na bavi e Paulus.

25

E Paulus i Ngaru ni Matai e Kaiser

¹ E Pestus i bele o Sisaria i made na parava i tolu, muri i vano i lakea o Ierusalem. ² *E huriki a prister dagi, a gare ne huriki a Iuda ri valai vona ri padi virihi e Paulus na ngava. Ri nana e Pestus ³ *ge longo mai ria ge turari lakea o Ierusalem e Paulus, a vuhuna ri varodo a ngava pali ta ri gi kapia e Paulus, ri gi rabalakia. ⁴ E Pestus i koli i ta maea, “E Paulus ni ru dili na bavi o Sisaria, pali iau ngane a tabukoi ni hamule lokovonga. ⁵ Ge valai turagu e huriki a matakari ne mua, mi gi lakea o Sisaria. Pali a bakovi iea ge tahoka a naro hale, bara ri padi virihia vonga.”

⁶ E Pestus i made turane ria na parava i polotolu o i ravulu, muri i hamule lakea o Sisaria. Na

* 25:2: Apo 24:1 * 25:3: Apo 23:15

parava muri i made na gula ni vapelekado, lakea i taki ria, ri turari vilia vona e Paulus. ⁷*Na tahuna e Paulus i bele, e huriki a Iuda ri valai o Ierusalem ri pesi haluia, ri padi virihia na maka ngava dagi i uka vuhuna.

⁸ Pali e Paulus i taga vona i ta maea, “Iau i uka ma a ratea tara naro ge hale na vinara ne huriki a Iuda, o na roho na Vure, o ne Kaiser.”*

⁹ Pali e Pestus i ngaru ge rata kamumu e huriki a Iuda, lakea i nanea e Paulus, “Ioe o ngaru ni lakea o Ierusalem, ga longoa vonga a maka ngava ni padi virihi ioe vona?”

¹⁰ E Paulus i koli i ta maea, “Ngane a pesi na matana mari ni pelekado ne Kaiser tara. Koea ia a tabeke bara ni pelekado iau vona. Iau i uka ma a rata a naro hale ne huriki a Iuda, ioe tara o lohoka vona. ¹¹ Iau bara longotaro a vinara, a ratea tara naro i hale hateka, bara mate vona, i uka ma ga ha vona. Pali ra ngava ni padi virihi iau vona, bara a ngava taminga, i uka tara viri ge habi iau na limane ria. Iau a ngarua e Kaiser ge longoa a ngavagu.”

¹² Muri e Pestus i ta lobo turane huriki a bolekoru vona, i koli, i ta maea, “Ioe o ngaru e Kaiser ge longo a ngava vomu, ngane bara o lakea ne Kaiser.”

E Paulus i Pesi na Matane Agripa

¹³ Muri na parava ranga, e Agripa a hariki, turana e kurabana e Bernaisi ru valai o Sisaria ru gu gosia e Pestus. ¹⁴*Ru made na parava ranga,

* **25:7:** Apo 24:5-6 * **25:8:** E Kaiser a hariki o Rom. E huriki a hariki lobo o Rom ni gale ria a Kaiser. * **25:14:** Apo 24:27

lakea e Pestus i vakalongo e Agripa vona e Paulus, i ta maea, “I tahoka tara bakovi e Peliks i pe purua na bavi. ¹⁵ Na tahuna a lakea o Ierusalem, e huriki a prister dagi, a gare ne huriki a Iuda ri padi virihia na maka maregoa i kupo, lakea ri nana iau ri ngarua ge vurua ra bakovi iea.

¹⁶ “Lakea a koli, a ta maea, ‘Na tahuna a bakovi tara ni padi virihi na maregoa, a vilone huriki a Rom i ta maea, nahea ni gi vakamadihi tavula a viri. A viri i tahoka a maregoa bara i pesi taro na matana viri i padi virihia na maregoa, ge tagaria na maregoa ni padi virihi ia vona.’ ¹⁷ Na tahuna e huriki a Iuda nga ri valai koea na murina ni vapelekado, iau i uka ma dava. Na parava muri a made na gula na mari ni vapelekado, a talo rike a ngava ni tuli valai nau e Paulus. ¹⁸ E huriki a Iuda ri pesi rike, ri padi virihia na ngava. Pali a ngava ri padi virihia vona i uka ma i hale hateka ge manga a ngava a luhoi ta ri gi padi virihia vona. ¹⁹ A ngava ri padi virihia vona i dili na nita na lotu, a nita na bakovi tara i mate, a rana e Isu. E Paulus i takia ta i mahuri mule a bakovi iea. ²⁰ Pali iau a ngaru ni matakanea a vuhuna a maregoa iea, pali a varoru. Lakea a nanea, ma ge ngaru ni lakea o Ierusalem ni gi longo vonga a ngava ni padi virihi ia vona. ²¹ Pali i marikoi ia, i ngaru ni matai e Kaiser ge longoa a ngava vona. Lakea a takia ni gi matakari taro ia na bavi, muri ga rudu lakea ne Kaiser.”

²² Muri e Agripa i takia e Pestus, “Iau tara a ngaru ni longoa a ngava vona.”

E Pestus i koli i ta maea, “Kuduvi bara o longoa a ngava vona.”

²³ Na parava muri e Agripa, e Bernaisi ru bagetu kamumu, ru dili na roho na vaponga turana e huriki a matakari na nugumaheto, a bakovi dagi na tanga dagi. E Pestus i rudu a ngava, ni turari lakea vona e Paulus. ²⁴ Lakea e Pestus i ta maea, “Hariki Agripa, turana e huriki ri made turane hita mona koea, mu masia a bakovi iea. E huriki a Iuda ra ri made koea, e huriki a Iuda ri made o Ierusalem, ri valai nau, ri padi virihia na ngava. Ri gale dagi, ri ngarua ge mate. ²⁵ Pali iau i uka ma a matavisia vona tara maki ge hale ge ratea ge mate vona. Ngane bara rudua ge lakea ne Kaiser, a vuhuna i ta tora hateka ge pesi na matane Kaiser. ²⁶ Pali iau a varoru vona a ra ngava ga here puru ga vakalongo e Kaiser vona. Lakea a vakapesia koea na matane mua, na matane Agripa a hariki. Si gi nana tabua, muri ga here puru a ngava i taki. ²⁷ Iau a luhoi i uka ma i kamumu a vorakato ni gi rudu lakea ne Kaiser, pali i uka ma ni gi vakaru lokovonga turana nitana naro hale vona.”

26

E Paulus i Vakalongo a Ngava ne Agripa

¹ Ngane e Agripa i takia e Paulus, “Ngane o ta, o koli a ngava ne huriki ri padi virihi ioe.”

Lakea e Paulus i tolokave ria, i ta maea, ² “Hariki Agripa, mona a ngaru ni koli a maka ngavane huriki a Iuda ri padi virihi iau vona. I kamumu hateka a pesi na matamu, ³ a vuhuna ioe o lohoka kamumu vona a narone huriki a Iuda, turana maka ngava mi vahehe bala vona. Iau a

nana ioe go hatenono go longo kamumu a ngava nau.

⁴ “E huriki a Iuda ri lohoka vona a nimadegu i vakatubu na tahuna a kiroko vona. Ri lohoka vona iau a made turane huriki a kabu nau, muri a lakea o Ierusalem. ⁵ *I tabaka ngane ri lohoka nau. Ria bara ri malopi, bara ri vakalongo ioe vona a narogu, i vakatubu na tahuna a dili na tara ne huriki a Pariseo. E huriki a Pariseo, mi rangi e huriki a tara ranga, mi muri mai kamumu a naro na lotu ne huriki a Iuda. ⁶ *Ngane a pesi koea go pelekado iau, a vuhuna a luhoi a ngava muholi na Vure i taki e huriki e tubune hita vona hosi i muholi. ⁷ A ngava muholi iea, e huriki a kabu ne mia, ala ravulu a polona i rua, ri ngaru ni bolena na tahuna ri kavurikea a Vure na haro a rodo. O Hariki Agripa, na niluhoi iea kunana e huriki a Iuda ri padi virihi iau na ngava! ⁸ I navai mu pahadaki ta a Vure i keri ni vakamahuri mule e huriki na matenga?

⁹ *“I muga, iau tara a luhoi i kamumu ga ratapilea a rane Isu, ra bakovi o Nasaret. ¹⁰ A rata mavonga o Ierusalem. A bole a nitora ne huriki a prister dagi, a ru dili na bavi e huriki a tara ne Kristo. Muri, na tahuna ni taki ni gi rabalaki ria, iau tara longo ne ria ni gi rabalaki. ¹¹ A vakamadihi vakaroro ria pololilo na maka roho na vaponga, a toni ni rata ria ri gi lohople a niluhoi ne ria. I madihi a hategu ne ria, a matakana ria na maka tanga basi, a vakamadihi ria vonga.

* **26:5:** Pili 3:5-6 * **26:6:** Apo 23:6; 28:20 * **26:9:** Apo 8:3

*E Paulus i Tuverei a Nivakasiri i Bele Vona
(Apostolo 9:1-19; 22:6-16)*

¹² “Na leho iea kunana e huriki a prister dagi ri rudu iau a sike o Damaskus. ¹³ Na kuru haro na tahuna a laho na dala, a masia a nipara i para valai na hunu. A nipara iea i para dagi hateka na haro, i para halui iau turana e huriki a bakovi ri laho turagu. ¹⁴ Mia lobo mi boru puru na malala, lakea a longoa a lohona bakovi i ta na nita Hibru i ta maea, ‘Saulus, Saulus! I navai o vakamadihi iau? Ioe o vakamadihi mule ioe na naromu.’

¹⁵ “Muri a nana, ‘Bakovi Dagi ioe e rei?’

“Lakea e Bakovi Dagi i koli i ta maea, ‘Tau e Isu, ra viri o vakamadihia. ¹⁶ Pali ngane o pesi rike, a vuhuna iau a bele vomu ga ru ioe ge ioe a vora nau, go vakalongo e huriki vona a maki o matai nau mona, a maki bara vakasiri ioe vona ma. ¹⁷ Iau ga korimule ioe ne huriki a viri vomu. Ga korimule ioe ne huriki i uka ma ria a Iuda, re huriki ga rudu ioe ne ria, ¹⁸ *go vakapalala a matane ria, ri gi pe a uvo, ri gi valai na hini i palala, ri gi ha vona a nitora ne Satan, ri gi valai na Vure, i mavonga a Vure bara i puga vuroki a naro hale ne ria, ri gi bole a murine ria turana e huriki ri luhoi a Vure ni vulaki pali.’

E Paulus i Taki a Leho Vona

¹⁹ “I mavonga, o Hariki Agripa, iau i uka ma longotaroa a nivakasiri i valai na hunu. ²⁰ A vakatubu ni vakalongo e huriki ri gi pulo a vilone ria, ri gi ramai a Vure, ri gi rata a naro ge vakasiri ria ri mapulo muholi pali. A vakalongo muga e

* **26:18:** Ais 42:16; Epe 2:2; Kol 1:13

huriki o Damaskus e huriki o Ierusalem. Muri a lakea na tanga lobo na tabeke ne Iudea, muri a lakea ne huriki i uka ma ria a Iuda, a vakalongo ria. ²¹ Lakea e huriki a Iuda ri lakavu iau na roho na Vure, ri ngaru ni rabalaki iau, a vuhuna a rata mavonga. ²² Pali a Vure i tuhori iau vakaroro. Ngane a pesi koea, a vakalongo e huriki a matasia, e huriki a bakovi dagi. A vakalongo kunana a ngava ne Moses, e huriki a propet ri takia ge bele. ²³ *A ngava ri takia i maea, ‘E Kristo ge bole a nimadihi, ge mate. Ia bara i muga ne huriki lobo, i pesi rike mule na matenga. Muri ge vakalongo ne huriki a Iuda, ne huriki i uka ma ria a Iuda a nitana nipara.’ ”

²⁴ Na tahuna e Paulus i vakalongo a maka ngava nga, lakea e Pestus i ta puhaki ma ia, i ta maea, “Paulus, ioe o ta manga manga! A lohokanga vomu i rata ioe o manga!”

²⁵ Pali e Paulus i koli, i ta maea, “O Pestus, iau i uka ma a manga! A maka ngava a taki i malamala, i muholi. ²⁶ Hariki Agripa! Ioe o lohoka vona pali a maka ngava nga, lakea a ta pagapaga i uka ma mangenge. O lohoka vona a maka maki nga, i uka ma i tabuli kapiloho na matamu o na talingamu. O lohoka pali ne ria, a vuhuna a maka maki nga i uka ma ni rata kapiloho. ²⁷ Hariki Agripa, o luhoi tora a ngavane huriki a propet? Iau a lohoka vomu, o luhoi ria!”

²⁸ Lakea e Agripa i takia e Paulus, “O luhoi go pulo malaviriri a niluhoi nau, ge iau a Kristian?”

²⁹ E Paulus i koli i ta maea, “Ge malaviriri, o ge maradoi, a vasileki na Vure, mua lobo mu longo a

* **26:23:** Luk 24:44-47; 1Ko 15:20

nitagu mona mu gu manga iau. Pali a sen kunana i uka ma ge kolotata a limane mua!”

³⁰ Muri e Agripa a hariki i pesi rike. A matakari, e Bernaisi turane huriki ranga ri pesi rike, ³¹ ri pagitala. Lakea ri vata, ri ta maea, “A bakovi iea, i uka ma i ratea tara maki ge mate vona, o ge dili na bavi vona.”

³² Lakea e Agripa i takia e Pestus, i ta maea, “A bakovi iea, i uka ma ge ngaru ni masia e Kaiser, bara o vakapagetalea na bavi.”

27

E Paulus i Lakea o Rom

¹ Na tahuna ri valongo mai a ngava pali ne mateu mete ge lakea o Itali,* ri habi e Paulus turane huriki a vorakato ranga, ri habi na limane Iulius, a ubu na tara na vabinga ni gale a ‘Tara na Vabinga ne Kaiser Augustus.’† ²*Mete rike na aga tara i valai na tanga e Adramitium. A aga iea i vakarike a maka tulua ge taparaki na maka roa na tabeke ne Asia. E Aristakus, a bakovi o Tesalonika na tabeke ne Masedonia, i valai turane mateu.

³ Na parava muri mete bele o Sidon. E Iulius i rata kamumua e Paulus, i takia ge vano ge matai ranga turana, ri gi matakaria. ⁴ Muri mete pasi tala vonga o Sidon, mete nunu tabukoi na dahana bodu e Saiprus, a vuhuna a vilu i pori valai na ngalane mateu. ⁵ Mete padikudua a dari na tabeke ne Silisia e Pampilia, mete bele na tanga

* **27:1:** A tanga dagi e Rom i tabuli pololilo na robo e Itali.

† **27:1:** O masia a mep na maka nihavai ne Paulus na bitona puhu. * **27:2:** Apo 19:29

dagi e Maira na tabeke ne Lisia. ⁶ Na tahuna mete bele vonga, a ubu i masia a aga o Aleksandria ge lakea o Itali, lakea mete rike vona. ⁷ Mete pasi tala vonga, mete nunu makanukanu na parava ranga, a vuhuna mete vahori a vilu. Muri mete bele tabukoi na tanga e Snidus. A vilu i pori valai muga, mete keru ni nunu lokovonga vona a bala iea. Lakea mete palelea a mapana aga, mete nunu na tabeke i malilo na bodu e Krit, tabukoi na ruperena e Salmone, lakea mete lokovonga liu na tabeke tara na bodu. ⁸ Mete nunu tabukoi na dahana bodu, mete vahori a vilu, muri mete bele vona a tanga ni gale ‘Roa Kamumu,’ i tabukoi na tanga dagi e Lasea.

⁹ Mete maradoi hateka. Lakea mete hori vonga na parava ranga, mete davea a vilu ge pasipuru. Pali i uka ma i pasipuru. I tabukoi ngane a tahuna hale, i polo ne mateu vonga a Parava Niperemu. Lakea e Paulus i habia ne ria a niluhoi, ¹⁰ i ta maea, “A masia a nihavai ne hita bara i vakabele a vuranga. Bara i mabubu a aga, i velu a maka tulua, i pasiri e huriki.” ¹¹ Pali a ubu i uka ma i longo maia e Paulus. I ramai kunana a ngavana matakari ne huriki a nuguvore, a tahona aga. ¹² A roa iea i uka ma i kamumu na tahuna na malangia, lakea e huriki lobo ri ngaru ni havai maia e Peniks, a roa na bodu e Krit, ra i ngalai a nirolona haro. Ria bara ri malaviriri, bara ri kapiloho vonga na tahuna na malangia.

A Vilu a Vala na Utu

¹³ Na tahuna a vilu i ngalu valai tano, e huriki a nuguvore ri luhoi ta i malilo, lakea ri lalu rikea a niroka, ri nunu tabukoi na lavu ne Krit. ¹⁴ Pali

i uka ma i tabaka, a vilu dagi i pori valai meli na kurukuruna bodu. A vilu dagi iea ni gale a “taiava.” ¹⁵ A taiava i pulo laea a aga i keru ni nunu. I nunu tamoro lokovonga kunana, i ramai a vilu. ¹⁶ I naviri mia a bodu kiroko e Kauda na tahuna mi pasi lokovonga. Mi vakeri ni lalu rikea na aga a posi. ¹⁷ Muri mi lalu rike visia. Muri mi kolotatea a aga. Ri mangenge ma ri gi heri na hini vorobike tabukoi na lavu ne Siritis, lakea ri lalu purua a sel, a vilu i vakanunu kunanea a aga. ¹⁸ Na parava muri a taiava i pori hateka tabu, lakea ri vuroki tala a maka tulua. ¹⁹ Na toluna parava ri vuroki tala a maka mahalana aga. ²⁰ Na parava i kupo i uka ma mi matai a haro a hada, a vuhuna i ratapile mia a taiava. Ngane mi luhoi a legea ne mia, bara mi vurua.

²¹ Na parava i kupo e huriki a bakovi i uka ma ri kani, lakea e Paulus i pesi rike na matane ria, i ta maea, “I muga mua bara mu longo mai iau, i uka ma si gi ha taroa e Krit, bara si made kamumu kunana. ²² Pali ngane a taki tora mua, mu hatenono! I uka tara ne mua ge vurua. A aga kunana bara i mapua. ²³ Baroko na rodo a agelo na Vure i bele nau, ra Vure a kavurikea, iau a viri vona. ²⁴ *A agelo i ta maea, ‘Paulus naha ni mangenge. Bara o pesi na matane Kaiser, ge pelekado ioe. Na nidodo na Vure kunana e huriki ri havai turamu i uka ma ri gi vurua.’ ²⁵ I mavonga mu kinigao, a vuhuna iau a luhoi a nitana Vure i vakalongo iau a agelo vona baroko, bara i bele muholi. ²⁶ *Pali hita, bara si koro na

* **27:24:** Apo 23:11 * **27:26:** Apo 28:1

dahana bodu tara.”

²⁷ Na rodo i ravulu a polona i va i ratapile mavonga mia a vilu na maravana dari e Adriatik. Na kuru rodo e huriki a nuguvore ri luhoi ta mi tabukoi ni nunu dili na robo. ²⁸ Lakea ri topia na ngutuna mota a maki mava, ri voro purua, ri masia a maravana i puru na utu, a mita i ravulu va. Muri ri rata tabua, ri masia a maravana i puru na utu, a mita i ravulu tolu kunana. ²⁹ Ri mangenge ma ge bimomoa na rakaru a aga, lakea ri voro puru muri na kuli a niroka i va, ri hatenono ri dava a hini ge malaharere. ³⁰ Muri e huriki a nuguvore ri ngaru ni ha. Ri vakatavore purua na dari a posi,[†] ri tamilalu ni voro puru a niroka na mapana aga. ³¹ Pali e Paulus i takia a ubu turana e huriki a nugumaheto vona, “Re huriki a nuguvore nga bara ri ha, bara mu vurua.” ³² Lakea e huriki a nugumaheto ri palakudu a mota ni kolotata a posi vona, i pasi tala a posi.

³³ Muga na hini ge malaharere, e Paulus i vakuku ria ri gi kani ranga maki ni kani, i ta maea, “Na parava i ravulu a polona i va, na tahuna mu dava a taiava ge pasipuru i uka ma mu kani. ³⁴ Ngane a taki mua, mu kani ranga maki ni kani, bara mu gao. Ra mua takutaku i uka ma ge velu tara lilina vune mua.” ³⁵ I taki lobo a ngava iea, i bole ranga bret, i kavurikea a Vure na matane ria, i keve, i vakatubu ni kani. ³⁶ A niluhoi ne ria i kamumu ngane, lakea ri kani. ³⁷ E huriki lobo ri rike na aga ri ala 276. ³⁸ Ri maru

[†] **27:30:** A posi a bot.

ngane, ri vuroki tala na dari a maka galesi na vit, ge maraha a aga.

A Aga i Koro

³⁹ E huriki a nuguvore ri mata rovia a robo na tahuna i palala a hini, pali ri masia a maloku i vona a lavu, lakea ri ngaru ni vakanunu rikea vonga a aga. ⁴⁰ Ri palakudu puru na utu a maka niroka, ri puga vuroki a mota ni kolotata a ginelu§ na aga. Muri ri turari rikea a sel na mapa, ta ri gi nunu dili na lavu. ⁴¹ Pali na tahuna ri nunu lokovonga a aga i heri na hini i vorobike. A mapana aga i koro, i keri ni nunu, lakea a bokona dari i rere tagua a kulina aga, i vakatubu ni mapua.

⁴² E huriki a nugumaheto ri luhoi ni rabalaki e huriki a vorakato, ma ri gi ha. ⁴³ Pali a ubu ne ria i koi ni masia e Paulus ge mate, lakea i hatekakari ria vona a rabu ta ri gi ratea. Lakea i vakuku e huriki ri huru kilala ri gi to tala muga, ri gi huru dili na lavu. ⁴⁴ E huriki ranga ri gi tabuli langa na maka mavilana aga, ri gi huru dili. Na naro iea kunana e huriki lobo ri mahuri.

28

E Paulus i Bele na Bodu e Malta

¹ Na tahuna mi huru dili pali na lavu, ni vakalongo mia vona a bodu iea ni gale e Malta.

² *E huriki a tahotanga ri rata kamumu hateka mia. Ri tagui mia, ri tunua a kanono mi hua, a vuhuna i vakatubu ni boru a vala, mi malangangi.

§ 27:40: A ginelu a stia na bot. * 28:2: 2Ko 11:27

³ E Paulus i popoa a galesi na kai, i tagu rike na kanono. A mata i hataki a harena kanono, i ha tala, i kara tatea a limana. ⁴ E huriki a tahotanga ri masia a mata i tavore na limane Paulus, lakea ri vata, ri ta maea, “A bakovi iea, a bakovi ni rabalaki a viri! I uka ma i vurua na dari, pali a vure ne hita, a rana e ‘Nipelekado’, i koi ia ge mahuri.” ⁵ *Pali e Paulus i puraki vurokia na limana a mata, i voro rikea na kanono, i uka ma i vurea a matana. ⁶ *E huriki a taho tanga ri davea e Paulus ge vaki a limana, o ge boru puru ge mate. Ri dava, dava i uka ma ri masia tara maki ge bele vona, lakea ri palelea a ngavane ria, ri takia ta ia a vure.

⁷ A bakovi dagi tara na bodu, a rana e Publius, i tahoka a malala vona tabukoi na hini mi huru dili vona. I tagui mia, lakea mi made turana na parava i tolu. ⁸ E tamana i giloa i mahita na kiri, a vuhuna i rongo a kaina, i koko pereoo. Lakea e Paulus i gosia, i vasileki, i ru langa a limana vona, i vakamahuria. ⁹ Muri e huriki lobo na bodu ri tuli valai ne Paulus e huriki ri giloa, i vakamahuri ria. ¹⁰ Ri habi tavula a maka maki ne mia. Muri, na tahuna ta mi gi malaga, e huriki a tahotanga ri togo mia, ri habi tavula ne mia a maka mahala, ri vakarike a maka maki ni kani mi gi kani laho na marava.

E Paulus i Lakea o Rom

¹¹ Muri na keva i tolu mi rike na aga ne huriki a Aleksandria, a rana e “Vure Boge”, e Kastor e Poluks. A aga iea i kapiloho vonga na bodu na tahuna na malangia. ¹² Mi nunu lakea na tanga

* 28:5: Mrk 16:18 * 28:6: Apo 14:11

dagi e Sirakius, mi dili vonga, mi made na parava i tolu. ¹³ Mi malaga vonga, mi vano mi bele na tanga dagi e Regium. Na parava muri a vilu i vakatubu ni pori valai tano. Muri na parava i taku mi bele ne Puteoli. ¹⁴ Mi matavisi vonga ranga kabukabu, ri taki mia mi made turane ria na parava i polorua. Muri mi lakea o Rom. ¹⁵ Na tahuna e huriki a kabukabu o Rom, ri longo a velenga ne mia, ri malaga rike taku, ri valai ri gi tagui mia. E huriki ranga ri malaga na Mada ne Apius na tanga ni gale ‘A Roho i Tolu na Mosi,’ ri valai. Na tahuna e Paulus i matai ria, i vivi hateka, i kavurikea a Vure.

E Paulus i Bele o Rom

¹⁶ Na tahuna mi bele o Rom, ni taki e Paulus ge made kikeri turana tagari ge tagaria. ¹⁷ Muri na parava i tolu e Paulus i gale palupu e huriki a matakari ne huriki a Iuda vonga. Na tahuna ri vapo, e Paulus i taki ria, i ta maea, “Mua o huriki a turagu, iau i uka ma ratea tara naro ge hale ne huriki ne hita. I uka ma a longotaroa tara vilo hosi ne huriki e tubune hita. Pali iau ni lakavu tavula o Ierusalem, ri habi iau ne huriki a Rom. ¹⁸ *Ri nana lobo iau, i uka ma ri masia tara naro hale ga ratea ga mate vona, lakea ri ngaru ni vakapagitala iau. ¹⁹ *Pali e huriki a Iuda ri koi, lakea iau a taki a ngaru ni pesi na matane Kaiser. Pali iau a uka ngava ga padi virihi e huriki a viri nau vona. ²⁰ *Na naro iea kunana a nana ta ga matai mua ga ta turane mua. Iau ni kolotata maea

* **28:18:** Apo 26:31 * **28:19:** Apo 25:11 * **28:20:** Apo 26:6-7

na sen, a vuhuna a muri ne Kristo, ra viri e huriki a Israel ri pasimata vona ge valai.”

²¹ Muri e huriki a Iuda ri koli, ri ta maea, “Mia, i uka ma mi bolea o Iudea tara raukea ge vakalongo mia ne vomu. I uka tara Iuda ge valai vonga ge vakalongo mia vona tara maki, o ge padi virihi ioe vona tara ngava. ²² *Ngane mi ngaru ni longo a ngava go taki, a vuhuna e huriki na tanga lobo ri padimomoa ra lotu karaba vomu.”

²³ Muri ri rua tara parava ri gi vapopo turane Paulus vona. I bele a parava iea, lakea e huriki ala kupo hateka ri valai maia a ruma i made vona. I vara ria vona a parava iea, i vakatubu na hatelanga, i vano i harena na haro i puru. I toni ni rata ria ri gi luhoi torea e Isu, lakea i vakasiri ria na vinara ne Moses, na Hinere ne huriki a propet, i vakalongo ria vona a harikianga na Vure. ²⁴ I ranga e huriki ri luhoi a ngava ne Paulus, pali i ranga e huriki ri longotaroa. ²⁵ Ri vahehe lae, lakea e Paulus i ta maea, “A Hanu Kiripiripi i ta muholi lakea ne huriki e tubune mua, i vakalongo polo ne Isaia a propet i ta maea,

²⁶ *‘O lakea ne huriki nga, o ta maea,
“Bara mu longo mu longo, pali i uka ma mu gu longokilala.

Bara mu matai, pali i uka ma mu gu mataki-lala.

²⁷ E huriki nga ri gigi tora.

A talingane ria i robo,
ri mata kopu.

Ma ri gi matai,

* **28:22:** Apo 24:14 * **28:26:** Ais 6:9-10

ri longo,
bara ri matakilaka nau
ri pulo a vilone ria, ri valai nau bara vakamahuri
ria.’

²⁸ “I mavonga a ngaru mua mu gu lohoka vona, a velenga na nimahuri vakaroro na Vure ni vakaru lakea ne huriki i uka ma ria a Iuda. Ria bara ri longo mai!” ²⁹ Muri ne Paulus i takia a ngava iea, e huriki a Iuda ri vahehe, ri vapida.

³⁰ E Paulus i made na pida i rua na ruma, i konea na keva takutaku. I tagui e huriki ri ngaru ni lokovonga vona, ri gi masia. ³¹ I vara ria na harikianga na Vure, i tovo ria ne Isu Kristo a Bakovi Dagi. I ta pagapaga, i uka ma i mangenge vona tara viri, i uka tara viri ge ta pupukari ia.

**A Nitana Vure
Genesis, Exodus, Leviticus, Numbers, Deuteronomy,
Joshua, Ruth, Jonah, and the New Testament in the
Bola language of Papua New Guinea
Sampela hap Buk Baibel long tokples Bola long
Niugini**

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Bola

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-12-03

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020

2dc89ad6-982c-53cd-bd40-a3ed17eb8fc7